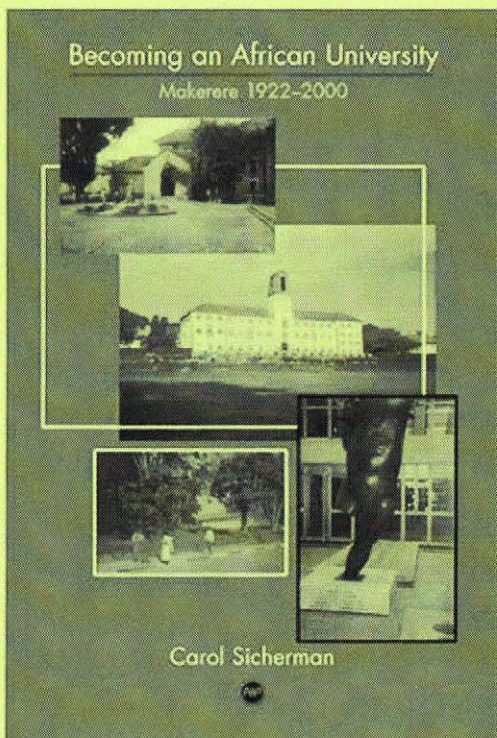

NIEUWSBRIEF UNIVERSITEITSGESCHIEDENIS

LETTRE D'INFORMATION SUR L'HISTOIRE DES UNIVERSITÉS

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactie: Ad Tervoort en Pieter Dhondt

Kopij richten aan de redactieadressen in Nederland of België.

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Redactieadres: Ad Tervoort, Vrije Universiteit, Dienst Communicatie, Historische Commissie, De Boelelaan 1091 (gebouw BelleVue; kamer 1H-67), 1081 HV Amsterdam, tel: +31 (0) 20 444 56 43, fax: +31 (0) 20 444 56 55, e-mail: al.tervoort@dienst.vu.nl / al.tervoort@let.vu.nl; **Secretariaat Werkgroep:** P.J. Knegtmans, Universiteit van Amsterdam, Afdeling Geschiedenis, Archeologie en Regiostudies, Spuistraat 134, 1012 VB Amsterdam, tel.: +31 (0) 20 525 3342, e-mail: p.j.knegtmans@uva.nl

Het lidmaatschap geeft recht op de *Nieuwsbrief*, korting op publicaties van de Werkgroep en voorrechten bij de overige activiteiten van de Werkgroep. Contributie binnenland: € 18,15; studenten € 9,07. Betalingen van Nederlandse leden dienen te geschieden op gironummer 6845444 ten name van de Stichting Batavia Academica. Betalingen vanuit het buitenland mogen geen kosten voor de Werkgroep met zich meebrengen. Bij buitenlandse betalingen moet het volgende nummer worden vermeld: IBAN: NL20PSTB00006845444. Nederlandse leden die ook wensen te worden uitgenodigd voor de vergaderingen van het Belgische Studium generale, dienen dit kenbaar te maken aan het Belgische secretariaat.

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactieadres / Rédaction: Pieter Dhondt, Departement Geschiedenis KULeuven, Blijde Inkomststraat 21/5, B-3000 Leuven, tel: +32 (0) 16 32 49 69, fax: +32 (0) 16 32 49 93, e-mail: pieter.dhondt@arts.kuleuven.ac.be; **Secretariaat Contactgroep / Secrétariat du Groupe de contact:** Anuschka De Coster, Vakgroep Nieuwe Geschiedenis, UGent, Blandijnberg 2, B-9000 Gent, tel. +32 (0) 9 264 39 98, fax +32 (0) 9 264 41 75, e-mail: Anuschka.DeCoster@UGent.be

Het lidmaatschap geeft recht op de *Nieuwsbrief* en uitnodigingen voor de vergaderingen. Contributie: 11 €. Betalingen op rekeningnummer 001-2569819-74 van de Fortis Bank Belgium, ten name van Studium generale. Contactgroep Universiteitsgeschiedenis. IBAN-code BE16 0012 5698 1974, BIC-code GEBABEBB.

Les membres recevront la *Lettre d'information* et seront invités aux réunions. Cotisation 11 €, à virer au compte Fortis Bank Belgium 001-2569819-74 de Studium generale. Groupe de contact pour l'histoire des universités. Code SWIFT GEBABEBB.

ISSN 1383-794X

De *Nieuwsbrief* kan ook in elektronische vorm geraadpleegd worden via: http://www.studiumgenerale.be/uni_nb/index.htm

Illustratie koft: Titelpagina van Carol Sicherman, *Becoming an African University. Makerere 1922-2000* (Trenton-Eritrea 2005).

<i>Inhoud / Table des matières</i>	3
------------------------------------	---

<i>Woord vooraf / Avant-propos</i>	
Van een Frans-Duits naar een Russisch-Duits compromis?	5

<i>Verenigingsnieuws / Communications des associations</i>	
Studiedag Studium Generale, Gent 16/12/2005	6

<i>Bijdragen / Contributions</i>	
Koloniale, overzeese, Afrikaanse universiteiten. Een blik op vijftig jaar universiteitsgeschiedschrijving	8
Image and Imagination. A new approach to university history from the middle ages to the present	14
Rem of stimulans? De institutionele inbedding van de geesteswetenschappen	21
Natuurwetenschap, wereldbeeld en levensbeschouwing in Nederland, 1880-1940	24
Frühneuzeitliche Universitätskulturen im europäischen Vergleich	26
Universities and Minorities from the Middle Ages to the present	28
Een tweevoudig compromis. Discussies over universitair onderwijs in het negentiende-eeuwse België	34

<i>Mededelingen / Communications</i>	
Ter nagedachtenis van Prof. Dr. Agostino Sottili	41
Bibliographie d'histoire de l'éducation française en ligne	43
Enseignement supérieur et migration	44
Gateway to Archives of Scottish Higher Education	48

<i>Musea en tentoonstellingen / Musées et expositions</i>	
Galerij der Rectoren van de Universiteit Gent	49
Hora est! 600.000 dissertaties in de Universiteitsbibliotheek Leiden	49
Suiker, GIST, spiritus	52
Broedertwist. België en Nederland en de erfenis van 1830 en 1831	54

<i>Lezingen en congressen / Conférences et congrès</i>	
Alexander Farnese and the LowCountries	57
Methoden und Konzepte der Wissenschaftshistoriographie	62
La conservation des archives sonores en Communauté française	63
Convegno nazionale di storia dell'ingegneria	64
Suiker, GIST, spiritus	66
History, Gender and Migration (Atlantic world, XIXth and XXth centuries)	67
Etudiant(e)s en mouvements. Internationalismes et internationales, cosmopolitismes et migrations étudiantes	68
Technologies of the Word. Literacies in the History of Education	70

Nieuwe publicaties / Publications récentes

‘Tot ciraet, vermeerderinge ende heerlyckmaeckinge der universiteyt’	73
Schlesische Studenten an italienischen Universitäten	76
Universités et entreprises. Milieux académiques et industriels en Belgique, 1880-1970	77
Qui voluerit in iure promoveri...	78
Germania. Een geschiedenis 1930-1974	83
Een eeuw Radboudstichting, 1905-2005	84
The iter italicum and the Northern Netherlands	86
In het spoor van Demeter	89

Bibliografie / Bibliographie

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden 2005 met aanvullingen – Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique 2005 avec additions	91
--	----

Van een Frans-Duits naar een Russisch-Duits compromis?

Pieter Dhondt – *Helsingin Yliopisto*

Eerst en vooral mijn welgemeende excuses voor het laatijdig verschijnen van dit nummer van de *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*. Gelukkig kan ik enkele verzachtende omstandigheden inroepen, maar toch vrees ik dat deze onvoldoende zijn om een dergelijke vertraging te rechtvaardigen. Op 21 december 2005 verdedigde ik aan de K.U.Leuven mijn doctoraal proefschrift met als titel “Een tweevoudig compromis. Discussies over universitair onderwijs in het negentiende-eeuwse België. De centrale these van mijn betoog luidt dat hoogleraren, politici en anderen die waren betrokken bij de vormgeving van het universitair onderwijs (al dan niet noodgedwongen) streefden naar een tweevoudig compromis. Ten eerste dienden de externe vrijheid van onderwijs (om universiteiten op te richten en onderwijs te verschaffen) en de interne vrijheid van de universiteiten (om programma’s samen te stellen en vooral om graden met maatschappelijke rechten te mogen uitreiken) met elkaar te worden verzoend. Ten tweede werd gezocht naar een tussenoplossing tussen wat werd beschouwd als het Franse, centralistische en beroepsgeoriënteerde model en het Duitse op de wetenschap gerichte model.

Kort na mijn verdediging verhuisde ik met de hele familie naar Finland, waar ik als *visiting researcher* ben verbonden aan de universiteit van Helsinki. In mijn onderzoek zal ik mij concentreren op het internationale karakter van de Finse universiteiten (tot in de jaren 1920 bestond er weliswaar slechts één universiteit in Finland, namelijk deze van Helsinki) in de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw, al zullen de eerste maanden grotendeels worden opgeslorpt door het leren van Fins. Zoals in België werd gestreefd naar een compromis tussen het Franse en het Duitse systeem, zo inspireerden de Finse universiteiten zich op tegenhangers in Zweden en vooral in Rusland en Duitsland.

Na overleg met de andere leden van het bestuur en enkele buitenstaanders heb ik besloten om mijn nieuw project niet te combineren met de redactie van de *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*. Ik heb het helaas minder lang volgehouden dan mijn voorganger. Ad Tervoort blijft de redactie verzorgen van de bijdragen uit Nederland. De redactie van de bijdragen uit België en de eindredactie worden vanaf het volgende nummer toevertrouwd aan Diederik Lanoye, die als assistent is verbonden aan de K.U.Leuven.

generatie Afrikaanse historici en sociologen bestudeerden er met ijver de postkoloniale transitie waar hun universiteiten in terecht waren gekomen. Met name Nigeriaanse universiteiten werden het onderwerp van universiteitshistorisch onderzoek, bijvoorbeeld: Nduka Okafor, *The development of universities in Nigeria. A study of the influence of political and other factors on university development in Nigeria, 1868-1967* (Londen 1971); J.F. Ade Ajayi en Tekena N. Tamuno ed., *The university of Ibadan 1948-73: A history of the first twenty-five years* (Ibadan 1973); Emmanuel Obiechina, Ike Chukwuemeka en John Anenechukwu Umeh ed., *The University of Nigeria, 1960-1985. An experiment in higher education* (Nsukka 1986).

De meeste van deze overzichten werden gepubliceerd bij gelegenheid van een vijftieng- of vijftigjarig jubileum, zoals expliciet in David Musoke ed., *Makerere Golden Jubilee 1922-1972* (Kampala 1972). Maar ook meer analytische beschouwingen over de positie van de Afrikaanse universiteit verschenen, zoals onder andere T.M. Yesufu, *Creating the African university: emerging issues of the 1970's* (Ibadan 1973). Tot slot werd in enkele recentere publicaties ingegaan op de crisisperiode waarin de Afrikaanse universiteiten in de jaren 1980 en 1990 waren beland. Met een brede, sociologische blik gebeurde dit in het werk van drie voormalige universiteitsbestuurders J.F. Ade Ajayi, Lameck K.H. Goma en G. Ampah Johnson, *The African experience with higher education* (Accra-Londen-Athene 1996). Op het niveau van de case-study was er Francis Agbodeka, *A history of the University of Ghana: half a century of higher education (1948-1998)* (Accra 1998).

Een wisselend perspectief

De aflossing van de wacht door Afrikaanse historici had de universiteitsgeschiedenis als discipline echter weinig vernieuwing gebracht. Het bleven vooral gelegenheidspublicaties, waarin de eigen universiteitsgeschiedenis werd belicht door universiteitsbeheerders of hoogleraren. Daar kwam pas in de jaren 1990 verandering in. Dertig jaar na Ashby verscheen er toen in de Angelsaksische academische wereld Appolos O. Nwauwa, *Imperialism, Academe and Nationalism. Britain and University Education for Africans 1860-1960* (Londen 1997). Dit proefschrift, verdedigd aan Dalhousie University in Canada, was de eerste studie met betrekking tot overzeese universiteitsgeschiedenis die niet door een oud-koloniaal was geschreven. Haar verschijning markeerde een belangrijk moment in de emancipatie van de overzeese universiteitsgeschiedenis als wetenschappelijk specialisme.

De centrale these die Nwauwa in zijn boek benadrukte, was de nauwe band tussen de verschuivingen in de Britse koloniale politiek en het vraagstuk van hoger onderwijs in de kolonies. Deze stelling bracht met zich mee dat *Imperialism* een metropolitaans perspectief in zich droeg en vooral een geschiedenis van de Britse koloniale onderwijspolitiek was (dan wel van de koloniale universiteiten). Een dergelijk metropolitaans perspectief werd acht jaar later in Sichermans boek over Makerere met verve ingeruild voor een 'interne' blik. Met intensieve toepassing van *oral history* wist Sicherman de koloniale en postkoloniale geschiedenis van de

universiteit van binnenuit te beschrijven, met een prominente plaats voor de Afrikaanse stem. Het *Colonial Office*, dat in het boek van Nwauwa een centrale plaats innam, fungeerde daarbij hooguit als achtergrondkoor. Het 'centrum' van de Britse koloniale administratie werd vervuild voor de 'periferie' van de Oost-Afrikaanse campus als focalisatiepunt.

Behalve dit wisselende perspectief was *Becoming an African university* ook op inhoudelijk vlak vernieuwend. In vergelijking met de encyclopedische, eerder politiek-institutionele aanpak die dominerend was in de overzeese universiteitsgeschiedenis, legde het boek de nadruk op sociaal-culturele aspecten. Sicherman had bijvoorbeeld veel aandacht voor de interetnische relaties tussen de academische staf en de studenten en de antropologische aspecten van de campuscultuur. De veranderende relatie tussen universiteit en overheid werd in beeld gebracht, maar ook de introductie van vrouwen- en genderstudies. In enkele case-studies werd ingezoomd op de microgeschiedenis van een faculteit, de debatten rond de maatschappelijke betrokkenheid van de universiteit en de bijzondere geschiedenis van het kunstonderwijs.

De rijkdom die in *Becoming an African University* werd getoond, was tekenend voor de brede, integrale vorm van universiteitsgeschiedenis die er werd bedreven. En in haar verschijning als geannoteerde wetenschappelijke studie, met appendici, index en uitputtende bibliografie, werd de hardnekkige reputatie van universiteitsgeschiedenis als jubileumgeschiedenis weerlegd.¹ Van die reputatie was de universiteitsgeschiedenis echter al langer verlost door het *Jahrbuch für 'Universitätsgeschichte'*, dat in 2004 een themanummer over 'Universitäten und Kolonialismus' uitbracht. Dit nummer vormde meteen ook de eerste systematische bijdrage van de Duitse universiteitshistorici aan het koloniale luik van hun discipline, waar de Angelsaksische traditie al decennia heerste.

In zijn editoriaal tot het themanummer, ontwikkelde gastredacteur Andreas Eckert een pleidooi voor een transnationaal perspectief, waarbij hij doelde op een methodologie waarin metropolitaanse en koloniale contexten in samenhang werden bestudeerd. In de gepresenteerde opstellen, die geografisch pendelden tussen Spaanse, Duitse en Nederlandse universiteiten en hun perifere contexten in Latijns-Amerika, Indië en Afrika, gaf hij alvast voorbeelden van een dergelijk perspectief. Voor Eckert mocht het echter niet blijven bij deze proeven van overzeese universiteitsgeschiedenis. Hij lanceerde een oproep om de koloniale universiteitsgeschiedenis, die hij 'noch zu den Randzonen geschichtswissenschaftlicher Aufmerksamkeit' situeerde, als discipline verder te ontwikkelen. Samen met het boek van Sicherman vormt het themanummer alvast een mooie aanzet hiertoe.

¹ Vgl. Pieter Dhondt, 'Universiteitsgeschiedenis in België: meer dan een jubileumgeschiedenis?', in: *Mededelingenblad van de Belgische Vereniging voor Nieuwste Geschiedenis*, XXIV (2002, 4) 5-12.

En in België?

Net zoals België haar kolonie op een bijzondere wijze verwierf – door de éénmansactie van haar vorst op het internationale toneel – is ook haar universitaire geschiedenis een apart verhaal. In tegenstelling tot de uitgewerkte koloniale hoger onderwijspolitiek van Frankrijk en Groot-Brittannië, ontbeerde het de Belgische koloniale overheid een dergelijke visie. Hiervoor waren verschillende redenen: de geringere eis van de Congolezen voor hoger onderwijs, de paternalistische koloniale ideologie en vooral de sterke klerikale structuur van het onderwijs. Het was dan ook niet de koloniale overheid, maar de Leuvense universiteit die in samenwerking met de Congolese bisschoppen in 1954 de eerste universiteit in Leopoldstad (Kinshasa) oprichtte, namelijk Lovanium. Beide partners werden daarbij gedreven door het idee een katholieke Congolese elite op te leiden.

Zoals de verzuilde traditie het wil, volgde het jaar nadien de oprichting van een protestantse universiteit (vanaf 1963 in Stanleyville (Kisangani)) en in 1956 een officiële universiteit in Elisabethville (Lubumbashi). De inrichting van universiteiten in Belgisch Congo was dus eerder het gevolg van levensbeschouwelijke rivaliteiten dan wel van een bewuste koloniale politiek. Als resultaat van de verzuilde samenstelling van het Congolese hoger onderwijs is ook haar geschiedschrijving volgens dezelfde levensbeschouwelijke lijnen verlopen, althans tot in 1971. In dat jaar werden de drie universiteiten door Mobutu genationaliseerd en samengenomen in de Université nationale de Zaïre, waarna hun geschiedenis tijdelijk samenviel. In de jaren 1980 werden ze opnieuw gedecentraliseerd.

Over de geschiedschrijving met betrekking tot de officiële en protestantse universiteit valt weinig te vermelden. Eerstgenoemde werd opgenomen in de brochure *Universiteiten van Belgisch-Congo en van Ruanda-Urundi* (1958), die in de ambiance van de Wereldtentoonstelling verscheen, en werd daarna vergeten. De geschiedenis van de protestantse universiteit was weinig fortuinlijker, totdat ze recentelijk door Hendrik Deelstra uit de vergetelheid werd gehaald in een bijdrage voor de Koninklijke Academie van Overzeese Wetenschappen ('Bijdrage tot de ontstaansgeschiedenis van de universiteiten in Congo', in: *Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen. Mededelingen der zittingen*, 47 (2001) 177-186). In vergelijking daarmee kan de literatuur over Lovanium bepaald uitbundig worden genoemd.

Zoals de Britse historiografische traditie startte met de *mémoires* van voormalige universiteitsbeheerders, was dit ook voor Lovanium het geval. De belangrijkste werden geboekstaafd (Luc Gillon, *Servir: en actes et en vérité* (Gembloers 1988) en *Problèmes de l'enseignement supérieur et de développement en Afrique centrale. Recueil d'études en l'honneur de Guy Malengreau* (Parijs 1975)). Enkele andere bleven in onuitgegeven vorm bestaan of bevinden zich als manuscript in het archief. De bundel artikelen (*L'enseignement universitaire au Zaïre. De Lovanium à l'UNAZA 1958-1978* (Parijs 1978)) van Benoît Verhaegen, hoogleraar aan de universiteit van Lovanium, vormde een opmerkelijke publicatie. De studentenacties van de jaren 1960 werden er aan een marxistische analyse onderworpen. Een vergelijkbare structuralistische analyse werd

geboden in B. Lacroix, *Pouvoirs et structures de l'Université Lovanium* (Brussel 1972). Afstandelijker was het werk van de Oekraïner Romain Yakemtchouk, wiens ruim opgevatte *L'Université Lovanium et sa Faculté de Théologie. L'action éducative de l'Université catholique de Louvain en Afrique centrale* (Chastres 1983) meteen ook het best benaderde van wat een algemene geschiedenis van Lovanium kan worden genoemd.

Aan Afrikaanse zijde verschenen vooral in de jaren na het Mobutu-tijdperk enkele scherpzinnige essays over de situatie van het postkoloniale universitaire onderwijs in Congo. Alle waren van de hand van Congolese hoogleraren. Léon Matangila Musadila (*L'enseignement universitaire et supérieur au Congo-Kinshasa. Défis et éthique* (Kinshasa 2003)) analyseerde kritisch de infrastructurele, sociale en pedagogische problemen, om vervolgens een ethiek van responsabilisering en excellentie te formuleren om uit de universitaire crisis te geraken. In een bundel over de katholieke universiteit in Afrika (*L'université congolaise à l'épreuve d'une pédagogie inculturée*, in: *L'université catholique africaine. Réflexions et engagements* (Parijs 2003) 280-327) maakten Richard Mugaruka, Mpiangu Dinzau en Mwene Batende dezelfde analyse en stelden 'une pédagogie inculturée' als oplossing voor. De bijdrage van Téléphore Tsakala Munikengi en Willy Bongo-Pasi Moke Sangol ('The Diploma Paradox: University of Kinshasa between Crisis and Salvation', in: Theodore Trefon ed., *Reinventing order in the Congo. How people respond to state failure in Kinshasa* (Londen-New-York 2004) 82-98) was minder geëngageerd, maar bood analyse en perspectief.

Al deze studies omtrent de Congolese universitaire crisis bevatten een historische terugblik op de koloniale periode, wat ook het geval was voor het boek van Tharcisse Tshibangu Tshishiku (*L'Université Congolaise. Etapes historiques, situation actuelle et défis à relever* (Kinshasa 1998)). Deze voormalige student van Lovanium publiceerde een merkwaardig boek dat het midden hield tussen de *mémoires* van een Congolese rector, een kritische studie over het Congolese hoger onderwijs én een werkinstrument voor universiteitshistorici. De helft van het boek bestond immers uit bronnenuitgaven, appendici, allerhande lijsten en statistieken, met andere woorden, een goudmijn aan documentatie voor de recente Congolese universiteitsgeschiedenis.

En wat gebeurde er ondertussen in België? Ook hier heerste er na de uitgaven van de betrokken oud-kolonialen een postkoloniale stilte. Symptomatisch voor de desinteresse in de Afrikaanse geschiedenis was de gedwongen *braindrain* van Jan Vansina naar de University of Wisconsin, waar deze Leuvense mediëvist vervolgens baanbrekend werk verrichtte in prekoloniale Afrikaanse geschiedenis.¹ Pas vanaf de jaren 1990 kwam er een hernieuwde belangstelling. Met name aan de Leuvense universiteit werd het Afrikaanse universitaire verleden uit de kast gehaald en bestudeerd.² De antropoloog René Devisch, oud-student van Lovanium, analyseerde

¹ J. Stengers, 'Belgian historiography since 1945', in: P.C. Emmer en H.J.L. Wesseling ed., *Reappraisals in Overseas History* (Liden 1979) 170.

² Maar ook elders groeide de aandacht, met name het werk van de Brusselse hoogleraar Paule Bouvier, *Le rôle des enseignements universitaires et supérieur dans le processus de la*

op fundamentele wijze de contradicties van een Congolese universiteit en wees de weg met de term *endogenisering* (R. Devisch, 'De teleurgang van het universitaire project in Midden-Afrika', in: B. Pattyn ed., *Wegen van hoop. Universitaire Perspectieven. Bundel aangeboden aan Rector Roger Dillemans* (Leuven 1995) 47-69).

Aan het departement pedagogie werd in de jaren 1990 onder leiding van Marc Depaepe een onderzoeksproject over het onderwijs in Belgisch Congo opgezet, dat ook aandacht had voor de universitaire dimensie (M. Depaepe en L. van Rompaey, *In het teken van de bevoogding. De educatieve actie in Belgisch-Kongo (1908-1960)* (Leuven 1996)). Recent studeerde de historicus Jan Roobrouck af met een goed gedocumenteerde licentiaatsverhandeling over de geschiedenis van Lovanium (Jan Roobrouck, *Utopie of universiteit... of beide? Een geschiedenis van de universiteit Lovanium (1948-1971)* (onuitg. lic.verh.) (Leuven 2005)), terwijl er op dit moment binnen het Universiteitsproject van het Leuvense departement geschiedenis, dat wordt gepromoot door Jo Tollebeek, aandacht is voor de Afrikaanse horizon van de Leuvense universiteit in de twintigste eeuw.¹

Image and Imagination. A new approach to university history from the middle ages to the present

Conference report, International Committee for the History of Universities, Sydney, 05/07/2005

Bruno Boute - K.U.Leuven

R.D. ANDERSON (Scotland), The Edinburgh University Centenary – B. BOUTE (Belgium), *Veluti Altare contra Altare. Academics, Jesuits and Promotion Rituals: the Dole, Douai and Louvain case 1587-1625* – A. DE COSTER (Belgium), University Corporations and the Image of the Studium at the Northern Italian Universities in the 15th and 16th centuries – H. DE RIDDER-SYMOENS (Belgium), Professorial Representation and Self-Representation in Portraits – J. O'BRIEN (Ireland), The Unionist Image of Trinity College, Dublin in an Independent Ireland – L. ROY (Canada), Academics in the streets during the 16th century: The representation of universities in solemn entry ceremonies in France – E. SIGNORI (Italy), Minerva and

décolonisation congolaise', in: *Recueil d'études. Congo 1955-1960* (Brussel 1992) 81-94 moet worden vermeld.

¹ Naast het boek Jo Tollebeek & Liesbet Nys, m.m.v. Lieve Gevers, Louis Vos en Ruben Mantels, *De stad op de berg. Een geschiedenis van de Leuvense universiteit sinds 1968* (Leuven 2005) is Ruben Mantels, 'Hooggeleerd apostolaat. De Leuvense universiteit, de missiecongregaties en Congo (1885-1960)' (te verschijnen in *Trajecta*, 2006/2) het eerste resultaat van dit Universiteitsproject.

Mars in Italian Universities during the Fascist Era – N. ZIVAN (Ireland), Marketing the Ancient Varsity - Oxford University in the new 'Widening Participation Age'.

By the end of the 16th century, Ottavio Mirto Frangipani, the first nuncio of Flanders, wrote to his protégé and secretary Sandrino, a Law student at Louvain, that he had just received a delegation of academics, among them Sandrino's academic protector Stephanus Weyms. The learned men from Louvain had somewhat overstated their argument when they tried to gain the papal representative's support for their attempts to obtain a confirmation of their 'vital' privileges in Rome, as the Italian diplomat dryly commented that he did not believe one single word of the imagines of the academic dons. On the other hand, he was willing to co-operate because of what they 'really' stood for – and academics could consequently continue to believe that their images were 'true'. This tension between image and reality, between 'fact' and 'fiction', is omnipresent in narratives developed both by historical agents and by historians themselves. A session organised by the International Committee for the History of Universities as part of the 20th International Congress of Historical Sciences in Sydney (3-9 July 2005) therefore aimed to address this problem with respect to the history of universities. More specifically, the contributors to the session were expected to explore, first, the way in which academics projected, or tried to project, 'by all possible means' an image of themselves towards the outside world, what communication strategies – graduation and opening ceremonies, rhetoric, invented traditions, jubilee publications, dramatic presentations etcetera – were employed in the course of eight centuries of university history, and in which contexts academic marketing had to function: what had been the motivations of academic authorities to engage in these often delicious bits of self-celebration, and to what extent did academic identity politics resonate in the various layers of society? The second question that was to be addressed concerned the 'reality' of these images, that is, the question to what extent academic images and imagination indeed reflected the actual role of universities in society.

During the morning session, four speakers focused on academic imaginery in the contemporary period with respect to universities of the British Isles and Italy. ROBERT D. ANDERSON (University of Edinburgh) analysed the way in which the university of Edinburgh presented itself at its tercentenary celebration of 1884, the first such event in Britain that set a model for other universities. The image the university sought to project was one of a great scientific and medical university. Unsurprisingly at such occasions, academic identity was constructed via a recuperation of the past. As such, the ceremonies held during the celebrations gave way to the 'invention of tradition', a process that can also be observed elsewhere. Speeches, typical conventions of 19th century male sociability, held at monster banquets aimed at stressing the compatibility of science, religion and progress by highlighting the Calvinist, protestant character of the university, as opposed to the 'clericalism' that had led to the condemnation of Galilei (read: Charles Darwin). Protestant profiling of

course was tied up with a Scottish patriotism that was represented as compatible with a general 'Britishness'. Last but not least, the university was celebrated as a democratic institution that had not been founded by kings or popes, as a university, in other words, of, by and for the people.

The other papers in this session demonstrate, however, that the reference to 'the people' needs to be defined in a more sophisticated matter, and that universities themselves did and do their part in doing so. In her paper on contemporary Oxford, NOGA ZIVAN (Trinity College Dublin) demonstrated that self-fashioning goes hand in hand with fashioning society in its entirety. In line with the Labour government's policy, England's oldest and most 'posh' university is trying to reach groups that previously did poorly in terms of general admission and that now are being defined as 'underrepresented groups'. This bit of role negotiation has called for a thorough redefinition of the university's interests and identity. In official reports, academic and public interest overlap, as a fairer competition for admission at Oxford also enlarges the reservoir of 'talent trawling' by the academic community. This in turn is expected to generate financial and verbal support by successful alumni who are more likely to attribute their achievements to their university education. To make this story happen, however, the Oxford Colleges Admission Office has engaged in an identity policy that is rather unconventional for academics: via a 'demystification' of academic life, since Oxford's formidable reputation is seen as an obstacle for potential applicants; and via an enrollment of underrepresented groups as potential stakeholders in the academic community on the banks of the river Isis. Contact with under-achieving layers of society is achieved via local and regional programs (for instance in traditionally industrial areas throughout the UK) that aim at providing young people with positive role models, among others via student mentors who simultaneously encourage and support educational achievement. At a nation-wide level, aspiration-raising work at the Aspiration Days and at summer schools has to refashion the university as an achievable goal. Oxford seems to share the liberal optimism of Edinburgh one century before: a broader participation is to be achieved by an information campaign facilitating access to the university and by breaking down 'preconceptions'. According to the French sociologist Pierre Bourdieu, this 'meritocratic accessibility' is a myth, however, that has to cover the crucial function of academic education in the reproduction and the stability of social and cultural elites. In this context, it would be interesting to explore to what extent academic identity and enrollment strategies at Oxford are indeed capable of creating a configuration in which broader participation of under-achieving groups can be achieved.

Academic self-fashioning was not always successful. A paper on Trinity College in the early decades of Irish independence (JENNIFER O'BRIEN, Trinity College, Dublin) investigated the fate of universities that find themselves out of step with dominant ideologies. Here 'the people' apparently was an 'Irish-Irish' majority that sought confrontation with a Protestant Anglo-Irish, previously unionist minority of which Trinity had become a symbol, in spite of its attempts to position itself as an

integral part of the new Ireland after 1922. Old allegiances (internationalism within the framework of the Empire and royalism) of course restricted the university's room for manoeuvre to gain the profile of an institution representative of the whole of Ireland. On the other hand, however, the credibility of its claims was continuously undermined by adhering to old, 'un-Irish' symbols, and by the mere fact that it found itself willy-nilly in the forefront of an on-going battle over what constituted Irish identity in an intensely polarised society. In this context, society does not appear as such, but seems to have been shaped mainly by the Catholic Church that continued to identify Trinity, among others via its traditional ban on Catholics, as an Anglican or even libertarian (and consequently un-Irish) institution, in much the same way as state universities in pillarised Belgium and The Netherlands were branded by church authorities as 'schools without God'. Only the lifting of the ban in the 1970s, and the liberalisation of Irish society that gave way to a fading of old preoccupations, was to make it possible for this university to integrate fully into Irish life. By contrast, ELISA SIGNORI (University of Pisa) stressed that universities were not necessarily incapable of incorporating symbols and identities that previously had been absent from their traditions. The example of universities in Fascist Italy is a telling one. Here, 'the people' was a nation-in-arms. The sacralisation of war in temples of learning can already be observed at the end of the First World War. When the Great War was appropriated by the Fascist regime as a founding myth, universities would respond to the model ascribed to them by building up university militias, by including martial disciplines in the curricula, by a conspicuous iconography that stages Minerva as a vengeful goddess of war. This tendency reached its zenith in the early 1940s, when university rituals became a mix of traditional scientific codes and military or religious elements.

The afternoon session was dedicated to image and imagination of and by early modern universities. That we should conceive universities as 'multiversities' consisting of different entities became clear in the contribution by ANUSCIIKA DE COSTER (University of Ghent) on the self-image of Italian universities (Bologna and Padua) as it was reflected in the different corporations' statutes. After the Bolognese model, several student universities, each of which often grouping together several nations, could co-exist within the same studium; secondly, a studium could host one or more colleges of doctors to which the access was more or less restricted and which consequently did not host, thirdly, all teachers of a specific discipline. This institutional fragmentation can also be observed at universities of the Parisian model, but in the Italian universities a 'supercorporation' covering all other learned bodies did not exist. It is striking, in this context, that while all these corporations participated occasionally to the same ceremonies (say, for instance, the opening of the academic year or the Dies natalis of the university's patron saint), the respective statutes regulating the modalities and obligations of members at these occasions reflect very different attitudes towards other learned corporations, and hence towards the unity of the studium. Whereas the universitates claimed to constitute the community of

students and doctors (and hence as the 'natural representatives' of the studium), the colleges distanced themselves and developed a distinct corporate identity that equally fashioned the doctors as the academic community's true spokesmen. In the end, DE COSTER concluded, that the claims of the universitates did no longer agree with reality, but merely aimed at defending privileges they were gradually losing to colleges and civil authorities.

LYSE ROY (University of Québec) uncovered similar strategies in her account of the representation of universities in solemn entry ceremonies in 16th-century France. After Bourdieu's *Homo Academicus*, the erosion of academic autonomy by local and central authorities and a growing competition with other institutions of higher education resulted in a process of objectivation of an academic societal role that was supported, among others, by ceremonies. In the first instance she argued that these entry ceremonies reveal the principles of division within the university, as academic performances at royal or princely entries were organised in a strictly hierarchical manner, in the same way as society as a whole was staged as a hierarchy. The authors commenting on academic ceremonies often referred explicitly to the hierarchy of sciences that was being expressed. Simultaneously, however, this hierarchy was subject to change, as the Parisian theologians, for instance, gradually had to relinquish their traditionally assumed role as the spokesmen of the university. Unity may have been performed more explicitly in North Western universities than in their Italian counterparts, but it is obvious that it was not achieved without problems. Secondly, entry ceremonies had to establish a relation of reciprocity between university and king, between knowledge and power. In Bourdieu's schemes, knowledge cannot be distinguished from power. From the sociologist's point of view, *Homo Academicus* was a player in the political field, but was dominated in that field by other, 'dominant' forces. ROY's account seems to confirm this. Speeches and theater performances held at such occasions by academics cannot hide, at least for the historian, the fact that the preservation of academic privileges, and hence the objectivation of the academic role in society, increasingly depended on royal goodwill, in spite of the gravitas displayed at royal entries.

The subsequent two papers on image building at the university of Louvain in the 16th and 17th centuries focused on aspects that had already been touched upon in the contributions by DE COSTER and ROY. HILDE DE RIDDER-SYMOENS (University of Ghent) presented the preliminary findings of a collective research project that aimed at raising the profile of the study of academic iconography as a full source for the history of universities in its own right, as opposed to the merely illustrative role that is attributed to it in fancy university histories published at the occasion of anniversaries or other celebrations. The case study on portraits of 16th and 17th century professors at Louvain provides an example of the way in which academic iconography can indeed be used as historical 'documentation'. The scrutiny of 37 portraits of 16th and 17th century Louvain professors, selected from 127 portraits in various portrait series, has yielded convincing results. Based on the assumption that iconographical

representations, in spite of their apparent realism, are inevitably biased, the historian should try to decode the implicit or explicit messages incorporated in them. Indeed, in spite of the increasing integration of academic elites with those of state and church, the professors were staged as academics, thus subscribing to the classical notion of *scientia nobilitat*. As such, a strong corporate identity is reflected in the portraits under investigation. But Louvain academics obviously struggled with the question of how this academic nobility had to be staged. LISI ROY referred to similar debates between theologians and other university members at Paris when the latter showed up on horseback in university parades after the example of Toulouse and Orléans, a performance which the theologians considered incompatible with 'academic modesty'. Both Louvain and Paris statutes stressed the necessity of 'modesty' or 'soberness' in academic dress codes, which in turn seems to have resonated in professorial portraits at Louvain. Other pictures indicate that lawyers and physicians increasingly transgressed vestimentary codes inspired by monastic or clerical models. Should we consequently conclude that the social aspirations of academics at Louvain were limited? This conclusion of Peter Vandermeersch's in *A History of the University in Europe* is, on the other hand, incompatible with the hyperbolic academic rhetoric that projected the Alma Mater as the 'only' bulwark of the faith and the 'only' guarantee of public and religious stability in the Low Countries, a self-image that, again, has a great deal in common with academic verbal and dramatic performances at royal entries in France. Modesty in the Louvain dress code may have had highly distinctive features. When fighting for their privileges, academics profiled in their memoranda as poor clerics who embodied Public Interest and who had to be protected from powerful opponents blinded by private interests. Poverty did consequently not refer to the financial situation of teachers and college presidents, but was a constitutive element of an academic identity in construction at Louvain – at least among the secular clerics, who constituted the vast majority of the Louvain teaching staff and who had to perform as such in order to legitimise their privileged status. Although a great deal more work has to be done in the field, DE RIDDER-SYMOENS' paper demonstrates clearly that iconographic materials can and should be used as complementary sources by students of the history of universities.

The last paper of the session (BRUNO BOUTE, University of Louvain) discussed the role of academic ceremonies at Louvain in the beginning of the 17th century. Whereas ROY's contribution had examined the function of rituals by analysing of what academics did during royal entries, this paper explored what academics were saying themselves about their rituals, and why they put things likewise. It is a striking fact that graduation ceremonies, or rather the attempts of the jesuit fathers to imitate them or to set up separate rituals, were staged time and again as a *casus belli* in the recurrent conflicts between academics and Jesuits at Dole, Douai and Louvain by the end of the 16th, and in the beginning of the 17th century. The Louvain case, in the context of a conflict between the faculty of arts and the Jesuits over the latter's right to provide public teaching (1593-1598) may give an answer to the question of what

rituals (and images in general) actually do. First, they provided a common ground for opposition against Jesuit teaching, as the 'body academic' was deeply divided over the matter. Secondly, promotion rituals prove to be a constitutive element in maintaining a fabric that intertwined grants, college life, pastoral theologians formed by secular clerics guaranteeing *stabilitas doctrinae*, Augustinian orthodoxy and spirituality, ecclesiastical benefices, and omnipresent heretics. The Society's attempts to set up their own promotion rituals would not just destroy the image of unity in Academia, they also risked to be set up separate networks of academic patronage and knowledge out of the control of academics and, consequently, separate cycles of recognition in which pious foundations of scholarships alternated with brilliant alumni. Promotion rituals did, consequently, not only visualise academic claims to a central role in Catholic and dynastic restoration in the Low Countries, they had to realise this role as well.

It is obvious that more can be said about the topic of image and imagination in the history of universities. To start with, the papers dealt with a relatively restricted area: Belgium, France, the Isles, and Italy. Not only should research focus on other areas in Europe, but also the way in which universities imagined and imagine themselves in areas in which they were imported following Western models, and the question of whether and how academics outside the traditionally 'Western' heartland managed to make a blend of both local realities and 'universalist' (i.e. Euro-American) aspirations, call for further investigation as well. Secondly, it is not clear to what extent the views of academics were shared by those whom they tried to enroll as stakeholders of the academic enterprise – Frangipani's resilience towards Louvain retorics may serve here as an extreme example. Why, and how, did academic images stick? In many circumstances, the image of the academic in his 'ivory tower' apparently became part of the general discourse. This distinction could become a straightjacket for academics (for instance, in Dublin) or was on the contrary the result of successful identity politics – the 'modest' and 'poor' Louvain academics would indeed be excused in Rome as '*dotti, inesperti, e di poca prudenza*' when making bold moves to have it their way. The ivory towers themselves took different shapes. That is also true, apparently, of the society that surrounds them. The question to what extent academic images and imagination responded to the actual role of universities in society was not tackled, except if a few references to Pierre Bourdieu's *Homo Academicus* have to make the day. We are, indeed, dealing with professionals who *ex officio* regard grand schemes with suspicion. On the other hand, it is not certain that this reluctance of historians to engage in the construction of the 'bigger picture' is problematic. This is not to say that images and narration are shaping society on their own, or that society was absent from the papers altogether. Edinburgh dons or Parisian theologians were clearly trying to model and appropriate society. Academic ontological politics were not always successful, as the example of Trinity demonstrates, and it remains to be seen whether or not underrepresented groups will respond to Oxford expectations. In this context, the question of whether or not

academic representations were 'accurate' or not, may be less relevant than the problem of whether they worked or not, for whom, and why.

Rem of stimulans? De institutionele inbedding van de geesteswetenschappen

Leen Dorsman - UU

Op 1 september 2005 is in Utrecht een door NWO gefinancierd onderzoek naar de geschiedenis van een aantal ontwikkelingen in de Utrechtse Letterenfakulteit gestart. De titel van het project luidt: *Rem of stimulans? De institutionele inbedding van de geesteswetenschappen: een casus*. Het betreft een *case-study* in het grotere NWO-programma *Culturele Vernieuwing en de grondslagen van de Geesteswetenschappen*.

Wie spreekt over de geesteswetenschappen is daarbij traditioneel veel minder geneigd om – zoals bij de natuurwetenschappen het geval is – te denken aan sturing, aan wetenschapsbeleid en aan institutionele inbedding. Ook in de programmabeschrijving van het NWO-programma *Culturele vernieuwing en de grondslagen van de geesteswetenschappen* is nauwelijks aandacht voor dergelijke wetenschapsexterne factoren. Dat is des te merkwaardiger omdat sinds de Tweede Wereldoorlog wetenschap meer en meer wordt gestuurd en door de overheid vaker in samenwerkingsverbanden is gedrongen (en soms is gedwongen). Deze verbanden en deze instituties hebben een eigen dynamiek met een uitwerking op de wetenschapsinhouden en de uitgangspunten van de (geestes-) wetenschappen. Ze zijn het dus waard bestudeerd te worden.

Voorals sinds Thomas Kuhn's *The structure of scientific revolutions* uit 1962 – en met name sinds zijn bekende 'Nawoord' bij de heruitgave van 1970 – zijn wij gewend geraakt te denken in termen van zogenaamde *scientific communities*. Wetenschapsfilosofisch gezien heeft daarmee de *context of discovery* aan belang gewonnen ten opzichte van de *context of justification*. Sterker nog: wetenschapssociologie neemt een plaats in náást de wetenschapsfilosofie die sinds de Wiener Kreis en Karl Popper zo'n belangrijke rol heeft gespeeld in het denken over wetenschap.

De institutionele kant van de geesteswetenschappen laat zich op verschillende niveaus bestuderen, maar er is één niveau dat zowel de wetenschapsinterne als de wetenschapsexterne factoren als het ware absorbeert. Dat zijn de universiteiten. Daar wordt het potentiële spanningsveld tussen deze factoren geconcretiseerd. Preciezer nog in dit verband: het is het kader van de Letterenfakulteiten dat voor een belangrijk deel de vernieuwing van de geesteswetenschappen (of het ontbreken daarvan) bepaalt. Het is goed daarbij te bedenken dat de omvang en breedte van dergelijke fakulteiten die van complete vooroorlogse universiteiten benadert, zeker wanneer het gaat om de fakulteiten van de grote, "klassieke" universiteiten. Dáár zien we de strijd tussen

behoud en vernieuwing, dáár speelden zich in eerste instantie de *culture wars* af. Het postmodernisme en het *gender*-concept zijn internationaal inmiddels algemeen aanvaarde culturele noties, die echter voor een belangrijk deel voor het eerst benoemd en uitgewerkt zijn aan de *humanities departments*.

Het onderzoek richt zich op de beschrijving en analyse van een representatieve Letterenfakulteit. Gekozen is voor de Utrechtse faculteit met een enkele comparatieve uitweiding in de richting van de Leidse en Amsterdamse faculteit als contrast. In de omschrijving van het NWO-programma worden vier thema's genoemd. Het gaat daarbij om 1) explicatie van radicale disciplinaire vernieuwing, 2) reorganisatie van het geesteswetenschappelijke veld, 3) samenwerking met andere disciplines en 4) nieuwe vormen van cultuurontsluiting en cultuuroverdracht.

Op al deze gebieden zijn aan de genoemde Letterenfakulteiten interessante voorbeelden te vinden die iets duidelijk kunnen maken over de gang van zaken bij de vestiging c.q. "radicale vernieuwing" van disciplines. Een voorbeeld van een revolutionaire en succesvolle vernieuwing is de *Universal Grammar*-taalkunde van en na Chomsky. Zo ergens deze benadering een paradigma is geworden, dan is dat in de Utrechtse taalkunde geweest. Een onderzoek naar de vestiging en bestendiging van dit paradigma kan licht werpen op de vraag of een dergelijk succesverhaal te sturen valt. Misschien vestigen paradigmata zich wel ondanks de institutionele kaders. Daarnaast is er de belangrijke vraag hoe een succesvolle stroming in staat is zichzelf te *blijven* vernieuwen. Hetzelfde kan gesteld worden met betrekking tot de vestiging van vrouwenstudies als representant van de *cultural studies movement*, die in de cyclus van vestiging-succes-vernieuwing/verval inmiddels een beslissende fase heeft bereikt.

Ook met betrekking tot het tweede thema – reorganisatie van het veld – is deze facultaire benadering interessant. Immers, als er één faculteit is geweest die de gevolgen heeft gedragen van de reorganisatie van het geesteswetenschappelijke veld, dan is het de Utrechtse geweest. Zo is daar in de jaren tachtig van de twintigste eeuw een einde gekomen aan een ononderbroken traditie sinds 1636, waarbij de klassieke studies een belangrijke rol hebben gespeeld in de geesteswetenschappen. Financiële argumenten hebben daarmee een Letterenfakulteit geschapen die volgens sommigen het hart is verloren, ongeveer op de manier van het beeld van Zadkine te Rotterdam. Of – en dat is de vraag die hier gesteld moet worden – waren wellicht financiële argumenten de schaaamlap voor een radicale heroriëntatie van de geesteswetenschappen? Hier dient zich een belangrijke comparatieve component aan met betrekking tot de Leidse faculteit, omdat daar juist een belangrijk deel van de uit Utrecht verdwenen disciplines zijn geconcentreerd (naast de klassieke talen onder meer ook het Sanskriet). Voor inzicht in geesteswetenschappelijke vernieuwingsprocessen is het van belang te weten wat er daarna met deze Leidse wetenschappen is gebeurd. Hebben zij zich teruggetrokken op het bastion van de traditionele legitimatie van de klassieke studies, of hebben zij kans gezien zich te vernieuwen, door bijvoorbeeld verdere allianties met de archeologie. Vooral deze

laatste discipline heeft zich ontworsteld aan haar klassiek-mediterrane imago en heeft getoond nieuwe impulsen te kunnen incorporeren.

Samenwerking met andere disciplines is het derde thema. Interessant in dit verband is de oprichting van de Utrechtse onderzoeksinstututen OGC en UIL/OTS, die deels ook tot doel hadden om wetenschapsbeoefenaren uit verschillende disciplines bij elkaar te brengen. Daarbij is het van belang te kijken naar de specificiteit van het Utrechtse model door dit te vergelijken met oplossingen die men elders heeft gekozen. Deze disciplinaire samenwerking had deels al voorlopers op het gebied van het onderwijs, waar in de jaren zeventig interessante zogenoemde "dwarsverbanden" ontstonden op het gebied van de mediaevistiek, de Renaissancestudies, achttiende-eeuwse studies en stadsstudies. Met name de mediaevistiek heeft zich in de faculteit genesteld als een belangrijk (internationaal erkend) zwaartepunt, niet in het minst – zo lijkt het – omdat de samenwerking tussen de disciplines in stand is kunnen blijven en een institutionele inbedding heeft gevonden. Hier laat zich de wisselwerking tussen institutionele organisatie en wetenschappelijke vernieuwing fraai bestuderen. Waarom zijn andere dwarsverbanden verdwenen of minder succesvol? Ook de strijd om de Algemene Letteren in de jaren tachtig is niet los te zien van ideeën over interdisciplinaire samenwerking.

Tenslotte – dat behelst thema vier – hebben nieuwe vormen van cultuurontsluiting en cultuuroverdracht de Utrechtse faculteit eveneens niet onberoerd gelaten. Met name de spectaculaire groei van het aantal studenten in de opleiding Theater-, Film- en Televisiewetenschap (TFT) is in dit verband interessant, evenals het nieuwe opleidingscluster waarvan TFT deel uitmaakt: het Onderwijsinstituut voor Media en Re/presentatie waarvan alleen de naamgeving al duidt op een bijzondere koerswijziging.

Zo lijken Letterenfaculteiten op alle niveaus van het NWO-programma *Culturele Vernieuwing* inzicht te bieden in het vragencomplex naar de oorzaken van disciplinaire vernieuwing en stagnatie. Nog niet eerder is in Nederland een dergelijke vorm van universiteitsgeschiedenis en faculteitsgeschiedenis bedreven. De universiteitsgeschiedenis is al te lang blijven steken in pure beschrijving. Daarnaast is vaak gekozen voor een exclusief institutionele geschiedenis of voor een exclusief wetenschapshistorische benadering. Het onderhavige voorstel wil beide combineren en een antwoord geven op de vraag in hoeverre politieke en institutionele elementen de positie van de geesteswetenschappen hebben beïnvloed. Is facultaire inbedding een stimulans voor wetenschappelijke en culturele vernieuwing of juist een rem? Is er sprake van een benoemingsbeleid, of eigenlijk helemaal niet. En hoe werken beslissingen van de politiek eigenlijk uit op het niveau van de disciplines zoals die in een Letterenfaculteit zijn vertegenwoordigd?

Het project is opgebouwd uit drie deelonderzoeken:

Deelproject 1: De Utrechtse Letterenfaculteit: een casus.

Het betreft hier enerzijds een descriptief in kaart brengen van de ontwikkelingsgang van de Utrechtse faculteit der Letteren sinds de Tweede Wereldoorlog: omvang, organisatie, opkomst en ondergang van disciplines. Steeds zal daarbij de ontwikkeling in een (inter-)nationale context worden geplaatst. Anderzijds worden de debatten geanalyseerd die gevoerd zijn bij verschillende veranderingsmomenten. Welke (geestes-)wetenschappelijke argumenten spelen een rol bij het ontstaan van nieuwe leerstoelgebieden en studierichtingen? Het specifieke zwaartepunt in dit deelonderzoek zal zijn de vestiging van *cultural studies*-achtige vakgebieden als Vrouwenstudies en het debat rond Algemene Letteren. Projectcoördinator en uitvoerder is Prof.dr. L.J. Dorsman.

Deelproject 2: Chomsky en anti-Chomsky: Utrecht en Leiden

Er zijn drie plaatsen ter wereld waar de opvattingen van Chomsky stevig wortel hebben geschoten. Utrecht is er daar een van. Dit deelproject zal worden uitgevoerd door een postdoc met een specifieke achtergrond in de taalkunde. Het gaat om een studie van de vestiging van een succesvol nieuw paradigma, om de voorwaarden die daarvoor nodig zijn en het belang van de institutionele inbedding. Interessant is daarbij de vergelijking met de Leidse taalkunde (gebaseerd op het werk van Uhlenbeck) die een geheel andere weg is ingeslagen.

Deelproject 3: De plaats van de Klassieken.

Dit project bestudeert de *Werdegang* van een discipline die eeuwenlang behoorde tot de kern van het geesteswetenschappelijk discours. In Utrecht is zij verdwenen, elders is zij behouden. Welke overwegingen hebben daarbij een rol gespeeld? Dat heeft deels financiële redenen, maar deels is er in algemene zin sprake van functieverlies van de Klassieke Studies sinds de Tweede Wereldoorlog. Tenslotte is het in dit comparatieve onderzoek de vraag hoe in de andere vestigingsplaatsen de discipline zich heeft gehandhaafd in een veranderd wetenschappelijk landschap.

Natuurwetenschap, wereldbeeld en levensbeschouwing in Nederland, 1880-1940

Promotieonderzoek, start: 2005

Ab Flipse - VU

In de negentiende ging het geloof in de vooruitgang lange tijd hand in hand met een groot vertrouwen in de natuurwetenschap en haar toepassingen. In de laatste twee decennia van de eeuw groeide in verschillende Europese landen de kritiek op de pretenties, de waarde en de consequenties van de natuurwetenschappen. De

wetenschap had de maatschappelijke problemen niet opgelost, maar soms juist verergerd en ze ondergroef volgens velen de godsdienst en de moraal, omdat ze reductionistisch en materialistisch zou zijn.

Deze geluiden waren ook in Nederland te horen, waar de kritiek vanuit verschillende hoeken kwam. Zowel door traditionele gelovigen als door hen voor wie het oude geloof had afgedaan en die nu zochten naar nieuwe zingeving, werd de materialistische natuurwetenschap bekritiseerd. De verzuiling in Nederland zorgde ervoor dat de kritiek vanuit orthodoxe hoek zich goed kon organiseren. In het onderzoek zal dan ook specifieke aandacht worden gegeven aan de twee confessionele zuilen. Hoe keek men aan tegen de natuurwetenschappen? In hoeverre streefde men in verenigingen van gelijkgezinden naar een calvinistische of thomistische wetenschap? En welke rol speelde de gereformeerde Vrije Universiteit in Amsterdam (vanaf 1880) en de Katholieke Universiteit Nijmegen (vanaf 1923) daarin?

Daarnaast zal ook worden gekeken naar minder strak gedefinieerde religieuze en spirituele groepen. In die kringen werd van de wijsbegeerte en de wetenschap wel verwacht dat ze de rol van de religie zou overnemen. De wetenschap zou dan wel een ander karakter moeten krijgen en open moeten staan voor immateriële en intuïtieve waarheden. In deze periode werden dan ook verschillende ideeën voor een holistische, a-causale en indeterministische wetenschap gelanceerd.

Aanvankelijk hielden veel natuurwetenschappers zich afzijdig van deze discussies. Ze probeerden botsingen van wetenschap en levensbeschouwing te voorkomen door zich te beperken tot het eigen vakgebied of door fysische kennis te relativiseren op instrumentalistische of conventionalistische wijze. Vanaf ongeveer 1900 kwam hier echter geleidelijk verandering in. Door sommigen werd de zekerheid van wetenschappelijke kennis verdedigd tegenover allerlei vage speculaties. Door een groeiend aantal natuurwetenschappers werd echter ook gestreefd naar een nieuwe synthese tussen natuurwetenschap en levensbeschouwing. Vooral in het interbellum zouden opmerkelijk veel Nederlandse natuurwetenschappers zich mengen in het wijsgerig debat of zich wagen aan theologische bespiegelingen. Het grote publiek toonde in deze periode veel interesse voor nieuwe theorieën als de relativiteitstheorie en kwantummechanica, een fascinatie die deels te maken had met de suggestie dat door deze theorieën het voormalige materialisme en determinisme overwonnen werd.

Voor de hele periode zal in kaart gebracht worden welke visies er opgeld deden over de relatie geloof-wetenschap en welke specifieke thema's daarbij aan de orde kwamen. Hoe werd door verschillende generaties natuurwetenschappers gedacht over levensbeschouwelijke vragen? Hoe werd door filosofen en theologen gedacht over de waarde en de rol van de natuurwetenschap? Hoe veranderde de houding van het publiek ten opzichte van de relatie tussen natuurwetenschap en religie? Hierbij zullen zowel de veranderingen in de wetenschap (professionalisering, specialisering) als in de maatschappij (industrialisatie, secularisatie, etc.) betrokken worden.

Frühneuzeitliche Universitätskulturen im europäischen Vergleich

Tagung, Alexander von Humboldt-Haus, Münster, 24.-26. November 2005

Ad Tervoort - VU

Dit congres stond in het teken van de vroegmoderne universiteitscultuur in Europees perspectief en vormt een onderdeel van een breder onderzoeksprogramma dat ten doel heeft de rituelen, symbolen en ‘Gesten’ in conflictsituaties en het dagelijks leven van vroegmodern Europa in kaart te brengen. Ook had het congres de bedoeling om een aantal relatief jonge onderzoekers een forum te bieden waar zij hun onderzoek aan een breder publiek konden presenteren.¹

De geografische nadruk lag weliswaar op universiteiten in het Duitse Rijk, maar met bijdragen – en interventies – die Italië, de Republiek en de Spaanse Nederlanden, Polen, Zweden en Engeland betroffen, mag toch zeker van een Europese dimensie worden gesproken. Het thematisch zwaartepunt lag sterk op het dagelijks leven van de universitaire gemeenschap en speciaal op de studentencultuur. In een fors aantal bijdragen stond de relatie tussen ‘town and gown’ op de voorgrond, maar vanuit verschillende perspectieven bekeken. Er was aandacht voor de ambivalente relatie tussen universiteit en overheid/kerk – men zag het nut, maar had natuurlijk te maken met excessen – en de wijze waarop de laatsten trachtten invloed te verwerven of disciplinerend op te treden, maar evenzeer werd aandacht besteed aan de wijze waarop kleding en bijbehorende attributen werden gebruikt om uitdrukking te geven aan een sociaal-intellectueel prestige en privilege van de academische wereld.

Ook werd nadrukkelijk gekeken naar de relatie tussen studenten en de stedelijke bevolking. Het vorm geven van groepscultuur en de wijze waarop die zich afzette tegen andere groepen – dat konden de stedelijke bevolking en overheid zijn, maar ook andere colleges of professoren – werd nadrukkelijk naar voren gehaald en beschouwd vanuit interessante invalshoeken als vrijetijdsbesteding, waarbij bijvoorbeeld muziek en dans, maar ook wandeltochten als interessante case-studies werden genomen. Daarnaast kwam ook in een aantal bijdragen de niet-intellectuele vorming van de studenten aan de orde, waarin elementen als paardrijden, schermen en dansen als elementen van een adellijke habitus een hoofdrol speelden, een habitus waar ook de (studerende) burgerlijke elite zich aan wilde spiegelen.

Een enkele lijn uit de lezingen en de slotdiscussie wil ik hier nog even naar voren brengen. Een centrale vraag die opkwam was: wat bestempelde de universitaire cultuur in de vroegmoderne tijd? Een vooraanstaande factor was natuurlijk de corporatieve identiteit op verschillende niveaus en de behoefte die identiteit tegenover

¹ Twee voordrachten vielen door omstandigheden helaas uit: Anja Pohl (Leipzig): *Studentisches Leben an der Universität Leipzig im Zeitalter der Aufklärung*; Matthias Asche (Tübingen): *Peregrinatio academica in Europa im Konfessionellen Zeitalter – Bestandsaufnahme eines unübersichtlichen Forschungsfeldes und Versuch einer Interpretation unter migrationsgeschichtlichen Aspekt*.

de buitenwereld te bevestigen. Belangrijke componenten in de vormgeving van die identiteit waren privilege, leeftijd, sociale en intellectuele status, herkomst, confessie, gender en zelfs klimaat. Er stond de universitaire gemeenschap en haar samenstellende delen een heel instrumentarium aan symbolen ter beschikking om uitdrukking te geven aan hun identiteit – academische rituelen en kleding, wapens, taal, etc. Het handhaven en het uitdrukking geven aan die identiteit konden leiden tot rivaliteit, tot frictie tussen verschillende partijen: tussen ‘town and gown’ op verschillende niveaus, tussen professoren en studenten, tussen studenten onderling (verschillende naties of colleges) en tussen universiteiten. Hoewel dit in de lezingen wat minder op de voorgrond trad, werd in de slotdiscussie nadrukkelijk gesteld dat bij de bestudering van de universitaire cultuur de functies van het genereren en doorgeven van geleerde kennis en de vorming van een maatschappelijke elite – altijd in brede context – een centraal uitgangspunt moeten blijven.

Er mag van een geslaagd congres worden gesproken. Dat Münster juist dat weekeinde door hevige sneeuwval werd getroffen, heeft slechts sfeerverhogend gewerkt (al hoop ik wel dat alle congresgangers zonder problemen thuis gekomen zijn, want vertrek uit Münster leverde wel enige problemen op). De voor de voordrachten gebruikte bronnen lieten zien hoe breed het apparaat voor de bestudering van de universitaire cultuur inmiddels is. Naast de schriftelijke bronnen van universiteit, overheid en gerecht, opvoedkundige traktaten, brieven en egodocumenten, werden een heel scala aan andersoortig materiaal gepresenteerd: veel prachtig beeldmateriaal van uiteenlopende aard dat elementen van muziek en dans uitbeelde (daaronder ook de veranderende afbeelding – en interpretatie – van de bekende Cornelius Relegatus); professorale grafmonumenten; theater; college-architectuur, maar ook stedenbouw (waar komt een universiteit te staan in een stad en hoe beïnvloed dat de universitaire cultuur en de interactie met de stedelijke omgeving?).

Over een mogelijke vervolgbijeenkomst en het opzetten van een studieverband wordt nagedacht. In elk geval zullen de lezingen worden gepubliceerd in de serie ‘Symbolische Kommunikation und gesellschaftliche Wertesysteme – Schriftenreihe des Sonderforschungsbereich 496’ Rhema Verlag, Münster.

Programma:

Donnerstag, 24. November 2005-12-13

15.30 Gerd Althoff: Eröffnung und Begrüßung

15.45 Ruth-E. Mohrmann/Barbara Krug-Richter: Einführung

Moderation: Wolfgang Kaschuba (Berlin)

16.00 Ingrid Matschinegg (Krems): Studentische Lebenserfahrungen aus alltagskultureller Perspektive betrachtet

17.00 Carla Penuti (Bologna): Feindschaft und Zusammenleben zwischen ‘town and gown’. Deutsche Studenten an den Universitäten Bologna und Padua

19.30 Herman Roodenburg (Amsterdam): Brain or brawn? What were early modern universities meant for?

Freitag, 25. November 2005

Moderation: Martin Kintzinger (Münster)

9.00 Tina Braun (Münster): Musik und Tanz in der studentischen (Freizeit-)Kultur der Frühen Neuzeit. Die Universität Freiburg im 16. und frühen 17. Jahrhundert

10.00 Marcin Baster (Krakau): Students' everyday life in the colleges of the University of Cracow in the 16th century

11.15 Friedrich Adomeit (Salzburg): Universitätstheater und studentisches Theaterspiel an der frühneuzeitlichen Benediktiner-Universität Salzburg

12.15 Ulrich Rasche (Jena): Cornelius Relegatus und die Disziplinierung der deutschen Studenten

Moderation: Ulinka Rublack (Cambridge)

14.30 Alexandra Shepard (Cambridge): Student masculinity in early modern Cambridge

16.00 Holger Zaunstöck (Halle): Denuziationen in der universitätsstädtischen Lebenswelt des 18. Jahrhunderts

17.00 Simone Giese (Linz): Johannes Messenius und die Einführung adliger Studenten an der Universität Uppsala im Konflikt mit überkommenen Traditionen

Samstag, 26. November 2005

Moderation: Barbara Stollberg-Rilinger (Münster)

9.00 Barbara Krug-Richter (Münster): Die Spaziergänge der Studenten in der Frühen Neuzeit

10.00 Marian Füssel (Münster): Talar und Doktorhut. Die gelehrte Kleiderordnung als Medium sozialer Distinktion

11.15 Stefanie Knöll (Düsseldorf): Vom Ruhm des Geistesadels: Professorengrabmäler in Oxford, Leiden und Tübingen

13.00 Gabriele Jancke (Berlin): Gelehrtenkultur – Orte und Praktiken am Beispiel der Gastfreundschaft

Moderation: Ruth-E. Mohrmann

14.00 Schlußdiskussion

Universities and Minorities from the Middle Ages to the present

Carlsberg Academy, Copenhagen, 24-26/11/2005

Diederik Lanoye - K.U.Leuven

In Kopenhagen vond tussen 24 en 26 november laatstleden een conferentie plaats rond het thema *Universities and Minorities from the Middle Ages to the present*. Deze conferentie werd georganiseerd door the *International Commission for the History of*

Universities als omkadering van haar jaarvergadering. De vergadering zou aanvankelijk doorgaan in de marge van het twintigste *International Congress of Historical Sciences* in Sydney (juli 2005) maar omwille van het geringe aantal aanwezige bestuursleden werd gezocht naar een alternatief moment en plaats voor de samenkomst. Met de bereidwillige medewerking van prof. dr. Ditlev Tamm van de Universiteit van Kopenhagen slaagde de afscheidsnemende bestuurstandem prof. dr. Helga Robinson-Hammerstein en prof. dr. Hilde de Ridder-Symoens erin om van de nood een deugd te maken en op relatief korte tijd een volwaardig conferentieprogramma uit te werken.

Opzet van deze conferentie was te onderzoeken in welke mate de begrippen *minority/minderheid* en *minorities/minderheden* een nuttig methodologisch instrument konden zijn voor onderzoek op het gebied van de universiteitsgeschiedenis. Na twee dagen gevuld met presentaties van recent onderzoek op het vlak van de universiteitsgeschiedenis en discussies in de conferentiezaal en aan tafel bleek dat het vertrekpunt van deze onderzoeksvraag al bijzonder problematisch was. Wat is immers een minderheid? Hoe kan dit begrip worden gedefinieerd? Aan welke voorwaarden moet een groep - wat eigenlijk ook al een problematische term is - mensen voldoen om als een minderheid bestempeld te worden? En hoe functioneert dit begrip in de verschillende historische contexten tussen middeleeuwen en heden?

Doorheen de presentaties tekenden zich twee grote discussielijnen af. Ten eerste was er het zo net aangehaalde probleem van de afbakening van het concept minderheid. De zoektocht naar een algemeen aanvaarde hedendaagse definitie blijft al in grote mate vruchteloos. Een internationale instelling als de Verenigde Naties komt in haar *Declaration on the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities* (1992) niet dichterbij een definitie dan de termen die in de definitie vervat zitten. Een minderheid is dus een groep mensen die zich op het vlak van nationaliteit, ethniciteit, godsdienst of taal van de rest van een (nationale) samenleving onderscheidt en op grond daarvan benadeeld wordt. Dat deze begripsbepaling gebaseerd is op de hedendaagse maatschappelijke en politieke context die het resultaat is van de negentiende eeuwse ontwikkeling en de twintigste eeuwse crises van de gesecculariseerde natiestaat is duidelijk. Het was dan ook vanaf de eerste presentatie, waarin Andrew Hegarty (Magdalen College, Oxford) deze definitie presenteerde, ten zeerste de vraag in welke mate het concept minderheid toepasbaar zou zijn in andere historische periodes, vooral dan in het Ancien Régime.

Een tweede lijn die de verschillende presentaties in twee blokken verdeelde, was de situering van de besproken minderheden binnen of buiten de universiteit. Een aantal presentaties, voornamelijk over het Ancien Régime, bespraken de situatie van (veronderstelde) minderheden binnen de academische gemeenschap. Situaties waar op basis van verschil van status, rijkdom of afkomst een onderscheid werd gemaakt tussen het gros van de academische populatie en een kleinere groep. Andere presentaties, die zich meestal concentreerden op de negentiende en twintigste-eeuwse geschiedenis, gingen in op de plaats van universiteiten en academische opleiding in de

positie van minderheden binnen een bepaalde maatschappij. Deze minderheden worden dus niet bepaald door het academische leven maar gaan er in zekere zin aan vooraf, worden aan de academische gemeenschappen *opgedrongen*.

Deze scheidingslijn leidt tot twee verschillende vormen van onderzoek waarbij de eerste op zoek gaat naar interne dynamiek in de academische gemeenschap terwijl de tweede vorm vooral de impact van universiteiten op een externe maatschappelijke situatie wil peilen.

Om dit duidelijk te maken deel ik de verschillende sprekers dan ook in twee blokken in.

De eerste dag werd gevuld met presentaties over onderzoek in het Ancien Régime. Drie van de vier sprekers hadden het over minderheden binnen de academische gemeenschappen. Andrew Hegarty toonde dat armoede, de factor die de studenten-dienstknechten aan de Engelse *colleges* onderscheidde van de rest van de studentenpopulatie, naar de moderne definitie geen basis is om deze groep als een minderheid te beschouwen. Spontaan zou men deze groep van studenten die moesten werken als portier, keukenknecht of tafeldienaar, als een benadeelde minderheid beschouwen. Hegarty weerlegde echter deze spontane reactie door aan te tonen dat het leven van een student-dienstknecht helemaal niet zo veel verschilde van dat van andere *undergraduates* in de colleges en dat door het aannemen van deze bijzondere status, waardoor ze vaak konden rekenen op patronage van de *fellows* van het college, vele arme studenten in staat waren om te studeren en later carrière te maken.

Ondergetekende presenteerde de resultaten van een beperkt onderzoek naar specifieke disciplinaire problemen met buitenlandse studenten aan de universiteit van Leuven in het midden van de zestiende eeuw. Door deze groepen nogal onbesuisd als *ethnic minorities* te bestempelen kwam de discussie los. Alhoewel men bezwaarlijk kan stellen dat de buitenlandse studenten in Leuven beantwoordden aan de hedendaagse criteria van een minderheid is het duidelijk dat de Duitsers, Friezen, Fransen en andere buitenlanders in Leuven zich beschouwden als anders dan de andere studenten en zich ook als dusdanig identificeerden en organiseerden. De academische autoriteiten namen maatregelen die in het bijzonder betrekking hadden op deze groeiende groep van buitenlanders. Ze werden dus met andere woorden binnen de academische gemeenschap als een bijzondere groep erkend.

Het problematische van de term minderheid werd enigszins laconiek aangeduid door Richard Kirwan (Trinity College Dublin) die in zijn presentatie over buitenlandse professoren aan de universiteit van Helmstedt (1570-1630) stelde dat men indien nodig, zoals bijvoorbeeld voor een conferentie over universiteiten en minderheden, altijd wel een minderheid kon vinden. Hij besprak de situatie van buitenlandse professoren aan deze universiteit en stelde vast dat, hoewel de buitenlandse afkomst van deze mensen niet werd vergeten, dit hen niet in de weg stond om volwaardig lid te worden van de lokale academische elite. Deze beperkte groep (vooral Schotten) als een minderheid beschouwen lijkt daarom een stap te ver.

Pieter Dhondt (K.U.Leuven) presenteerde kort voor de verdediging van zijn doctoraal proefschrift enkele conclusies over de aanwezigheid van buitenlandse professoren aan de Belgische universiteiten in de negentiende eeuw. Hij toonde aan dat de meeste van deze aanwervingen niet zozeer gevierde geleerden betrof maar eerder jonge en onervaren docenten die uit noodzaak naar Belgische universiteiten werden gehaald. Ook zij vonden hun plaats in de lokale professorenkorpussen al zijn er wel sporen van professionele benadeling van een aantal onder hen.

De tweede groep presentaties concentreerde zich zoals gezegd op minderheden buiten de universiteiten. Michael Brown (Trinity College Dublin) besprak het beleid in zake hoger onderwijs in Ierland tijdens de achttiende eeuw en ging daarbij uit van de tegenstelling tussen anglicanen en katholieken en dus van een minderheidssituatie die *in se* aan het academische leven *voorafgaat*. Brown toonde aan hoe tijdens de Verlichting het sterk confessionele karakter van Trinity College afbrokkelde zodat er in bepaalde richtingen ook plaats kon gemaakt worden voor katholieken. Anderzijds trachtte de overheid ook enigszins controle te verwerven over de opleiding van de katholieke clerus door indirect toezicht op het seminarie-college van Maynooth dat werd opgericht in 1795.

De andere sprekers bespraken allen situaties in de negentiende en twintigste eeuw. Het viel daarbij op dat de bestudeerde minderheden beter beantwoorden aan de hedendaagse definitie ervan. Het gaat hier natuurlijk om een cirkelredenering aangezien deze begripsbepaling ondermeer gebaseerd is op de hier besproken minderheidssituaties. Natalia Tikonov (Genève/Straatsburg) presenteerde statistisch materiaal over de massale aanwezigheid van Russische (joodse) studentes aan de Zwitserse universiteiten, Emilia Silvanou (Foundation of the Hellenic World, Athene) besprak de studentenmigratie vanuit Griekse gemeenschappen in het Ottomaanse Rijk naar Griekse en westerse universiteiten en de daaruit resulterende vorming van intellectuele elites in de Grieks-Ottomaanse gemeenschappen. Leonidas Rados (Iasi, Roemenië) had het over een gelijkaardige maar in omvang veel kleinere migratie van Roemeense Grieken naar Athene. Victor Karady (Central European University, Budapest) had het over de rol van academische vorming in het culturele assimilatieproces van de joodse minderheid in het Habsburgse rijk in de negentiende eeuw.

Telkens ging het hier dus over minderheidsgroepen die ontstonden buiten de academische gemeenschap. De vraag in welke mate het minderheidskarakter van deze groepen studenten werd gereproduceerd of verviel binnen de academische gemeenschap (in bijvoorbeeld studentenleven, huisvesting, bijzondere reglementen) verdween hierbij naar het tweede plan. Het feit dat deze studentenmigraties mensen naar buitenlandse universiteiten voerden, waar het criterium op basis waarvan ze in hun thuisland als minderheid beschouwd werden van minder belang was (bijvoorbeeld joodse Russen vluchten van vervolging naar toleranter Zwitserland, Grieken trekken

naar het moederland), doet vermoeden dat de minderheidsstatus van deze studenten aan de buitenlandse universiteiten (gedeeltelijk) werd opgeheven.

Eva Bauer (European University Institute, Firenze) tenslotte gaf een uiteenzetting over de onrust onder Italiaanse studenten in het Habsburgse rijk in de negentiende eeuw en vroege twintigste eeuw. Het feit dat in dit geval de universiteiten van Graz, Wenen en Innsbruck binnen hetzelfde nationaal-politieke kader werkten waarin de Italianen een minderheid vormden, verklaart waarom de situatie aan de universiteiten zo sterk verbonden was met de maatschappelijke context. Telkens wanneer aan één van de universiteiten het aantal Italianen opliep en dus hun collectieve kracht toenam, ontstonden daar conflicten rond de eis van de Italianen om een eigen universiteit voor hun minderheid. Via een netwerkanalyse kon worden aangetoond dat deze studentenacties grotendeels gestuurd werden door leiders van de Italiaanse minderheid buiten de universiteit.

De afsluitende discussie leidde opnieuw naar het beginpunt: wat is een minderheid? En moeten historici zich houden aan een niet al te duidelijke definitie gebaseerd op de hedendaagse situatie of kan dit begrip verder verduidelijkt en verruimd worden zodat het toch een nuttig werkinstrument kan zijn om bepaalde groepen te identificeren? De huidige definitie legt sterk de nadruk op de aard van de scheidslijnen tussen minderheid en meerderheid (etnisch, nationaal, religieus of linguïstisch). Vanzelfsprekend hield de tweede groep sprekers vast aan de hedendaagse definitie terwijl onderzoekers van het Ancien Régime naar een verruimde omschrijving zochten.

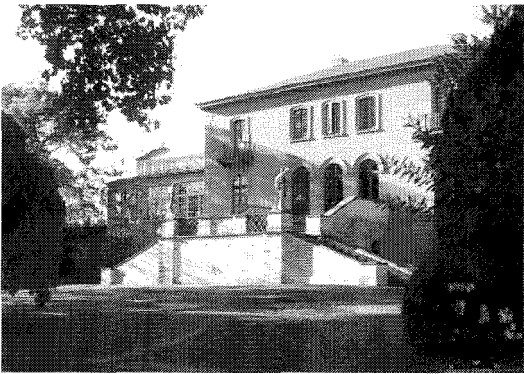
Mogelijk wordt het concept bruikbaar als men niet zozeer de nadruk legt op de aard van het verschil maar op het feit dat er effectief een verschil wordt gepercipieerd tussen een bepaalde groep mensen en de rest van de maatschappij. Een minderheid zou men zo kunnen definiëren aan de hand van een dubbel criterium. Enerzijds gaat het om een groep individuen die zich binnen een bepaalde maatschappelijke context (dorpsgemeenschap, bevolking van een natiestaat, studentenpopulatie...) bewust is van haar collectief anders-zijn van de rest en dit verschil tot basis voor zelfidentificatie en organisatie maakt. Anderzijds wordt dit anders-zijn door de rest van de maatschappij (h)erkend en wordt deze groep als zodanig het voorwerp van impliciete gedragingen van de leden van de maatschappij of expliciete maatregelen van de overheden, die zowel op negatieve als positieve discriminatie kunnen aansturen. Bij wijze van waarschuwing wil ik erop wijzen dat deze begripsbepaling enkel het resultaat is van het denkwerk van ondergetekende in de voorbereiding van de presentatie en tijdens de discussies en dus op generlei wijze gebaseerd op breedschalig onderzoek.

Het voordeel van deze bepaling is echter dat ze ruim genoeg is om het concept minderheid uit de context te lichten die nu bepalend is en dus te gebruiken in verschillende historische situaties. Zo wordt ook duidelijk dat iemand bijvoorbeeld in de brede maatschappij tot een minderheid kan behoren maar binnen de universiteit waar hij of zij studeert niet omdat het anders-zijn dat hem of haar in de maatschappij

tot een minderheid doet behoren, binnen de academische gemeenschap niet wordt in rekening gebracht of omgekeerd. Een Griekse jongeman die in de negentiende eeuw in het Ottomaanse Rijk leefde, behoorde tot een minderheid. Trok hij echter naar Athene om te studeren dan werd binnen de academische gemeenschap deze minderheidssituatie opgeheven en was hij een student als alle anderen.

Anderzijds is deze dubbele omschrijving beperkend genoeg om niet eender welke groep mensen met een (toevallig) gemeenschappelijk kenmerk als minderheid te beschrijven. Verschillen die geen aanleiding geven tot (zelf)identificatie van een groep of aanleiding geven tot een bijzonder beleid bepalen geen minderheid. Schotse professoren aan een Duitse universiteit die niet als een bijzondere groep worden gezien en onder dezelfde regelgeving vallen als hun Duitse collegae zijn geen minderheid. Duitse en Franse studenten die omwille van de 'nationale' groepspeer op elkaar inhakken in de straten van Leuven en zo de academische autoriteiten verplichten om op te treden, zijn het wel.

Dat het besproken methodologisch probleem zeker niet werd opgelost tijdens deze conferentie mag duidelijk wezen. Of het überhaupt opgelost kan worden (in de zin dat men tot een éénduidige en duidelijke begripsbepaling kan komen) is nog maar ten zeerste de vraag. In elk geval is het duidelijk dat het de taak en verantwoordelijkheid is van iedere historicus om bij aanvang van een onderzoek duidelijk te bepalen wat onder een minderheid moet worden verstaan en deze begripsbepaling consequent te handhaven en te expliciteren in het onderzoek en de presentatie van de resultaten.

Dan rest ons enkel nog te vermelden dat deze conferentie mocht rekenen op de financiële steun van de Carlsberg Foundation. Dankzij een meerderheidsaandeel in de gelijknamige Deense brouwersgroep, is deze stichting één van de belangrijkste financieringsbronnen van de Deense wetenschap. Tijdens de lunchpauzes en de diners werd trouwens duidelijk dat deze

steun niet alleen bestaat uit dividenden en het ter beschikking stellen van de prachtige infrastructuur in de Carlsberg Academy (Thorwaldsen van de vloer tot het plafond) maar ook uit het gul schenken van de productie uit de aanpalende brouwerij. Dit principe werd bijzonder gesmaakt door de aanwezigen en mag als voorbeeld gelden voor niet nader te noemen Belgische en Nederlandse drankenproducenten.

Een tweevoudig compromis. Discussies over universitair onderwijs in het negentiende-eeuwse België

Pieter Dhondt - University of Helsinki

Proefschrift aangeboden tot het verkrijgen van de graad van Doctor in de Geschiedenis, 21 december 2005. Promotor: Prof. dr. Jo Tollebeek, co-promotor: Prof. dr. Hilde de Ridder-Symoens, K.U.Leuven, Faculteit Letteren.

Wat is de taak van een universiteit, zo vroeg rector Marc Vervenne zich af bij de opening van dit academiejaar. In de aanloop naar zijn verkiezing tot rector in de maanden voordien had hij zich net als de andere kandidaten over talrijke soortgelijke vragen moeten buigen. Heeft een universiteit in de eerste plaats een algemeen vormende of eerder een beroepsvoorbereidende functie? Waarin onderscheidt ze zich van een hogeschool? Moet een universiteit open staan voor iedereen of is er nood aan speciale toelatingsexamens? Hoe is het gesteld met de academische vrijheid, tegenover de overheid, maar evenzeer tegenover belangengroepen als de industrie of bijvoorbeeld artsen- en apothekersverenigingen? In hoeverre moeten en kunnen opleidingen in het Engels worden aangeboden? Hoe kan het misschien wel te grote aantal Vlaamse universiteiten zich nog profileren op de steeds verder cengemaakte Europese hoger-onderwijsruimte? En in welke mate mag men zich bij dit alles laten inspireren door bijvoorbeeld gerenommeerde Amerikaanse onderzoeksuniversiteiten?

Al deze vragen kwamen ook aan bod in de discussies over universitair onderwijs in de negentiende eeuw, al verschilde de precieze formulering uiteraard soms enigszins. Zo fungeerde niet zozeer het Amerikaanse model als voorbeeld, maar wel het Duitse en zo was er geen onenigheid over het Engels of het Nederlands als onderwijstaal, maar wel over het Latijn of het Frans. Op welke manier verliep de overgang van enkele beroepshogescholen in de periode van de Franse bezetting op het einde van de achttiende eeuw naar vier volwaardige universiteiten in 1835? Waarom werd in 1830 de onbeperkte vrijheid van onderwijs afgekondigd in de grondwet en wat waren hiervan de gevolgen op korte en lange termijn? Wanneer en hoe hebben de Belgische universiteiten zich ontwikkeld van instellingen die uitsluitend gericht waren op een beroepsopleiding naar onderzoeksuniversiteiten? Het zijn slechts enkele van de vragen die centraal staan in mijn onderzoek.

In tegenstelling tot bestaand universiteitshistorisch onderzoek in België heb ik er expliciet voor gekozen om me niet te beperken tot de geschiedenis van de eigen (Leuvense) universiteit, maar wel de vier negentiende-eeuwse universiteiten aan bod te laten komen, deze van Brussel, Gent, Leuven en Luik. De ontwikkeling van het universitair onderwijs in België kan per slot van rekening onmogelijk volledig worden begrepen zonder rekening te houden met de onderlinge verhoudingen en spanningen. Om een antwoord te vinden op de eerder vermelde vragen heb ik gebruik gemaakt van secundaire literatuur, maar vooral van een uitgebreide verzameling primair bronnenmateriaal: pamfletten, artikels en boeken van hoogleraren, politici,

journalisten, artsen en juristen, rectorale redevoeringen, de driejaarlijkse regeringsrapporten over het hoger onderwijs, universitaire jaarboeken, gespecialiseerde pedagogische en wetenschappelijke tijdschriften, parlementaire debatten en zo meer. Het gepubliceerde materiaal werd in een tweede fase aangevuld met gegevens uit de universiteitsarchieven, de Archives Nationales in Parijs, het algemeen rijksarchief in Brussel, het Nationaal archief in Den Haag en het aartsbisshoppelijk archief in Mechelen.

Zoals één van de juryleden, professor Jo Wachelder, de wet van 1876 beschouwt als een eindpunt in de modernisering van de Nederlandse universiteiten, zo hanteer ik de wetten van 1890 en 1891 als het Belgische equivalent hiervan. Ook de hoogleraren en politici die in mijn proefschrift het woord voeren, erkenden dat minstens de mentale omschakeling van een universiteit als beroepsschool naar een universiteit als onderzoeksinstelling grotendeels afgesloten was op het einde van de negentiende eeuw.

Ik begin mijn verhaal in 1797 met de afschaffing van de Oude, katholieke Universiteit van Leuven. Zoals vele andere instellingen uit het Ancien Régime paste ze niet in het nieuwe, verlichte wereldbeeld van de Franse revolutionairen. De Leuvense universiteit was op dat moment de enige instelling voor hoger onderwijs in de Zuidelijke Nederlanden en het vacuüm werd slechts heel geleidelijk en fragmentarisch opgevuld met enkele hogescholen, opgesplitst per discipline: geneeskundige scholen in Brussel, Antwerpen, Gent en Luik; een rechtsschool in Brussel; voorbereidende faculteiten wetenschappen in Brussel en Luik en tenslotte een letterenfaculteit, ook in Brussel.

De meeste van deze hogescholen overleefden de val van Napoleon niet, onder meer omdat de meeste Franse hoogleraren die er doceerden, terugkeerden naar hun geboorteland. Bovendien sloeg de nieuwe vorst van het pas opgerichte Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, Willem I, een radicaal andere koers in. Hij inspireerde zich op het neohumanistische gedachtengoed dat opgang maakte aan de Duitse universiteiten en verkoos de oprichting van universiteiten waar alle takken van de wetenschap verenigd waren en waar de vorming van het individu in een zo groot mogelijke vrijheid centraal stond. Dit contrasteerde sterk met de Franse traditie van centraal bestuurd, utilitaristische vakscholen met een erg beperkte vrijheid voor zowel hoogleraren als studenten. Het was voor de Zuid-Nederlandse elite echter moeilijk om de uiterst minutieuze controle op het onderwijs uit de Franse periode ineens los te laten en een eerste conflictpunt was geboren.

Ook de discussie over de plaats en het aantal universiteiten kreeg een oplossing die slechts weinigen tevreden stelde. Bijna iedereen was het erover eens dat in principe één universiteit volstond voor de Zuidelijke Nederlanden. Stedelijke belangen primeerden echter op het algemeen belang zodat er geen eensgezindheid werd bereikt over waar die ene universiteit zou moeten komen. Al vanaf het najaar van 1814 bestookten talrijke stadsbesturen Willem I met verzoekschriften voor de stichting van een universiteit in de eigen stad. De pleitbezorgers van Leuven baseerden hun recht

op een universiteit in de eerste plaats op de naam en faam van de Oude Universiteit. De Brusselaars beklemtoonden op hun beurt vooral de mogelijkheden voor praktisch onderwijs door de aanwezigheid van verschillende gerechtshoven en veel ziekenhuizen. De Gentse gemeenteraad trachtte de protestantse vorst over de streep te halen door te verwijzen naar de protestantse universiteit te Gent in de periode van de opstand tegen de hertog van Alva op het einde van de zestiende eeuw. Luik legde dan weer de nadruk op de noodzaak van een universiteit in het zuidelijke landsgedeelte van de nieuwe provincies. Ook kleinere steden lieten van zich horen: Brugge meende aanspraak te kunnen maken op een universiteit door haar gunstige ligging aan de kust wat het haar mogelijk zou maken veel Engelse studenten aan te trekken en Doornik tenslotte, één van de oudste steden van het land, was gelegen in een rustige en landelijke omgeving, naar eigen zeggen ideaal voor de intellectuele ontwikkeling van de nieuwe universiteit.

Tegen het advies van een speciaal daartoe opgerichte commissie in, schreef Willem I nochtans de oprichting van drie rijksuniversiteiten voor, naar analogie met de drie universiteiten in de noordelijke provincies. In het zuiden koos hij uiteindelijk voor Gent, Leuven en Luik. Velen vreesden, enigszins terecht, drie middelmatige universiteiten over te houden met een te klein aantal hoogleraren en te weinig financiële middelen. Het ongenoegen over het te grote aantal universiteiten voegde zich bij de kritiek op de pro-Duitse, of beter gezegd anti-Franse, houding van het Nederlandse onderwijsbeleid. Dit laatste uitte zich tevens door de vervanging van het Frans door het Latijn aan de universiteiten. Vanaf het midden van de jaren 1820 groeide zowel in katholieke als liberale middens daarenboven de ontevredenheid over het staatsmonopolie op het universitair onderwijs.

Het gevolg was een radicale tegenreactie onmiddellijk na de Belgische onafhankelijkheid van 1830. De onbeperkte vrijheid van onderwijs werd afgekondigd. Het Frans verving opnieuw het Latijn als onderwijstaal en aan elke universiteit werden enkele faculteiten afgeschaft om op termijn het ideaal van de ene universiteit te bereiken. Het getalm van de regering en de groeiende angst bij de katholieke bisschoppen over de immorele opvoeding van de jeugd aan de rijksuniversiteiten, bracht het idee voor de oprichting van een eigen katholieke universiteit in een stroomversnelling. De nieuwe universiteit opende haar deuren in Mechelen. De liberalen reageerden onmiddellijk en stichtten een vrije universiteit in Brussel. Hoewel velen al jaren kloegen over het te groot aantal universiteiten, bestonden er op die manier in het najaar van 1834 vijf universiteiten in een nochtans erg klein land - de rijksuniversiteiten van Gent, Leuven en Luik, de katholieke universiteit in Mechelen en de vrije universiteit in Brussel. Een rationalisatie drong zich op. Onder druk van de katholieken moest de rijksuniversiteit van Leuven eraan geloven, zodat de katholieke universiteit kon verhuizen van Mechelen naar Leuven.

De oprichting van vrije universiteiten stelde de jonge Belgische regering voor een uniek probleem dat vroeg om een unieke oplossing. Hoe konden universiteiten onder een verschillend bestuur (de staat, de kerk of een groep vrijdenkende liberalen)

en met een verschillend curriculum toch graden uitreiken waaraan dezelfde maatschappelijke rechten waren verbonden, zoals een doctoraat in de geneeskunde of in de rechten? De regering had niet het recht de vrije universiteiten te controleren, maar ze wilde toch een zeker toezicht behouden op de uitoefening van de vrije beroepen. Na lange discussies werd overeengekomen onafhankelijke examenjury's op te richten, samengesteld uit hoogleraren van de vier universiteiten die werden benoemd door de kamer, de senaat en de regering.

BRUXELLES

GAND

LIÈGE

LOUVAIN

Bewerking naar de titelpagina van F. van Kalken, A. Kluyskens, P. Harsin en L. van der Essen, *Histoire des universités belges* (Collections Lebègue et nationale 107) (Brussel 1954).

Vanaf de jaren 1840 ontwikkelden de slecht functionerende examenjury's zich echter tot één van de centrale problemen van het Belgische universitair onderwijs. In plaats van instellingen ten dienste van het onderwijs en de wetenschap werden de jury's in toenemende mate politieke instellingen, waarvan de samenstelling enkel wijzigde op basis van de verkiezingsuitslagen. Hoogleraren volgden zichzelf jaar na jaar opnieuw op zodat de jury's geleidelijk evolueerden tot vastgeroeste instellingen met weinig openheid voor nieuwe ideeën. Aan de universiteiten richtten zowel docenten als studenten zich nog uitsluitend op de examens. Enkel de vakken van hoogleraren die in de jury's zetelden, werden stipt gevolgd.

Een dergelijk examensysteem verhinderde volgens velen elke hervorming van de onderwijsprogramma's, de onderwijsmethodes en de structuur van de vier universiteiten. Het wederzijdse wantrouwen tussen de universiteiten maakte de invoering van meer vrijheid bij de invulling van de opleidingen volstrekt onmogelijk. Vrijheid om te verbeteren en te veranderen betekende immers ook vrijheid om te misbruiken, zo stelde men. Voortdurend bestond de vrees dat de universiteiten uit het andere ideologische kamp er uitsluitend op gericht waren zoveel mogelijk studenten aan te trekken, eventueel zelfs ten koste van de kwaliteit van de afgeleverde diploma's. Enkel het behoud van de onpartijdige jury's zou deze tendens naar verluidt kunnen tegenhouden. De onbeperkte externe vrijheid om universiteiten op te richten, stond in schril contrast met de beperkingen op de interne vrijheid met betrekking tot de samenstelling van de onderwijs- en vooral examenprogramma's. Voortdurend moest gezocht worden naar een compromis.

Deze onophoudelijke zoektocht naar een evenwicht tussen het rijks en het vrije onderwijs had niet alleen een weerslag op de inhoud van het onderwijs, maar ook op de toelatingsvoorwaarden tot de universiteit. Al zou het onvermijdelijk leiden tot een grotere staatsinmenging in het universitair onderwijs, toch verkozen de liberalen een ingangsexamen aan de universiteit in plaats van een certificaat van het middelbaar onderwijs. De overheid kon immers geen controle uitoefenen op de katholieke middelbare scholen en dus geen garantie bieden van de kwaliteit van de afgeleverde certificaten. Opnieuw domineerde de angst voor eventueel misbruik een in principe zuiver pedagogische kwestie. De katholieken draaiden de redenering om en verdedigden het getuigschrift van de humaniora wél als toelatingsvoorwaarde. Het meningsverschil tussen beide groepen leidde uiteindelijk in de loop van de negentiende eeuw meermaals tot een resultaat waar niemand zich in kon vinden, namelijk de volledig vrije toegang tot de universiteiten.

Het gebrek aan strenge toelatingsvoorwaarden leidde volgens veel hoogleraren dan weer tot een slechte voorbereiding van de studenten, wat ze inriepen als één van de verklaringen voor de zogenaamd gebrekkige wetenschappelijke ingesteldheid van de studenten. De overgrote meerderheid van de studenten zou er enkel op uit zijn zo snel mogelijk een diploma te behalen, een houding die trouwens werd versterkt door het bestaande examensysteem. Het gebrek aan vrijheid zou een gebrek aan wetenschappelijke ingesteldheid veroorzaken bij zowel docenten als studenten. Zeker in het geval van de studenten zou dit tekort aan wetenschappelijke ingesteldheid en zelfstandigheid dan weer de invoering van meer vrijheid bemoeilijken door het gevaar dat ze er niet mee zouden kunnen omgaan. Het bleek uitermate gecompliceerd om deze vicieuze cirkel te doorbreken.

Steeds vaker werden de Duitse universiteiten met een zagezeggd bijna onbeperkte vrijheid voor studenten en docenten aangehaald als tegenvoorbeeld. Een uitbreiding van de Lehr- und Lernfreiheit in België werd vanaf de jaren 1860 beschouwd als absoluut noodzakelijk om de overgang te kunnen maken van een universiteit die zich concentreerde op de opleiding van leraren, artsen, advocaten en rechters naar een universiteit die aandacht besteedde aan de vorming van wetenschappers. Toch opteerden de meeste hoogleraren met betrekking tot de taken van de universiteit eveneens voor een tussenoplossing. België moest gebruik maken van zijn centrale ligging tussen het zagezeggd praktische Frankrijk en het filosofische Duitsland. De Belgische universiteiten dienden de gulden middenweg te zoeken tussen de Franse toegepast-wetenschappelijke en de Duitse fundamenteel-wetenschappelijke benadering van het onderwijs. Sommigen voegden daar ook nog Engeland aan toe waar de universiteiten de algemene vorming tot gentlemen als taak zouden hebben.

Hiermee nuanceer en corrigeer ik in mijn proefschrift het clichébeeld van een overgang van een sterke Franse invloed in België op het einde van de achttiende eeuw naar een bijna exclusieve gerichtheid op Duitsland een eeuw later. Talloze kenmerken van wat werd beschouwd als het Franse universiteitsmodel verloren nauwelijks aan aanhang, terwijl langs de andere kant het Duitse systeem zeker niet in haar geheel als

lichtend voorbeeld werd aangehaald. Meermaals werden de Duitse universiteiten bijvoorbeeld beschuldigd van een zekere wereldvreemdheid. Al relatief snel na de Belgische onafhankelijkheid durfde men in het Zuiden de ligging van het nieuwe België tussen Frankrijk en Duitsland meer uitspelen als extra troef, ondanks de gecontesteerde pro-Duitse houding van de Noord-Nederlandse overheid in de jaren voordien. Toch bestond tegelijkertijd de overtuiging dat men zijn Franse verleden niet zomaar moest afzweren.

Op allerlei vlakken werd gedurende de hele negentiende eeuw gestreefd naar een compromis tussen beide modellen. Het onderwijs aan de Luikse en in mindere mate de Leuvense normaalscholen in de letteren ontwikkelde zich als typevoorbeeld van deze combinatie. In de discussies over de lerarenopleiding werden het zogenaamd Franse en het zogenaamd Duitse model tegenover elkaar geplaatst: een beroepsopleiding in een afzonderlijke normaalschool of een wetenschappelijke vorming aan de universiteit. De Belgische wetgever koos als tussenoplossing voor de oprichting van een afzonderlijke normaalschool die nauw verbonden was met de letterenfaculteit aan de universiteit.

Ook aan de faculteit geneeskunde werd voortdurend gezocht naar een verzoening van de drievoudige taak van de universiteit, algemene vorming, beroepsopleiding en zuivere wetenschap. Tegelijkertijd komen onder meer op dit vlak duidelijke verschillen tussen de universiteiten naar boven. De universiteit van Leuven profileerde zich vooral als verdedigster van de algemene vorming. De universiteiten van Gent en vooral deze van Luik dweepten daarentegen met het Duitse model en verdedigden vooral de vorming van wetenschappers. De Brusselse universiteit tenslotte schoof de beroepsopleiding als centrale taak naar voor. Volgens veel Brusselse hoogleraren zouden de universiteiten zich moeten concentreren op datgene waar ze echt goed in waren, namelijk de opleiding van pratici. De wetenschap zou in dat geval moeten ondergebracht worden in een aparte overheidsinstelling, zoals in Frankrijk. Weliswaar lag aan deze redenering ook een zeer materialistisch argument ten grondslag. De Brusselse universiteit had eenvoudigweg niet de financiële middelen voor voldoende laboratoria en wetenschappelijke instrumenten om een fundamenteel-wetenschappelijke vorming van haar studenten mogelijk te maken.

De algemene discussies en ontwikkelingen worden in de loop van mijn proefschrift telkens getoetst aan de praktijk in deze twee faculteiten, namelijk de faculteit wijsbegeerte en letteren en de faculteit geneeskunde. Hierbij heb ik enerzijds gekozen voor een faculteit uit de humane wetenschappen en één uit de positieve wetenschappen, en anderzijds voor een voorbereidende faculteit (in het geval van de letteren op een opleiding in de rechten) en een faculteit waarbij aan het diploma wel directe maatschappelijke rechten waren verbonden. De bedoeling is om na te gaan op welke manier de algemene problemen die telkens opnieuw opdoken (het examensysteem, de toelatingsvoorwaarden, de taken van een universitaire opleiding), op welke manier deze algemene problemen een concrete invulling kregen in de dagelijkse onderwijsrealiteit. De universitaire overheden konden bijvoorbeeld wel

ijveren voor een meer wetenschappelijke benadering van het onderwijs, maar het waren de hoogleraren zelf die tijdens hun lessen aan dit idee een invulling dienden te geven.

In de examenprogramma's van beide faculteiten verplichtten de wetten van 1890 en 1891 bijkomende praktische, wetenschappelijke oefeningen, maar de nadruk bleef overduidelijk liggen op de beroepsvoorbereidende vakken. Een thesis werd weliswaar verplicht, maar enkel voor de studenten in de letteren en de wetenschappen. Tegelijkertijd behield de kandidatuur in de letteren een belangrijke algemeen vormende functie. De universiteiten verkregen definitief het recht zelf de academische graden te verlenen in plaats van de onafhankelijke examenjury's, maar het onderwijs- en examenprogramma bleef grotendeels bepaald door de overheid.

Deze dubbelzinnige houding werd zeker ingegeven door inhoudelijke argumenten, waarbij werd gestreefd naar een compromis tussen wat werd beschouwd als het Franse algemeen-vormende en beroepsvoorbereidende en het Duitse op de wetenschap gerichte model. Maar minstens even belangrijk was de noodzaak een evenwicht te vinden tussen rijks- en vrije universiteiten en een compromis tussen de onbeperkte vrijheid en de volledige overheidscontrole. Een tweevoudig compromis kenmerkte op die manier de ontwikkeling van het universitair onderwijs in het negentiende-eeuwse België.

Ter nagedachtenis van Prof. Dr. Agostino Sottili

Gilbert Tournoy - K.U.Leuven

Op 14 september 2004 is professor Agostino Sottili tijdens een hartoperatie te Turijn gestorven, twee jaar en zes maanden na het overlijden van zijn grote leermeester Giuseppe Billanovich. Nog maar enkele weken voordien had hij zijn 65e verjaardag gevierd. Omwille van zijn groot belang voor de studies over de verspreiding van het humanisme in Europa lijkt het ons correct in deze Nieuwsbrief even een eerbetoon aan deze gerenommeerde historicus en literatuurhistoricus te plaatsen.

Geboren op 28 augustus 1939 in Monticelli d'Ongina (Piacenza) voltooide hij zijn humaniorastudies in juli 1958 in Cremona, om in oktober van datzelfde jaar universitaire studies te beginnen aan de *Università Cattolica del Sacro Cuore* te Milaan. Naast de klassieke oudheid legde hij zich vooral toe op de humanistische filologie, en rondde op 7 november 1962 zijn opleiding af met de verdediging van zijn licentiethesis over Petrarca en het opkomende humanisme. Na een specialisatiejaar aan de *Scuola Vaticana di Paleografia e Diplomatica* werd hij door de Universiteit Keulen in oktober 1963 als lector Italiaans aangesteld. Hij fungeerde er tevens als secretaris van het Petrarca-Instituut en besteedde in die hoedanigheid aandacht aan de verspreiding van de werken van Petrarca ten noorden van de Alpen, en in het bijzonder in de Duitse gebieden.. Te Keulen bekwaamde hij zich verder in de romanistiek en de Latijnse filologie van de middeleeuwen, en behaalde er op 9 november 1968 de titel van doctor, met een proefschrift, bestaande uit de eerste twee delen van zijn exemplarische beschrijving van alle Petrarca-handschriften van in West-Duitsland. Deze eerste twee delen werden al snel gevolgd door nog zeven andere, die eerst verschenen in het tijdschrift *Italia Medioevale e Umanistica*, om daarna gebundeld te worden in twee statige volumes (*I codici del Petrarca nella Germania occidentale*, 1971-1978). Na twaalf jaar Duitsland keerde hij terug naar Italië, om er in Turijn gewoon hoogleraar te worden in middeleeuwse en humanistische filologie. Maar toen de Università Cattolica del S. Cuore op hem een beroep deed om een gedeelte van de leeropdracht van Giuseppe Billanovich op zich te nemen, ging hij in op het aanbod en doceerde vanaf 1994 tot aan zijn overlijden humanistische filologie te Milaan.

Mijn eerste ontmoeting met Sottili dateert van mei 1970. Wij organiseerden dan in samenwerking met het Instituut voor Middeleeuwse Studies een Eerste Internationaal Colloquium onder de titel *The Late Middle Ages and the Dawn of Humanism outside Italy*. De titel van zijn voordracht luidde : *L'Università italiana e la diffusione dell'umanesimo nei paesi tedeschi*. Zijn wetenschappelijk onderbouwd betoog, zijn oog voor detail en zijn directe spreekstijl zonder veel Italiaanse franjes spraken mij direct aan, en weerspiegelden gedeeltelijk ook zijn karakter. Die eerste ontmoeting zou leiden tot een levenslange vriendschap. In de loop der jaren leerde ik Sottili steeds beter kennen als een uiterst loyale collega en soulmate, die geen blad voor de mond nam en altijd recht door zee ging, maar op wie men steeds een beroep kon doen, die

zijn gegeven woord gestand deed en die men blindelings kon vertrouwen. In ons onderzoeksgebied was hij ook een van de weinige Italianen met een oprechte belangstelling voor het humanisme te Noorden van de Alpen, die bovendien niet enkel gedreven maar ook in staat was alle relevante bronnen op te sporen, te lezen en in zijn betoog in te passen. Op zijn jaarlijkse zoektochten door Duitse, Nederlandse en Belgische bibliotheken werd hij meestal begeleid door zijn echtgenote, die hem trouw terzijde stond, die hem onvermoeibaar rondvoerde en hem alle andere materiële beslommeringen uit handen nam. Tijdens wetenschappelijke bijeenkomsten werden zijn spitse tussenkomsten, die zijn encyclopedische kennis verraadden, naar waarde geschat. Hij beschikte over een perfecte kennis van het Duits, en gebruikte die taal dan ook regelmatig in zijn publikaties. Zelfs het Nederlands wilde hij beheersen. Hij volgde daartoe tijdens een van zijn talrijke studieverblijven aan de Katholieke Universiteit Leuven de intensieve cursus Nederlands, en onderhield zijn kennis o.m. door de lectuur van historische romans.

Sottili's eerste lezing te Leuven werd onmiddellijk gepubliceerd in het tijdschrift *Humanistica Lovaniensia* (20, 1971). De titel weerspiegelt meteen de twee kernpunten van zijn ganse wetenschappelijk onderzoek: Italiaanse universiteitsgeschiedenis en de receptie van het Italiaanse humanisme in Duitstalige gebieden. In eerste instantie kwam daarbij de universiteit van Padova aan bod. Op basis van handschriftelijk materiaal dat hij voornamelijk in Duitse bibliotheken had ontdekt, publiceerde Sottili in de *Contributi alla storia dell'Università di Padova* Sottili reeds in 1971 een studie over *Pietro del Monte nella società accademica padovana (1430-1433)*, als eerste onderdeel van een ambitieuze reeks over *Studenti tedeschi e umanesimo Italiano nell'Università di Padova durante il Quattrocento*. Naderhand ging Sottili zich echter voornamelijk toeleggen op de studie van de geschiedenis van de universiteit van Pavia. Nadat hij in 1994 een uitvoerige documentatie over de periode 1450-55 het licht had laten zien (*Documenti per la storia dell'Università di Pavia nella seconda metà del '400. I (1450-1455)*), publiceerde hij in twee aantrekkelijke banden een overzicht van de licentie- en doctoraatsdiploma's uitgereikt in Pavia tussen 1450 en 1490. Hoeft het gezegd dat zijn speciale belangstelling uitging naar Duitse (en Nederlandstalige) studenten in Pavia. Om het historisch materiaal uit Pavia te vervolledigen, zocht

hij onvermoeibaar in plaatselijke Duitse en Belgische archieven, zoals bijvoorbeeld in het geval van de Bruggeling Paul de Baenst, lid van de Grote Raad van Mechelen vanaf 1477, aan wie hij een vernieuwende bijdrage wijdde in *Ut Granum sinapis. Essays on Neo-Latin Literature in Honour of Jozef IJsenwijn* (Leuven, 1997). Ook de Italiaanse periode van de grote voorloper van Erasmus, Rudolf Agricola, en diens mecenas, de latere bisschop Johann von Dalberg, heeft Sottili nauwgezet bestudeerd en erover heel wat nieuwe gegevens aan het licht gebracht.

Nu is die bruisende wetenschappelijke activiteit plots gestopt; ten gevolge van zijn onverwacht overlijden zijn tal van kleine en grote projecten zijn onafgewerkt gebleven. Een aantal artikelen van zijn hand werd reeds in 1993 gebundeld in *Università e cultura. Studi sui rapporti italo-tedeschi nell'età dell'umanesimo*. Maar zijn volledige bibliografie meer dan driehonderd nummers; zij wordt nu opgenomen in wat oorspronkelijk voorzien was als een hulde-album voor zijn 65e verjaardag: *Margarita Amicorum. Studi di cultura europea per i 65 anni di Agostino Sottili*, en dat einde 2005 in Milaan zal verschijnen.¹ Ter ere van Agostini Sottili werd op 18 november 2005 te Pavia een studiedag georganiseerd getiteld "Università, Umanesimo, Europa. Giornata di studio in ricordo di Agostino Sottili".

Agostino zal ons steeds blijven als de onvermoeibare werker in zijn overvolle studeerkamer, als een groot Petrarca-kenner, als een fijne en loyale vriend.

Bibliographie d'histoire de l'éducation française en ligne

<http://www.inrp.fr/she/bbef/>

La Bibliographie d'histoire de l'éducation française est publiée chaque année depuis 1979 dans un numéro double de la revue Histoire de l'éducation. Chaque année sont recensées, de la manière la plus exhaustive possible, environ 1500 références d'ouvrages, de contributions à un ouvrage collectif, d'articles de revues, de thèses, etc., paraissant en France et dans le monde, sur l'histoire de l'éducation française. Le travail de recherche s'effectue principalement en bibliothèque par la consultation de près de 350 revues ainsi que de la Bibliographie annuelle de l'histoire de France.

Depuis le n° 91-92 (2001), une sélection plus stricte des références a permis de réduire l'augmentation tendancielle de leur nombre, en ne retenant plus celles dont l'intérêt pour les historiens de l'éducation était clairement limité.

¹ Fabio Forner, Carla Maria Monti, Paul Gerhard Schmidt (a cura di), *Margarita Amicorum. Studi di Cultura Europea per Agostino Sottili*, 2 vols. (Milano: Vita e Pensiero 2005), ISBN: 88-343-1059-4.

La bibliographie d'histoire de l'éducation est donc un outil de recherche, mais aussi un véritable observatoire qui participe à la veille scientifique de la discipline. Pour en faciliter l'accès et augmenter par conséquent sa diffusion, il a été décidé de transposer la bibliographie sur internet.

Cette base de données doit aussi, à terme, accueillir la bibliographie rétrospective constituée par le SHE depuis 1977. Celle-ci se compose des notices publiées annuellement dans la revue Histoire de l'éducation depuis cette date, soit environ 40 000 notices supplémentaires. À terme, il est envisagé aussi d'intégrer le fonds de 20 000 fiches cartonnées recensant de façon sélective les publications antérieures à 1976.

Outre les services normalement rendus par un recensement thématique à visée exhaustive dans son champ, la bibliographie d'histoire de l'éducation permet d'évaluer les forces et les faiblesses de la recherche, d'y repérer les thèmes et problématiques émergents ou (injustement ou non) immergents. Elle peut servir de support à une analyse bibliométrique systématique, mais les états des lieux plus ou moins explicitement présents dans les projets ou bilans de recherches trouvent également à s'y nourrir, éventuellement dans une perspective de comparaison internationale.

Notices présentes dans la base: La base contient actuellement 4453 notices qui correspondent aux titres parus aux cours des années 1998 à 2001, y compris les "suppléments des années antérieures", et mises à jour en date du 22-12-2005.

Enseignement supérieur et migration

Appel à contribution pour un numéro spécial de "Formation emploi"

Christine Musselin - Centre de Sociologie des Organisations, Paris

Après un long silence, la question de la migration des "cerveaux" connaît un renouveau d'intérêt politique et suscite un regain de recherches empiriques et théoriques.

Le premier grand débat sur ce sujet remonte à la vague du *brain drain* des années 1960. Jusque là les flux de *brains* - travailleurs hautement qualifiés (THQ) - accompagnaient les flux de capitaux des pays les plus industrialisés vers les pays moins développés, cependant que les non qualifiés (*browns*) se déplaçaient en sens inverse. Désormais la "fuite des cerveaux" va des pays les moins riches vers ceux qui offrent de meilleures conditions matérielles de vie et de travail, et porte principalement sur le personnel scientifique et technique de haut niveau. Le débat, très vif, porte alors sur l'évaluation des pertes et des gains macroéconomiques des espaces nationaux de départ et d'arrivée: d'un côté le coût public de la formation pour l'espace d'origine, de l'autre des rendements qui vont au pays d'accueil mais aussi des externalités de la recherche qui bénéficient également aux pays d'origine des diplômés.

Depuis, les flux migratoires de THQ ont considérablement augmenté avec la polarisation des espaces économiques, l'accroissement de la demande des pays du Nord¹, et l'augmentation rapide de l'offre des pays du Sud (la moitié des diplômés de l'enseignement supérieur dans le monde est désormais issue de l'espace hors OCDE). Le même débat reprend depuis une décennie, avec un argumentaire légèrement modifié: du côté des pays de départ, les théories de la croissance endogène confortent l'idée que toute réduction du stock de capital humain d'un espace politique est potentiellement préjudiciable à sa performance économique, présente et future. Du côté des pays d'accueil, la privatisation d'une recherche de plus en plus axée sur les besoins des sociétés les plus riches et protégée par des brevets a fait abandonner l'argument du savoir comme bien public mondial. Il est remplacé par deux autres: (i) le développement des réseaux peut transformer le *brain drain* en *brain gain*, (ii) la perspective de rendements élevés des études à l'étranger serait une incitation à l'accroissement de la demande nationale d'instruction dans les pays de départ; si l'effet d'incitation domine l'effet d'émigration, le stock de capital humain du pays est accru.

Ces débats supposent des espaces nationaux d'internalisation des effets externes, étanches du point de vue de la formation et poreux du point de vue des mouvements de main d'œuvre. Or la question des relations entre enseignement supérieur et migrations déborde désormais largement le cadre des relations entre Etats-nations et le champ des seuls travailleurs diplômés :

La rentabilisation de capitaux mobiles dans l'espace mondial suppose la mise en compétition des territoires dans l'offre de travail, et donc une gestion segmentée de la mobilité de la main d'œuvre: immobilité de la main d'œuvre non qualifiée, mobilité physique ou "thématique" des THQ selon qu'ils sont ou non mobilisables sur place via les externalisations et les délocalisations². Avec la constitution d'espaces régionaux (UE, ALENA, ASEAN etc.) et la décentralisation, les lieux de gestion de l'offre de main d'œuvre qualifiée et des relations formation-emploi se multiplient aux niveaux supra et infra national. Par ailleurs, de même que pour le commerce, une fraction non négligeable de la mobilité inter-nationale des THQ est une mobilité intra-firme.

La montée en puissance d'une industrie transnationale de l'enseignement à but lucratif entraîne simultanément une compétition pour l'attraction des flux d'étudiants et la pénétration dans les espaces nationaux de programmes et de certifications étrangères. De ce point de vue, l'étudiant lui aussi peut migrer non seulement physiquement, mais aussi "thématiquement" sans quitter son territoire. Dans les

¹ Cette demande d'immigration tend à s'étendre aux postes intermédiaires, en particulier ceux des secteurs sociaux (santé, éducation...) dont les étudiants nationaux se détournent lorsque leur rémunération est insuffisante pour rentabiliser un investissement accru par la hausse rapide des frais d'inscription et le recours à l'endettement.

² L'ex : sur les 100.000 informaticiens formés chaque année en Inde, la moitié part aux USA ou en Europe ; le reste constitue pour l'essentiel la catégorie des "émigrés thématiques", travaillant pour des entreprises étrangères pour des salaires à peine supérieurs à ceux des entreprises locales.

systèmes éducatifs anciennement centralisés, la décentralisation et la construction de marchés ou de quasi-marchés de l'enseignement, plus ou moins intégrés internationalement (réseaux, sous-traitance, franchisage, joint venture...) font également des migrations étudiantes interrégionales et internationales un enjeu de profit, de fiscalité et de revenus locaux.

L'interaction entre les mobilités en cours de et après formation, et l'enchevêtrement des espaces de gestion de ces mobilités posent de nouvelles questions à la recherche:

Questions politiques:

Quelles sont les stratégies des espaces politiques concernés ? Certains pays (régions) peuvent choisir de se spécialiser dans la formation d'étudiants extérieurs en vue de leur réexportation (ex: Australie), d'autres de promouvoir la formation d'étudiants extérieurs en vue de leur installation définitive pour répondre à des pénuries de main d'œuvre ou susciter des synergies (ex: USA), d'autres encore de privilégier une stratégie d'exportation de leurs diplômés locaux (ex: Philippines). Quel est l'impact de ces politiques sur les flux migratoires et sur l'enseignement supérieur ?

Au niveau communautaire: dans quelle mesure l'"espace éducatif européen" qui se met en place est-il un facteur de mobilité (interne à l'UE et externe) des étudiants, des diplômés, des deux ? Dans quelle mesure la politique française de remodelage de la carte des établissements d'enseignement supérieur est-elle susceptible de modifier les flux migratoires à l'intérieur de l'espace européen, et hors de cet espace ?

Dans quelle mesure le rapprochement communautaire en matière de circulation des étudiants et des diplômés est-il susceptible d'accroître les disparités à l'intérieur des pays du fait de la polarisation géographique des activités à forte intensité de travail très qualifié ?

Au niveau d'établissements mis en concurrence, comment attirer des étudiants étrangers, et comment fixer le prix des études, notamment en fonction des élasticités prix et revenu de la demande ? Dans quelle mesure un programme tourné vers l'extérieur, ou lié à des fournisseurs étrangers, est-il susceptible d'attirer des étudiants (locaux ou extérieurs) et lesquels ?

Que sait-on de l'impact sur l'émigration des diplômés de l'implantation d'IDE d'enseignement supérieur dans un pays, ou du développement de l'enseignement transfrontalier ? Dans quelle mesure les IDE des établissements français à l'étranger s'articulent-ils avec la mobilité des diplômés de ces succursales ?

Que sait-on sur les stratégies d'allocation spatiale des THQ par les firmes multinationales ? Du rôle des compétences acquises en cours d'emploi dans ces mobilités ? Des mobilités "thématiques" sans mobilité géographique ? Des mobilités spatiales intra-firmes ?

Quelle est, dans la mobilité des étudiants et des THQ, le rôle des instances transnationales d'accréditation des établissements et des programmes ?

Questions méthodologiques:

En l'absence de recueil systématique des informations sur les caractéristiques qualitatives des migrants aux niveaux local comme international, de quelles données dispose-t-on sur les mobilités géographiques (temporaires, définitives, pendulaires...) des THQ, sur les "remises des migrants", sur les retours ? Quelles précautions prendre en ce qui concerne leur traitement, leur comparabilité ?

Etant donné la nécessité de lier dans les modèles explicatifs les trajectoires géographiques éducatives et professionnelles, comment modéliser leurs déterminants ? comment repérer les facteurs d'attractivité ?

Comment analyser les relations entre la mobilité des étudiants, que l'on connaît relativement bien et qui s'accroît rapidement, et la mobilité des diplômés, que l'on connaît mal ?

Questions théoriques:

Comment analyser l'articulation entre les nouveaux marchés de l'enseignement supérieur et du travail ?

Que sait-on du comportement et de la sociologie de ces migrants, tant en termes d'origine sociale que de conditions de migrations, voire de retour, notamment au travers de la notion de réseau ?

A-t-on avancé sur les débats en terme de "*qui perd, qui gagne*" du fait des migrations ? Les outils de calcul économique mobilisés sont-ils applicables à tous les niveaux d'espaces de décision ? Dans quelle mesure ces débats éclairent-ils ou occultent-ils la question des nouveaux rapports globalisés entre travail et capital ?

Les contributions peuvent traiter un sujet illustrant l'un de ces thèmes ou qui les combine. Les projets d'articles devront respecter les normes définies en fin de chaque numéro de *Formation Emploi* (15 pages maximum). Ils sont à envoyer à la rédaction : ✉ : vergnies@cereq.fr ☎ : 04 91 13 24 95. ✉ : *Formation Emploi*, Céreq, 10 place de la joliette, BP 21321, 13567 Marseille Cedex 02. Les articles sont attendus le plus rapidement avant le 10 mai 2006. Plus les articles arriveront tôt, plus les échanges éventuels avec le comité de rédaction pourront faciliter leur acceptation. Publication prévue début 2007. Numéro coordonné par : J.-J. Paul (Iredu), A. Vinokur (Paris X) et J.-F. Vergnies (Céreq).

Gateway to Archives of Scottish Higher Education

Victoria Peeters - Glasgow University Archive Services

In 2003 Victoria Peeters spoke at the New Tools for University History conference in Ghent about a research project at Glasgow University to investigate a function based approach to archival description. The project is now nearing completion and she is delighted to announce the launch of the new, improved Gateway to Archives of Scottish Higher Education (GASHE) website.

New features of the site include: an exciting new facility to access records via descriptions of functions and activities; new and flexible search options; lots of additional content.

A crucial part of the project is to find out what academics and information professionals alike think of the site. Peeters would be very grateful, therefore, if you could spare a few minutes to look at it (<<http://www.gashe.ac.uk/>>) and let her know what you think by filling in the feedback form (available via a link at the top of every page). All comments will feed into a report on the value of the function based approach to archival description, which will be published shortly after the end of the project in March. As an added incentive, all those filling in a feedback form will be entered into a raffle with one lucky person winning a £50 book token! Please return your comments by 20th February.

Galerij der Rectoren van de Universiteit Gent

Anne-Marie Van der Meersch - UGent

Deze permanente tentoonstelling siert voortaan de inkom van de Gentse aula in de Voldersstraat. Het is de portrettengalerij van de 67 rectoren die de Gentse Universiteit sedert haar stichtingsdatum in 1816 tot op heden hebben geleid.

De portretten werden in drie 'blokken' opgesplitst naargelang de wettelijke bepalingen i.v.m. het rectorale ambt. Tijdens de eerste periode gaande van 1817/1818 tot 1848/1849 bleven de rectoren slechts één jaar in functie. In 1849/1850 kwam een einde aan dit stelsel. Een nieuwe wet bepaalde dat het ambt 3 jaar duurde, een regeling die meer dan 100 jaar stand hield. De derde groep begint met het academiejaar 1953/1954 toen de ambtstermijn van de rector op 4 jaar werd gebracht.

Wie het aulagebouw betreedt staat oog in oog met hen. Allen hebben zij het beleid van de Gentse universiteit bepaald. Het Universiteitsarchief brengt hen hulde met deze portrettengalerij.

De meeste negentiende-eeuwse portretten zijn reproducties van lithografieën van Florimond Van Loo. Recentere foto's zijn afkomstig uit de fotocollectie van het Universiteitsarchief.

Hora est! 600.000 dissertaties in de Universiteitsbibliotheek Leiden

Tentoonstelling Universiteitsbibliotheek Leiden, 8 december 2005 - 4 februari 2006

Reinildis van Ditzhuijzen - UL

Per jaar ronden in Nederland ruim duizend wetenschappers hun proefschrift af. Vervolgens verdedigen ze hun arbeid van jaren dan tijdens een academisch ritueel van één uur dat promotieplechtigheid heet. Slechts weinigen weten dat de promotie teruggrijpt op een middeleeuws wetenschappelijk gebruik: de disputatio.

In de Universiteitsbibliotheek Leiden zijn meer dan een half miljoen proefschriften aanwezig. Deze proefschriften komen deels van Nederlandse universiteiten, deels van vele buitenlandse universiteiten (vooral uit Frankrijk en Duitsland). Er zijn er honderden bij die meer dan vier eeuwen oud zijn. Het aantal in Leiden aanwezige proefschriften is zelfs zo groot, dat pas dit jaar de proefschriften zijn ontdekt van een twintigtal beroemde Nobelprijswinnaars en wetenschappers, zoals Albert Einstein, Marie Curie-Sklodowska, Max Weber, Robert Oppenheimer, Luigi Pirandello, Max Planck en Niels Bohr.

Van 8 december 2005 tot 4 februari 2006 wordt in de Universiteitsbibliotheek Leiden een tentoonstelling gehouden over het verschijnsel dissertatie door de eeuwen

heen, met uiteraard speciale aandacht voor de Leidse collectie dissertaties. De tentoonstelling 'Hora est!' in de Universiteitsbibliotheek wordt donderdag 8 december om 16.00 uur geopend door Reinildis van Ditzhuyzen (bezig met een dissertatie over het fenomeen promoveren en auteur van o.a. Hoe hoort het eigenlijk?) en door de rector magnificus van de Universiteit Leiden, prof. dr. D. Breimer.

Het begeleidende boekje "Hora est! On Dissertations" is een Engelstalige publicatie over het verschijnsel dissertatie en verschijnt in de serie Kleine publicaties van de Leidse Universiteitsbibliotheek (deel 71). In het boekje wordt zowel aandacht geschonken aan de disputatio in de Middeleeuwen als aan de elektronische dissertatie in de 21e eeuw. De bijdragen zijn geschreven door Olga Weijers (KNAW), Joseph Freedman (Alabama State University), Douwe Breimer, Marten Hofstede, Jet Katgert, Trudi Noordermeer en Jos Damen.

De tentoonstelling is te bezichtigen in de Tielehal van de Universiteitsbibliotheek Leiden, Witte Singel 27, tijdens de openingsuren van de bibliotheek. Meer informatie over de tentoonstelling: Kasper van Ommen, ommen@library.leidenuniv.nl.

Van Åbo tot Zürich

In de kelders van de Universiteitsbibliotheek liggen 600.000 proefschriften uit de zestiende tot en met de twintigste eeuw. Het merendeel is niet gecatalogiseerd. Niemand wist dus wat voor schatten ertussen zaten. Tot een paar UB-medewerkers begonnen te grasduinen, onooglijke schatten ontdekten en een kleine tentoonstelling samenstelden...

Enthousiast gebaart hoofd Uitlening Jos Damen naar de talloze kasten met proefschriften: 'Kijk, Kolozsvar: 2 meter proefschrift - Kolozsvar is natuurlijk net zoiets als 'Franeke' bij ons, een stad waar ooit een universiteit was. Dakar: 4 meter, Rinteln: een handvol proefschriften, Rüsselheim: één proefschrift, op microfiche.

De lijst van buitenlandse universiteitssteden waar proefschriften verdedigd zijn die in de Leidse dissertatiecollectie zitten, telt een kleine tweehonderd plaatsen, van Åbo (Finland) tot Zürich. Het grootste aantal proefschriften is afkomstig uit Parijs: 750 meter. De totale hoeveelheid ongecatalogiseerde proefschriften in de Leidse UB beslaat vier kilometer boekenplank. Onooglijke schriftjes

Het zijn allemaal onooglijke boekjes, zeker vergeleken bij de vaak fraai uitgegeven proefschriften die tegenwoordig verschijnen. Schriftjes zijn het, meestal niet meer dan enkele tientallen pagina's in omvang, met kaftjes van gelig, blauwig of

groenig papier, geen illustraties. Toch zijn er exemplaren bij waarvoor op veilingen tientallen duizenden euro's betaald zouden worden. Het proefschrift, tevens het debuut, van Albert Einstein zit ertussen, verdedigd in Zürich in 1905, de dissertaties van Pierre en Marie Curie, die van Niels Bohr, Oppenheimer, Max Planck, evenals die van de Italiaanse Nobelprijswinnaar Luigi Pirandello, die de Nobelprijs overigens voor zijn literaire werk kreeg en niet voor zijn bijdrage aan de wetenschap.

Promotor als mede-auteur

De Amerikaanse hoogleraar Joseph Freedman, vorig jaar in Leiden als Scaliger fellow, heeft de zestiende- en zeventiende-eeuwse dissertaties bekeken. Een promotie heette in die tijd een disputatio. Daarbij was ook toen al een soort voorzitter aanwezig, die praeses genoemd werd, er was een respondent of verdediger, en er was minimaal één opponent, het konden er ook meer zijn. De rol van de praeses was dezelfde als die van de huidige promotor. Het is opmerkelijk dat deze in sommige oude proefschriften samen met de respondent als auteur van de disputatio wordt aangemerkt. Andere proefschriften identificeren alleen de respondent als auteur, maar bij de meeste disputatio's uit die tijd wordt het auteurschap in het midden gelaten. Hoe dichterbij het heden komen, hoe vaker alleen de respondent als auteur van de disputatio wordt opgevoerd.

Proefschrift van één pagina

Freedman ontdekte ook dat het pas in de achttiende eeuw gebruikelijk werd om de namen van de opponenten in het proefschrift op te nemen. Ook stelde hij vast dat de omvang van de disputatio's door de eeuwen heen steeds verder toeneemt. Sommige disputatio's uit de zestiende en zeventiende eeuw bestaan uit een enkel vel papier met een paar vragen en/of stellingen, maar er zijn ook verhandelingen van ruim honderd pagina's bij. In 2004 stelde het College van Bestuur een grens aan de omvang van dissertaties: 100.000 woorden. Zal een toekomstige Freedman vanaf het begin van de 21ste eeuw nu een afname van de omvang kunnen vaststellen? Per 1 januari 2006 zijn Leidse promovendi trouwens ook verplicht om hun proefschrift beschikbaar te stellen voor digitalisering. Vanaf 2005 staan alle Leidse proefschriften op het web. Nieuwe dissertaties hoeven nu dus niet meer dan een paar Mb in beslag te nemen.

Miljoenenproject

Freedman keek naar de disputatio in het algemeen. Maar je zou natuurlijk ook naar de ontwikkelingen van een specifiek wetenschapsgebied kunnen kijken. Wanneer begon men belangstelling te krijgen voor bepaalde thema's? Was men daar aan sommige universiteiten wellicht eerder mee dan aan andere? Wanneer alle proefschriften gecatalogiseerd zouden zijn, kunnen dit soort vragen mogelijk beantwoord worden. Wat let de UB dan de catalogisatie ter hand te nemen? Jos Damen rekent voor dat er miljoenen nodig zijn om de 400.000 nog niet gecatalogiseerde proefschriften in de catalogus te krijgen. Dat geld is er niet, al hoopt hij wel dat het er komt. Wel is er een lijst met de namen van de universiteitssteden waarvan proefschriften aanwezig zijn. Op die lijst staat van iedere stad hoeveel meters

boekenplank de proefschriften in beslag nemen, en in welke jaren ze verdedigd zijn. Onderzoekers die weten dat een beroemde wetenschapper in een bepaalde periode aan een bepaalde universiteit doceerde, kunnen dus via deze lijst nagaan of er mensen bij hem 'gepromoveerd' zijn.

Vakantie in Königsberg

Sommige collecties zijn afkomstig van universiteitssteden die zelf niet meer over de proefschriften beschikken. Dat kan zijn omdat ze de proefschriften indertijd gewoon niet zelf bewaard hebben - ook de Leidse UB beschikt niet over alle ooit in Leiden verdedigde proefschriften. Het is ook mogelijk dat de universiteiten waar de proefschriften verdedigd werden, niet meer bestaan (zoals in Nederland bijvoorbeeld de universiteiten van Harderwijk en Franeker). De universiteitsbibliotheken kunnen verwoest zijn, zoals die van sommige Duitse steden in de Tweede Wereldoorlog of het kan zijn dat er door politieke en/of geografische ontwikkelingen geen belang werd gehecht aan het bewaren van 'oud' cultureel erfgoed, zoals in het voormalige Königsberg (nu Kaliningrad). Damen: 'Misschien moet ik dit jaar maar eens naar Königsberg op vakantie. Eens kijken wat ze daar nog hebben. Wie weet kan ik ze daar blij maken met de gedigitaliseerde versie van hun eigen proefschriften.'

Grasduinen graag!

De tentoonstelling wordt geopend door Reinildis van Ditzhuyzen. Zij is historica en schrijft een proefschrift over het fenomeen promoveren. Rector Magnificus prof.dr. Douwe Breimer treedt ook op als spreker. Jos Damen, Kasper van Ommen en Marten Hofstede selecteerden zo'n vijftig bijzondere dissertaties voor de vitrines in de UB. Damen voorzag de objecten van uitgebreide bijschriften, zodat de bezoeker door de onooglijkheid van de boekjes kan heen kijken, en begrijpt wat er zo bijzonder is aan deze dissertaties. Damen: 'En dan maar hopen dat er mensen op het idee komen om te gaan grasduinen. Want daar is het ons uiteindelijk natuurlijk om te doen: faciliteren van onderzoek.'

Suiker, GIST, spiritus¹

Tentoonstelling Nationaal Jenevermuseum Hasselt, 1 februari - 4 juni 2006

Uit: www.jenevermuseum.be

Suiker, gist en spiritus... onlosmakelijk met elkaar verbonden. Om het versuikerings- en vergistingsproces tijdens de jeneverproductie te verbeteren gaan vele stokers te rade bij geleerden als Pasteur en Dubrunfaut. De tentoonstelling gaat na waar de wortels liggen van de wetenschappelijke giststudies. Grotere kennis van

¹ Zie pp. 66-67.

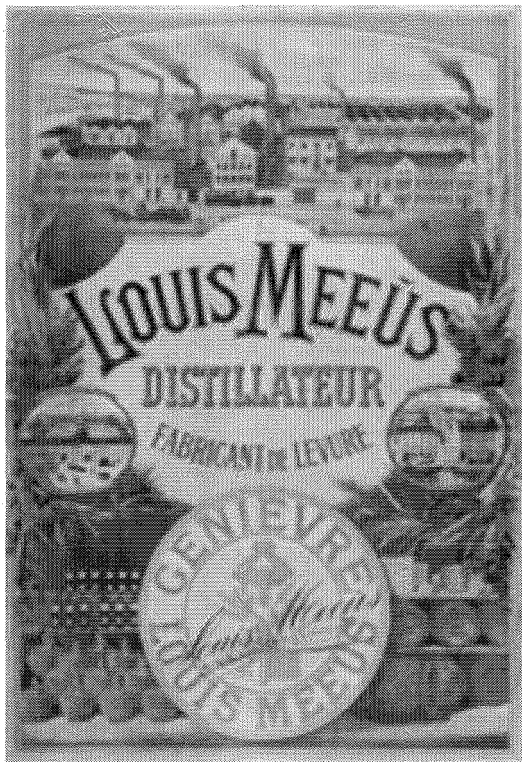
wetenschap en technologie zorgen ervoor dat eind 19de eeuw in de steden grote gist- en spiritusfabrieken ontstaan die op grootschalige wijze goedkope, neutrale alcohol produceren en dit product wereldwijd verspreiden. Enkele voornamelijk waren: Dumont (Chassart), Meeus (Wijnegem), Vinckenbosch (Hasselt), Bal (Antwerpen), Verstraeten (Brugge), enz. Vandaag kent België nog één grote gistfabriek, Algist Bruggeman in Gent. Deze firma werd meer dan een eeuw geleden gesticht en vond eveneens haar oorsprong in de spiritusindustrie. Een stukje geschiedenis van de wetenschappen van de alchemisten in de middeleeuwen tot vandaag.

Toegangsprijzen:

volwassenen: 3 euro p.p. (met gratis borrel), jongeren van 12 tot 18 jaar: 1 euro p.p., kinderen tot 12 jaar: gratis; groepen (vanaf 15 pers.): 2 euro p.p. (met gratis borrel), scholen: 1 euro p.p. Een rondleiding met gids kan je reserveren bij In&Uit Hasselt op het nummer 011-23 95 42.

Openingsuren: van 1 februari tot 31 maart, van dinsdag tot vrijdag van 10 tot 17 uur, zaterdag en zondag van 13 tot 17 uur; van 1 april tot 4 juni, van dinsdag tot zondag van 10 tot 17 uur. Gesloten op maandag.

Nationaal Jenevermuseum, Witte Nonnenstraat 19, 3500 Hasselt, tel. 011-23 98 60, fax 011-21 10 50, e-mail: jenevermuseum@hasselt.be, www.jenevermuseum.be.

Broedertwist. België en Nederland en de erfenis van 1830 en 1831

Tentoonstelling, Stedelijk Museum Vander Kelen-Mertens, van 3 februari tot 30 april 2006

Uit: <http://www.leuven.be/showpage.asp?iPageID=5334>

Deze tentoonstelling toont voor het eerst zowel de Belgische als de Nederlandse kijk op de gebeurtenissen rond 1830. Beide visies worden 'broederlijk' gepresenteerd: Belgisch wapengekletter tegenover Nederlands kanongedreun, Belgische oorlogspropaganda tegenover schilderijen met Nederlandse helden.

De expositie beperkt zich niet tot de Revolutie. De inmiddels vergeten rol die Leuven in 1830 en 1831 speelde komt uitgebreid aan bod. Leuvense hoofdrolspelers, onder andere uit de rijksuniversiteit, leiden ons doorheen het ongekende verhaal van hun stad. Deze expositie toont hoe Nederlanders en Belgen na 1830 op zoek gingen naar hun eigen identiteit en hoe ze deze vorm gaven in kunstwerken, monumenten, literatuur, liederen, feesten en rituelen.

Data: van vr. 03/02/06 tot zo. 30/04/06; Plaats: stedelijk Museum Vander Kelen-Mertens; Openingsdagen: di. tot za.

van 10.00 tot 17.00 uur, zo. en feestdagen van 14.00 tot 17.00 uur, gesloten op maandag en op 16 en 17 april.

Informatie en reserveringen: anne.liefsoens@leuven.be, tel. +32(0)16 22 69 06, fax +32(0)16 23 89 30; tentoonstellingsboek: € 22,50; Leuvense publicatie: € 19,50.

Toegang: € 5 (combiticket)/€ 4 (individueel)/€ 2,5 (reductie). Bezoekers uit Nederland krijgen op vertoon van hun identiteitskaart gratis toegang tot de expositie

Personnes et métiers à l'Université. Aujourd'hui et depuis 600 ans

Exposition, Forum des Halles, Galerie des Halles à Louvain-la-Neuve, du mercredi 15 au vendredi 24 février 2006

Françoise Hiraux - UCL

Hier et aujourd'hui, depuis presque 600 ans, notre Université fonctionne grâce à des personnes et à leur engagement dans le projet universitaire global, à toutes sortes de niveaux.

Leurs compétences et leurs responsabilités s'exercent dans une multitude de champs : les bibliothèques, les laboratoires, les administrations, les secrétariats, des cellules d'étude, la gestion des auditoires et la maintenance des bâtiments...

Nous proposons de mieux les connaître, dans le temps et dans tous les secteurs de la vie universitaire.

La longue histoire de 1425 au début des années 1960 se caractérise tout particulièrement par le petit nombre des personnels, leur polyvalence et leur attachement quasi familial à l'Université. Depuis quarante ans, sous l'effet de la mutation globale de l'Université et

notamment de l'accroissement des effectifs étudiants, les administrations et les services se sont considérablement développés, appelant, auprès de tous les personnels, des compétences pointues, un travail de précision, de nouveaux modes d'engagement.

Depuis 1968, l'UCL a redéfini ses structures et son fonctionnement. L'exposition s'attache ainsi également à l'histoire et au développement du personnel comme corps institutionnel : le Pato (Personnel administratif, technique et ouvrier).

Enfin, les personnes qui travaillent à l'Université prennent aussi des initiatives en propre : activités culturelles et sportives, vie associative ... et actions de solidarité au rythme des actualités de la planète et du monde contemporain.

F. Hiraux (ed.), *Travailler à l'Université. Histoire et actualité des personnels de l'Université de Louvain. 1425-2005*, Academia-Bruylant, 2006 est disponible sur place au prix de 28 euros, ou par souscription chez Academia-Bruylant

Joseph Wils, premier directeur de l'administration de l'Université en 1913, dessin, dans *L'Avant-Garde trentenaire*, 1930.

Organisation et renseignements : Service des Archives de l'Université catholique de Louvain, rue Montesquieu, 27 - 1348 Louvain-la-Neuve, Tél : 010/ 47 48 84, Fax : 010/ 47 90 57, mirguet@arcv.ucl.ac.be.

Alexander Farnese and the LowCountries

International conference, Brussels, 20-22/10/2005 and Roma, 17-18/11/2005

Uit: www.academiabelgica.it/convegnofarneseING.doc

The conference Alessandro Farnese e le Fiandre / Alexander Farnese and the Low Countries will bring together scholars of different countries who have studied Alexander Farnese and his role in the genesis of modern Europe and of the modern states of Belgium and The Netherlands – the former Burgundian-Habsburg Low Countries – in particular.

The first basis was laid, from 1933 to 1937, by the Belgian scholar and academician Léon Van der Essen in his magisterial five-volume study *Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur general des Pays-Bas 1545-1592*, based primarily on the Farnesian archive (*Carte farnesiane*) in Naples, unfortunately greatly damaged in 1943. In 1950, during a conference at the *Accademia Belgica di Roma*, Van der Essen hailed the duke as a representative of the ‘common glory of Italy and Belgium’, thus signalling the close of a long drawn-out rehabilitation process set in motion centuries before. At his death in 1592, Alessandro Farnese’s image was surely in need of refurbishment: he was unpopular with nobles and officials in the Spanish Low Countries, envied by his contemporaries, and mistrusted by Philip II. The ensuing ‘propaganda offensive’, waged by his son and heir Ranuccio and by his relatives, was successful: pamphlets, historical works, portraits and other imagery made him into the conditor Belgii admired by Van der Essen. An important symposium organized by the Belgian Historical Institute of Rome almost four hundred years after his death stressed the European dimension of the Farnese’s ambitions; complementary to this, the proposed conference will focus on the importance of the Farnese rule for the history of the Low Countries, within a broader cultural-historical context.

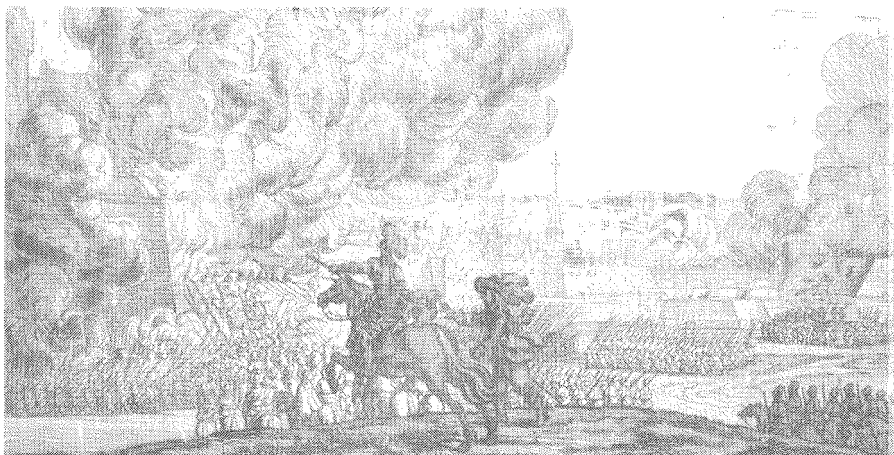
The archival foundations of Van der Essen’s research, i.e. the *Carte farnesiane* and its crucial series *Fiandre*, are today greatly endangered: although believed to be mostly lost, an important part survives, but in a very fragile state. The conference means to make the international scholarly community aware of this situation and to hopefully set in motion a rescue operation.

Organizers: Hans Cools (Koninklijk Nederlands Instituut te Rome); Krista De Jonge (Katholieke Universiteit Leuven); Sebastiaan Derks (Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Den Haag); Jean-Marie Duvosquel (Académie royale de Belgique/Université Libre de Bruxelles); Sabine Frommel (Ecole Pratique des Hautes Etudes, IVe section à la Sorbonne, Paris); Walter Geerts (Director, *Accademia Belgica di Roma*).

Supported by: Vlaams Nederlands Comité – Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique – Koninklijke Vlaamse Academie voor

Wetenschappen en Kunsten van België (Contactforum) – Koninklijk Nederlands Instituut te Rome.

Venues: I, Brussels, Palais des Académies, 20, 21 & 22 October 2005; II, Roma, Koninklijk Nederlands Instituut and Academia Belgica, 17 & 18 November 2005.

Part I - A Prince's Education. Alessandro Farnese, from Italy to the Low Countries. Brussels, Palais des Académies, 20-22 October 2005

As the only son of Ottavio Farnese, duke of Parma and Piacenza, and of Madama, as Margaret of Parma, illegitimate daughter of Charles V, was known in Italy, Alessandro Farnese was a product both of Italy and of the Low Countries: partly educated at the princely courts in Italy, partly at the Brussels court where his marriage to Mary of Portugal took place in 1565. Part I of the symposium will study the education of the young prince from different perspectives: letters, art and architecture; the warrior's craft, the manners of the courtier, and the savoir-faire of the politician. An important focal point will be offered by the manuscript now at the Accademia Nazionale dei Lincei, which is nowadays seen as an important witness to the prince's initiation into the field of *architectura civilis*. This part will also situate the prince's first experiences in these different domains within the broader European cultural-historical context. His multi-faceted education nevertheless could not save him from the particular pitfalls of life at the Spanish court, between Brussels and Madrid: this problematic will be further examined in Part II.

Welcome – Thursday 20 October 5.00 pm – 6.00 pm

Introduction – Thursday 20 October 6.00 pm – 7.30 pm

Alain Lottin, Université d'Artois, *Au cœur de l'histoire européenne: Alexandre Farnèse (1545-1592)*

Hans Cools & Sebastiaan Derks, Koninklijk Nederlands Instituut, Rome, Instituut Nederlandse Geschiedenis, The Hague, Léon van der Essen, Alexandre Farnèse et la nation belge

Opening reception – Thursday 20 October 7.30 pm – 8.30 pm

I L'Uomo universale – Friday 21 October 9.00 am – 1.00 pm

Sabine Frommel, Ecole pratique des Hautes-Etudes, IVe section à la Sorbonne, I commentarii di Varie Regole e Disegni di Architettura Civile e Militare. Le Manuscrit conservé à l'Accademia Nazionale dei Lincei e Corsiniana, 32.B.14 (Cors. 663)

Giuseppe Bertini, Parma, Francesco Luisino: precettore e segretario di Alessandro Farnese (avec résumé en français)

Coffee break 10.30 am – 11.00 am

Christoph Luitpold Frommel, Università di Roma 'La Sapienza', Francesco Paciott, architect to the Farnese

Bruno Adorni, Parma, Alessandro Farnese e l'architettura militare nei ducati di Parma e di Piacenza (avec résumé en français)

Lunch 12.30 pm – 2.00 pm

Charles van den Heuvel, University Library, Universiteit Leiden, The training of noblemen in the arts and sciences in the Low Countries around 1600. Treatises, didactical material, notebooks and maps

II The Prince's Image, Part One – Friday 21 October 2.45 pm – 5.30 pm

Marzio Dall'Acqua, Archivio di Stato, Parma, La smemoratezza del potere: equilibrismi dei Farnese per pubblicizzare le gesta di Alessandro (avec résumé en français)

Coffee break 3.30 pm – 4.00 pm

Arno Witte, Universiteit Amsterdam, The Farnese 'Salone' as a failed memorial to Alessandro Farnese: between individual fame and family politics

Diane Bodart, Université de Poitiers, Les visages d'Alexandre Farnèse: de l'héritier du duché de Parme à l'invincible défenseur de la Foi

Speakers' dinner – Fondation universitaire Friday 21 October 7 pm

III The Courtier between Parma, Brussels and Madrid, Part One – Saturday 22 October 9.00 am – 1.00 pm

Krista De Jonge, Katholieke Universiteit Leuven, Le milieu culturel de la cour de Bruxelles et Alexandre Farnèse

Almudena Pérez de Tudela y Gabaldón, San Lorenzo de El Escorial, Alejandro Farnesio y su relación con la corte española: creación de una imagen y presentes diplomáticos (avec résumé en français)

Coffee break 10.30 am – 10.45 am

Liesbeth Gevers, Universiteit van Amsterdam, The Netherlandish aristocracy between the two courts of Brussels and Madrid, 1561-1567

José Eloy Hortal Muñoz, Madrid, Alexander Farnese and the court of Philip II : conflicts and factions at the courts of Madrid and Brussels between 1585 and 1592

Bernardo García García, Universidad Complutense de Madrid/Fundación Carlos de Amberes, Parma al servicio de la Monarquía: trayectoria cortesana, gobierno político y experiencia militar (avec résumé en français)

Part II. Serving the King. Alessandro Farnese and the Habsburg Low Countries. Rome, Koninklijk Nederlands Instituut and Academia Belgica, 17-18 November 2005

Alessandro Farnese, warrior of great renown, was celebrated by contemporary and modern historians alike for his talents as a strategist; his career as a military commander, as a diplomat and as a governor-general peaked with the surrender of the Calvinist republics of Ghent and Antwerp in 1584-1585. During the rebellion of the Low Countries, he was able to win back the southern provinces for the Catholic Church and for the Spanish Crown and thus contributed to the creation of two independent States: the actual kingdoms of Belgium and the Netherlands. This, the accepted image still current in the historiography of the Dutch Revolt, needs to be examined afresh from an interdisciplinary point of view. Following Part I, Part II of the symposium will also address the particular ambitions the Farnese family tried to realize while ostensibly loyal to Spanish Habsburg rule, and the implications thereof for the history of the Low Countries.

Welcome – Thursday 17 November 9.00 am – 10.00 am

IV Alessandro Farnese and the Dutch Revolt, Part One – Thursday 17 November 10.00 am – 12.30 pm

Gustaaf Janssens, Archives du Palais royal, Bruxelles/Commission royale d'histoire/Katholieke Universiteit Leuven, Les premières épreuves politiques du gouverneur-général

Hugo de Schepper, Radboud Universiteit Nijmegen, La stratégie politique et militaire d'Alexandre Farnèse

Henk van Nierop, Universiteit van Amsterdam, Alessandro Farnese and William of Orange

V Alessandro Farnese and the Dutch Revolt, Part Two – Thursday 17 November 2.00 pm – 4.00 pm

Guido Marnef, Universiteit Antwerpen, Reconquering a rebellious city: Alessandro Farnese and the siege and recatholicization of Antwerp

Raymond Fagel, Universiteit Leiden, Alexander Farnese and Francisco Verdugo: the war in the north-east

Monique Weis, Université Libre de Bruxelles/FNRS, Alexandre Farnèse, les Allemagnes et la Révolte des Pays-Bas (1578-1592)

Coffee break 4.00 pm – 4.15 pm

VI Le Guerre delle Fiandre e l'Italia - Thursday 17 November 4.15 pm – 6.15 pm

Giampiero Brunelli, Università di Roma 'La Sapienza', Esercizi di scrittura della nobiltà romana nelle Fiandre. Il Compendio delle principali attioni militari fatte nella Fiandra dal principe Alessandro Farnese, di Tarquinio Capizucchi

Angelantonio Spagnoletti, Università di Bari, Le dinastie italiane e le guerre delle Fiandre

Pieter Martens, Katholieke Universiteit Leuven, Il ruolo degli ingegneri militari nelle guerre delle Fiandre durante il governo di Alessandro Farnese (1578-1592)

VII The courtier between Brussels and Madrid, Part Two – Friday 18 November 10 am – 12.30 pm

Mía Rodríguez-Salgado, The London School of Economics and Political Sciences, A matter of trust: Philip II and Alexander Farnese

René Vermeir, Universiteit Gent, Alexandre Farnèse et le Conseil Suprême des Pays-Bas et de Bourgogne à Madrid, 1588-1598

Alicia Estebán Estríngana, Universidad de Alcalá de Henares/Fundación Carlos de Amberes, La sucesión de Alejandro Farnesio en los Países Bajos leales. El gobierno del territorio y la gestión de las finanzas militares en la década de 1590

VIII The Prince's Image, Part Two – Friday 18 November 2.00 pm – 4.00 pm

Silvia Maria Mantini, Università dell'Aquila, L'aquila in volo: potere impériale e continuità dinastica da Margherita d'Austria al figlio Alessandro Farnese

Roberto Sabbadini, Firenze, I Farnese e le immagini di Alessandro, duca e capitano

Violet Soen, Katholieke Universiteit Leuven, Alexander Farnese and the clementia principis. A Reassessment of his 'Method of Clemency'

Coffee break 4.00 pm – 4.15 pm

IX Alessandro's Legacy – Friday 18 November 4.15 pm – 6.15 pm

Hans Cools, Koninklijk Nederlands Instituut, Rome, A Machiavellian prince? – The character of Alessandro Farnese according to contemporary Dutch treatises

Yolanda Rodríguez Pérez, Universiteit Utrecht, 'En el templo de la Fama': El príncipe de Parma en la literatura y la historiografía española del Siglo de Oro

Sebastiaan Derks, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, The Hague, The Carte farnesiane in Naples: histories written and unwritten.

Methoden und Konzepte der Wissenschaftshistoriographie

Workshop im Rahmen des Forschungsprojektes "Geisteswissenschaftlerinnen im 20. Jahrhundert. Grenzgänge zwischen Literatur, Philosophie, Religion und Politik", 4-5/11/2005, FU Berlin

Uit: H-germanistik, 17-10-2005

PROGRAMM

Freitag, 4. November 2005

- 15.00 Uhr: Irmela von der Lühe, Berlin: "Begrüßung und Einführung"
- 15.30 Uhr: Walter Erhart, Greifswald: "Theorien oder Institutionen? Zu einigen grundlegenden Problemen der Wissenschaftsgeschichte"
- 16.30 Uhr: Kaffeepause
- 17.00 Uhr: Petra Boden, Berlin: "Einheit der Welt – Einheit der Wissenschaften. Zum Umgang mit dem Entwicklungsbegriff in den Literaturwissenschaften um 1900"

Samstag, 5. November 2005

- 10.00 Uhr: Manfred Voigts, Potsdam: "Moses Mendelssohn im Methodenstreit"
- 11.00 Uhr: Kaffeepause
- 11.30 Uhr: Theresa Wobbe, Erfurt: "Wissenssoziologie und Disziplingeschichte"
- 12.30 Uhr: Mittagspause
- 14.00 Uhr: Marina Sassenberg, Duisburg: "Biographik und deutsch-jüdische Geschichtswissenschaft. Anmerkungen zu einer theoretischen Leerstelle"
- 15.00 Uhr: Romana Weiershausen, Göttingen: "Literaturgeschichte als Wissenschaftsgeschichte"
- 16.00 Uhr: Kaffeepause
- 16.30 Uhr: Elisabeth Conradi, Göttingen: "Rekonstruierende Wissenschaft: Wie Werke und Ideen marginalisierter Autorinnen und Autoren nachholend rezipiert werden können"
- 17.30 Uhr: Abschlussdiskussion

Veranstaltet von: Prof. Dr. Irmela von der Lühe, Institut für Deutsche und Niederländische Philologie der Freien Universität Berlin, Habelschwerdter Allee 45, 14195 Berlin, Tel. 030-838 54419 (Skr.) und Dr. Anita Runge, Zentraleinrichtung zur Förderung von Frauen- und Geschlechterforschung, Habelschwerdter Allee 45, 14195 Berlin, Tel. 030-838 52482. Veranstaltungsort: Freie Universität Berlin, "Silberlaube", Raum JK 27/103, Habelschwerdter Allee 45, 14195 Berlin-Dahlem.

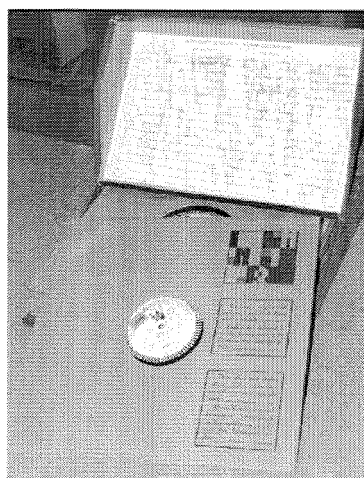
La conservation des archives sonores en Communauté française

Colloque organisé par le Mundaneum, 24-25/11/2005

Stephanie Manfroid - Mundaneum

Les supports de l'histoire ont profondément évolué au cours du XXème siècle. Avec l'éclosion des nouveaux moyens de communications, tels que la radio, le cinéma ou la télévision, le papier n'est plus seul à fournir matière à l'exploitation historique.

La source sonore découle directement de l'activité radiophonique. La radio qui nous est familière renferme des réalités que le papier ne transmet pas. C'est pourquoi, elle s'impose à nous comme une évidence pour tous ceux qui s'intéressent à notre histoire récente.

24 novembre 2005

9.30 Introduction par *Stéphanie Manfroid*, Mundaneum

9.45 Les évolutions du support de la source sonore à travers le temps avec *Jan Mathys*

10.00 La numérisation du patrimoine sonore, un exemple: les enregistrements du Concours Reine Elisabeth avec *Michel Merten*

11.30 L'exploitation scientifique du patrimoine sonore d'un point de vue musical avec *Frédéric Lemmers* et la lecture des sources avec *Marc Doutrepoint*

14.30 L'exploitation scientifique du patrimoine sonore d'un point de vue historique (accès et conservation) avec *Axel Tixhon*, *Hélène Wallenborn*, *Anne Roekens* et *Chantal Kesteloot*

25 novembre 2005

9.00 La numérisation et la restauration du son avec *Matthias Vandermassen* et *Daniel Vanmeerhaeghe*

10.00 Les étapes de la conservation des archives sonores à la RTBF, témoignages de *Mireille Smekens* et *Françoise Lempereur*

11.30 La politique de conservation des archives et l'environnement numérique à long terme par *Stéphane Bayot* et *Alain Goossens*

14.30 Le problème du droit d'auteur dans la constitution d'un dépôt légal au niveau des archives sonores par *Marc Isgour*

15.15 La conservation des archives sonores d'un point de vue européen: exemples et écueils par *Kurt Deggeller*

16.00 Conclusion

Les interventions seront entrecoupées de débats, animés par *Jean-Jacques Jespers*.

Renseignements: Mundaneum, Centre d'archives, 76 rue de Nimy, 7000 Mons,
<http://www.mundaneum.be>, stephanie.manfroid@mundaneum.be, 00 33 65 31 53 43, Fax:00 33 65 39 54 86.

Convegno nazionale di storia dell'ingegneria

Università di Napoli Federico II, 8-9/03/2006

Uit: Studium, university history discussion list, 08/10/2005

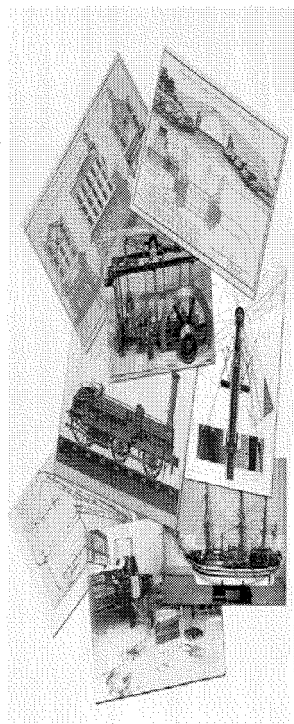
L'Associazione Italiana di Storia dell'Ingegneria (A.I.S.I.), la Facoltà di Ingegneria dell'Università di Napoli Federico II, il Centro Interdipartimentale di Ingegneria per i Beni Culturali (C.I.Be.C.) dello stesso Ateneo e l'Ordine degli Ingegneri della Provincia di Napoli, promuovono il 1° Convegno Nazionale di Storia dell'Ingegneria, che si terrà a Napoli nei giorni 8-9 marzo 2006.

Obiettivi: La storia dell'ingegneria va oggi considerata nel suo intero sviluppo, dalle origine all'età contemporanea. In tempi più recenti, anche a seguito della nascita delle Scuole di Ingegneria e dei Corpi destinati alle progettazione e gestione delle opere pubbliche, nonché dello sviluppo del settore industriale, la nuova figura professionale ha definito la propria fisionomia e identità, caratterizzando tutto il periodo che va dagli inizi dell'Ottocento ai nostri giorni.

L'iniziativa vuole favorire lo sviluppo della storia dell'ingegneria e un ampio dibattito scientifico con il contributo diretto degli ingegneri ed il coinvolgimento di storici e studiosi dell'ingegneria nei suoi diversi settori, nonché di architetti e di archivisti.

Il dibattito si propone, inoltre, un aggiornamento sullo stato attuale della ricerca sulla storia dell'ingegneria attraverso la presentazione della personale attività di ricerca dei partecipanti sui temi del Convegno.

Temi del convegno: E' oggetto d'interesse la storia, dalle più antiche origini, di tutti i settori disciplinari dell'ingegneria, sia nei loro aspetti generali, sia in episodi più

singolari nei quali si documenti il laborioso percorso di questa scienza. Tale lungo processo di sviluppo è testimoniato oggi dall'esistenza di circa trenta corsi di laurea, da quelli classici (ingegneria civile, meccanica, navale, ecc.) a quelli più innovativi (ingegneria dei materiali, informatica, gestionale, ecc.)

Si indicano alcune grandi aree tematiche che si integrano con la storia dell'ingegneria: storia della formazione e degli ordinamenti didattici; storia delle opere pubbliche e delle infrastrutture; storia dell'industria e dell'industrializzazione con riferimento agli aspetti tecnico-scientifici; evoluzione della professione; evoluzione del rapporto tra l'ingegneria e le istituzioni.

Comitato scientifico: E. Cosenza, Università di Napoli Federico II; S. D'Agostino, Università di Napoli Federico II; F. De Negri, Archivio di Stato di Napoli; G. Galasso, Università di Napoli Federico II; V. Marchis, Politecnico di Torino; G. Marucci, Università di Napoli Federico II; S. Polese, Consiglio Nazionale degli Ingegneri; A.G. Ricci, Archivio Centrale dello Stato; A. Silvestri, Politecnico di Milano; R. Sirica, Consiglio Nazionale degli Architetti; A. Stella, Conferenza Presidi delle Facoltà di Ingegneria; M. Torrini, Università di Napoli Federico II.

Comitato organizzatore: A. Buccaro, Università di Napoli Federico II; G. Fabricatore, Università di Napoli Federico II; L.M. Papa, Università di Napoli Federico II; V. Rinaldi, Ordine degli Ingegneri di Napoli e Provincia; L. Verolino, Università di Napoli Federico II; L. Vinci, Ordine degli Ingegneri di Napoli e Provincia.

Sede del convegno: Il Convegno si terrà a Napoli presso il Centro Congressi e la Facoltà di Ingegneria dell'Università degli Studi Federico II. Il Centro Congressi Ateneo Federico II è sito in via Partenope n°36, sul lungomare della città. La Facoltà di Ingegneria è sita in piazzale Tecchio, nel quartiere di Fuorigrotta, perfettamente collegata con il territorio tramite Ferrovie dello Stato, SEPSA, nonché ANM e CTP. Per chi utilizza l'auto, la zona è servita dalla tangenziale; nei pressi dell'uscita di Fuorigrotta si trovano varie aree di parcheggio.

La quota di iscrizione al Convegno è di 200 euro. La quota comprende: il volume degli Atti del Convegno, l'iscrizione all'A.I.S.I. per l'anno 2006.

Segreteria del convegno: Segreteria scientifica: C.I.Be.C., Centro Interdipartimentale di Ingegneria per i Beni Culturali dell'Università di Napoli, Facoltà di Ingegneria, Piazzale V. Tecchio, 80; 80125 Napoli; sdagost@unina.it; fax. 0817682106; Segreteria organizzativa: Ordine degli Ingegneri della Provincia di Napoli, via del Chiostro, 9; 80134 Napoli; segreteria@ordineingegnerinapoli.it; tel. 0815514620; fax. 0815512126.

Suiker, GIST, spiritus¹

Symposium Nationaal Jenevermuseum, 20/05/2006

Hendrik Deelstra -UA

In het kader van de tentoonstelling van 1 februari tot 4 juni 2006, die gehouden wordt in het Nationaal Jenevermuseum Hasselt, hebben vier verenigingen met betrekking tot de Geschiedenis van de Wetenschappen besloten om op zaterdag 20 Mei 2006 een Symposium te houden over "suiker, GIST, spiritus".

Deze verenigingen zijn: de Koninklijke Vlaamse Chemische Vereniging, sectie "historiek van de Scheikunde", de Koninklijke Nederlandse Chemische Vereniging, Chemiehistorische groep, het Zuid-Nederlandse Genootschap voor de Geschiedenis van de Geneeskunde, Wiskunde en de Natuurwetenschappen (Zuid-GeWiNa) en het Genootschap voor de Geschiedenis van de Geneeskunde, Wiskunde, Natuurwetenschappen en de Techniek (GeWiNa, Nederland).

Programma:

- 10.45u – 11u: ontvangst met koffie
- 11u – 11.05u: inleiding, Prof. dr. E. Homburg, Universiteit Maastricht
- 11.05u – 11.35u: De Belgische suikerscholen rond 1900, Prof. dr.H. Deelstra en Ir. M.Péters, Universiteit Antwerpen
- 11.35u – 12.05u: Conserven, confecten en siropen. Suiker in de farmacie, Dr. A.I. Bierman, Universiteit Leiden
- 12.05u – 12.35u: The circulation of sugar cane expertise at the proefstation voor de Java-suikerindustrie, Pasuruan, Dr. D.C. Mehos, Technische Universiteit Eindhoven
- 12.35u – 13.35u: lunch in het Borrelhuis
- 13.35u – 14.15u: suiker, GIST, spiritus. Rondleiding in de tentoonstelling, D. Jacobs, Nationaal Jenevermuseum
- 14.15 – 14.45u: Inzichten in gist en gisting in de 19de eeuw en de verspreiding ervan via hogescholen en universiteiten, Prof. dr. E. Van Schoonenberghe, Katholieke Hogeschool Sint-Lieven Gent
- 14.45u – 15.15u: Schimmels in tijden van oorlog, Dr. P. E. Faasse, onafhankelijk onderzoeker
- 15.15u – 15.45u: Gisten als industriële werkpaardjes, Prof. dr. ir. E. Vandamme, Universiteit Gent
- 15.45u - ...: receptie

Waar? 't Borrelhuis; tegenover het Nationaal Jenevermuseum, Witte Nonnenstraat 19, 3500 Hasselt, tel. 011 23 98 60, fax 011 21 10 50, e-mail: jenevermuseum@hasselt.be, www.jenevermuseum.be.

¹ Zie pp. 52-53.

Deelnameprijs: 15 euro (incl. broodjeslunch)

Inschrijvingen België: Nationaal Jenevermuseum, tel. 011 23 98 60 of jenevermuseum@hasselt.be; inschrijvingen Nederland: Instituut voor Geschiedenis en Grondslagen van de Natuurwetenschappen, Drs. L. Palm, tel. 030 253 82 83 of l.c.palm@phys.uu.nl.

History, Gender and Migration (Atlantic world, XIXth and XXth centuries)

International conference, Paris, 27-29/03/2006

Uit: Studium, university history discussion list, 25/08/2005

Gender history and international migration history have been in recent years two very active and exciting fields of study. Despite some recent works, they still appear however to produce distinct narratives of history. This conference aims to facilitate cross-fertilisation of gender and migration studies. Gender allows us to take a new look at the concepts used by historians of migration, and to revise some of the usual themes. The migrant's experience is structured by gender, so are the memories and images of migration. Migration policies often differ according to gender, as do migrants' political and social activities. In turn, migration can affect the ways in which gender is defined and acted upon, within the host as well as the home society.

Submissions made by doctoral students and recent graduates are especially encouraged as well as proposals addressing more specifically one of the themes below: 1) Gender and the Migration Experience, life-cycle, work, social and geographic trajectories; 2) Images and Memory, Gendered tales of migration, representations and images; 3) Social and Political Activities, Unions, associations, ethnic institutions; 4) Gender Roles Changed through Migration, Host and home society, migrant and non migrant populations; 5) Administration and Policy, Selection of migrants, access to the job market, access to education

Organisation: Centre d'Histoire Sociale du XXe Siècle (Université Paris I, Panthéon Sorbonne) and L'Équipe Réseaux, Savoirs, Territoires (École Normale Supérieure); location : Paris, École Normale Supérieure and Université Paris I; dates : March 27-29, 2006. Proposal submission deadline : October 1, 2005.

Scientific committee: Nicole Fouché (CNRS), Nancy L. Green (École des Hautes Études en Sciences Sociales), Natacha Lillo (Université Paris VII, ICT), Manuela Martini (Université Paris VII, ICT), Gérard Noiriel (EHESS), Philippe Rygiel (Université Paris I, CHS, ERST), Natalia Tikhonov (Université de Genève), Serge Weber (Université Aix-Marseille).

Contact: prygiel@ens.fr, Philippe Rygiel, Centre d'histoire sociale du XXe siècle, 9 rue Mahler, 75004 Paris.

Etudiant(e)s en mouvements. Internationalismes et internationales, cosmopolitismes et migrations étudiantes

Colloque, Nanterre, 06/2006 - Reims, 12/2006

Uit: Studium, university history discussion list, 25/08/2005

L'une des traditions de la médiévale « universitas », celle de la circulation internationales des étudiants comme des maîtres, est une tradition récurrente, en se transformant évidemment, dans l'Université moderne et contemporaine. Les XIXe et XXe siècles ont d'une part nationalisé les systèmes d'enseignement supérieur, et d'autre part mondialisé de façon intercontinentale ces phénomènes, en même temps que les motifs des voyages et migrations étudiantes sont devenus plus diversifiés : à la curiosité intellectuelle et à l'attraction scientifique de certains pôles ou professeurs se sont ajoutées les motivations économiques et politiques. Colonies des métropoles ne disposant pas (encore) de facultés envoyant les enfants des élites colonisées dans les capitales européennes ; mais aussi aujourd'hui jeunes des ex-colonies attirés par des formations considérées comme plus performantes ; hier comme aujourd'hui également on compte nombre d'étudiants fuyant, ou bannis, des Etats autoritaires venant étudier dans des pays plus ou moins voisins ou réputés plus démocratiques.

Le GERME, qui a déjà organisé en 1996 un premier colloque sur les internationales étudiantes et après une série de séminaires et la participation au réseau « les migrations étudiantes en Europe » depuis 2000, organise en 2005/2006 un colloque en deux parties : le premier (juin 2006) se tenant à la BDIC à Nanterre, dans le cadre de l'IFR; le second (décembre 2006) à l'Université de Reims.

Souvent étudiés séparément, nous entendons articuler deux niveaux en interaction: celui des migrations et émigrations étudiantes avec celui de l'organisation en mouvements(s) de toutes natures, associatives, politiques, confessionnelles, syndicales, culturels, informels...

De manière pluridisciplinaire, il s'agira de stimuler la connaissance et le débat à partir de regards historiques, sociologiques, économiques, politiques, en faisant appel aux chercheurs, mais aussi à des témoins ou des acteurs.

1. Organisations, mouvements, influences réciproques. Pourquoi, et comment les étudiants étrangers s'organisent, s'intègrent dans les universités et les mouvements étudiants des pays d'accueil ? Privilégient ils au contraire une simple action au sein de leurs concitoyens dans une perspective de retour au pays ? Quelles relations se nouent, quels conflits se développent entre les nationaux, les étrangers, comment les

contradictions se manifestent et se résolvent entre métropolitains et les coloniaux ? Quels sont les effets des mouvements de solidarité qui peuvent exister dans les métropoles avec les luttes des étudiants liées aux mouvements de décolonisation et de libération nationales ?

a) L'on pourra traiter des relations internationales, sous l'angle des influences réciproques de cet internationalisme. Ainsi au tournant des XIXe/XXe siècles, la place des exilés et étudiants des pays slaves en Allemagne est sensible, comme est indiscutable l'influence (voire le modèle) germanique sur la France via l'Alsace Lorraine. Il en va de même dans les deux après-guerre, où, par exemple, se développent de façon plus systématique des mouvements internationaux, comme de nouvelles formes d'identités nationales, communautaires. L'on continuera à s'intéresser évidemment aux interactions au cours les « années 68 », mais il convient maintenant d'approfondir également la connaissance des mouvements européens des années 1980 et 1990 sur les réformes universitaires qui ont touché divers pays (France, Allemagne, Italie, Espagne, Grande Bretagne...)

b) L'on pourra ainsi poser la question de la place des étudiants et de leurs mouvements dans les processus de décolonisation et les mouvements de libération nationale. S'agit-il principalement de mouvements de masse à vocation revendicative et syndicale, sont-ils aussi, ou deviennent-ils principalement, des lieux de formation des cadres de la Nation en devenir ? Les exemples de l'Algérie, de la Tunisie, du Maroc, de l'Indochine, de l'Afrique Noire sont notamment à développer pour ce qui concerne la France, d'autant qu'il faut s'interroger sur la relation qui peut se nouer - de manière parfois contradictoire et conflictuelle - avec les mouvements étudiants métropolitains. Par exemple, après la IIe guerre mondiale « L'Union française » des étudiants a été mise à mal avec la guerre d'Indochine ou dans les relations entre l'UNEF et les étudiants d'Algérie. Qui représente les étudiants d'Algérie l'AGE d'Alger ? L'UGEMA ? La même question se pose dans l'empire britannique pour l'Irlande du Nord. Ou pour la Hollande vis à vis de L'Indonésie.

2. Migrations, xénophobies et coopérations. Pour l'institution universitaire et les autorités académiques, attirer nombre d'étudiants étrangers est signe de rayonnement international, mais aussi de conquête de positions, d'influence, de marchés. Du côté des étudiants, des choix économiques, de carrière sont aussi déterminants. Il y a bien une tradition d'accueil pouvant toutefois susciter des résistances.

a) Avec les politiques d'accueil des étudiants étrangers, des choix sont faits par les autorités en direction de telle ou telle zone qu'elles considèrent sous influence, ou qu'elles comptent influencer. De ce point de vue, on peut examiner les relations internationales étudiantes comme reflets, outils des diplomaties d'Etats qui peuvent favoriser ou limiter les mobilités étudiantes. Dans ce contexte, quelle est la marge d'autonomie des mouvements étudiants, et comment cette autonomie peut contrarier les intérêts étatiques ?

b) C'est ainsi qu'il faudra bien s'attaquer aux résistances et oppositions au cosmopolitisme universitaire. Car la xénophobie n'est pas absente des mouvements

étudiants à certains moments, quand l'étudiant étranger peut être ostracisé : comme graine de subversion, voir comme concurrent devant l'emploi, notamment en droit, en médecine quand les « carrières » sont encombrées et quand le « chômage des intellectuels » menace (par exemple en France dans les années trente). Ce protectionnisme xénophobe, voire raciste, appartient-il à l'histoire passée ou est-il encore présent ?

c) Mais le plus souvent, les organisations et mouvements étudiants, en relation parfois avec les autorités et institutions académiques, étatiques ou internationales, développent des services, et une coopération étudiantes, soit à l'échelle locale, soit à l'échelle internationale. : L'Entraide universitaire internationale (World international service) en est un exemple, mais il en existe d'autres, de coopération intellectuelle ou sportive avec la tradition des jeux internationaux, des échanges. Au niveau européen, où en est-on après la chute du mur ? Comment les unions européennes passant du WESIB à l'ESIB abordent t-elles ces coopérations ?

Date limite pour la proposition de communications (résumés) : 1er novembre 2005. Contact : info@caarme.fr.

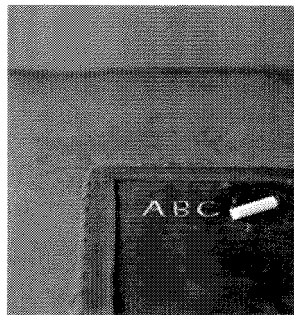
Technologies of the Word. Literacies in the History of Education

28th International Standing Conference for the History of Education, Umeå, 16-19/08/2006

<http://www.umu.se/biststud/ISCHE28.html>

ISCHE 28 will focus on some of the most important pedagogical instruments in the history of education – the technologies of the word. Throughout history, education has employed various vehicles to carry the word from one person to the other. Orality, reading, writing, and computing represent different stages in the development of literacy. The conference will cover this historical evolution and pay special attention to the transitions, practices and functions of literacy in education on individual, local, regional, national and global levels. How does literacy change education, and how does education change literacy?

What are the consequences of new literacy practices in education, and how do existing practices change? What are the needs and uses of literacy, and how do they vary over time and between individuals and groups?

Literacy in education can be viewed from a variety of perspectives. It can serve as an instrument of power and identity. Its functions and uses can be linked to political, social, economic and psychological conditions. The theme includes educational aspects of oral and literate cultures; early and late alphabetisation; classical and vernacular literacy; religious and civic literacy; elite and popular literacy; formal and informal literacy instruction; child and adult literacy acquisition, etc.

The conference welcomes papers on various aspects of literacy in education, including specific alphabets, print types, handwriting styles; ideologies, methods and materials in literacy instruction; subject-specific literacy, e.g. cipher and science literacy, and foreign language acquisition; literacy dysfunctions and special education; literacies in classroom communication, etc.

The organisers especially encourage papers addressing educational aspects of media and information technology, including computer literacy and educational computing; computer-aided education and literacy instruction; educational aspects of the Internet and hypertexts; post-literacy modes of communication such as iconography and audio-visuality.

Working Themes: 1) literacy studies: theoretical, historiographical and methodological aspects; 2) Literacy as technology: media for transferring the word: alphabets, handwriting styles, print types; handwritten, printed and digitised matters, etc.; 3) Literacy instruction: ideologies, methods and materials in literacy instruction; 4) Literacy practice: subject-specific literacy, classroom communication, social and cultural literacies among teachers and students, etc.; 5) Literacy and society: social, economic and psychological aspects of literacy and illiteracy. Each working theme can include different modes of literacy, such as orality, reading, writing, computing and illiteracy.

The conference will be organised in parallel paper sessions. Congregants will also be able to participate in the sessions set up by the Standing Working Groups. In addition to the paper sessions, four keynote lectures will be given by the following scholars: Professor Anne-Marie Chartier, Institut National de Recherche Pédagogique, Paris, France; Professor Shirley Brice Heath, Stanford University, USA; Professor Emeritus Egil Johansson, Umeå University, Sweden; Professor Brian V. Street, King's College, London, UK.

A selection of the papers presented at ISCHE 28 will be published in a special issue of *Paedagogica Historica* (2008). Scholars whose proposals have been accepted are encouraged to submit their full papers to the programme committee to be considered for inclusion in the special issue.

Organisation: ISCHE 28 will be co-hosted by the Department of Historical Studies at the Faculty of the Humanities, and the Teacher Education Faculty at Umeå University. The local organisational committee includes: Professor Daniel Lindmark, Chair; Mrs. Kaarina Streijffert, Conference Secretary; Dr. Lena Eskilsson; Dr. Carina Rönqvist; Mrs. Kristina Adolfsson.

The programme committee represents three faculties at Umeå University and will select the proposals for papers to be presented at the conference as well as the papers that will be published in the special issue of *Paedagogica Historica*. The members are: Professor Daniel Lindmark, Chair; Dr. Patrik Lantto, Programme Secretary; Professor Ulla Johansson; Professor Kjell Jonsson; Professor Lisbeth Lundahl.

Location: ISCHE 28 will take place on the campus of Umeå University. Founded by King Gustavus Adolphus in 1622, the city of Umeå has still retained its small town character. Thanks to Umeå University and its 28,000 students, this expanding city is the cultural and educational centre of Northern Sweden. The one-hour flight from Stockholm brings the passenger conveniently to Umeå airport, located mere 4 km from the campus.

Registration for ISCHE 28 has to be made online. Participants are requested to use the registration form available on the ISCHE 28 web site, (<http://www.umu.se/histstud/ISCHE28.html>). The registration fee is 2,400 SEK (approx. 260 €). If registration takes place after June 30, 2006, the fee is 2,750 SEK (approx. 300 €). The conference fee includes: attendance at plenary sessions, participation in parallel paper sessions, participation in Standing Working Group sessions, conference documentation, including the abstract book, the special issue of *Paedagogica Historica*, the welcome reception, lunches, morning and afternoon coffee, participation in social and cultural activities. For accompanying persons the registration fee is 1,900 SEK (approx. 205 €) which includes the welcome reception, lunches, morning and afternoon coffee, social and cultural activities. Young researchers (postgraduate students and doctoral candidates) are welcome as full participants at a reduced fee of 1,900 SEK (approx. 205 €). The attendance fee for the conference banquet amounts to 375 SEK (approx. 40 €). This fee is not included in the registration fee.

More and updated information will be found on the ISCHE 28 web site (<http://www.umu.se/histstud/ISCHE28.html>). Questions concerning the scientific programme (plenary lectures, papers sessions and Standing Working Group sessions) should be directed to ISCHE28@histstud.umu.se. Practical issues will be handled by the Conference Secretary and the congress bureau. Mrs. Kaarina Streijffert, Conference Secretary, Umea Congress AB, Box 7655, SE-907 13 Umeå, Sweden, +46 90 13 00 34 (phone), +46 90 13 00 36 (fax), kaarina.streijffert@umea-congress.se.

‘Tot ciraet, vermeerderinge ende heerlyckmaeckinge der universiteyt’*Bestuur, instellingen, personeel en financiën van de Leidse universiteit, 1575-1812**Ronald Shuijter - UL*

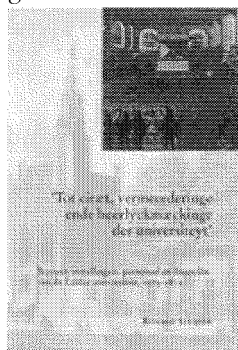
Most aspects of the history of Leiden University already attracted the attention of scholars: the teachers, the students, and the education. This book focused on a less well-studied aspect of the first university of the Northern Netherlands, namely: its governmental and economic history from the foundation until 1812, the year it became part of the French *Université Impériale*. The main question to be answered was to which degree shape and functioning of the governing board added to its blossom in the seventeenth, as well as its decline in the eighteenth century.

During most of this period, the governing board consisted of seven persons: three curators, appointed by the Estates of Holland, and the yearly-rotating four burgomasters of the city of Leiden. One of the curators was always chosen from the nobility of Holland; the other two were mainly recruited from the city councils of Holland. This collegiate form of government was typical of the Dutch Republic. In this particular case, it assured the Leiden town council influence in the affairs of the institution founded within its walls. The curators represented the Estates of Holland, which meant the other cities in the province of Holland, because these were the true founders of the university. Although they were outnumbered by the burgomasters, in daily practice the curators were the most powerful group within the board. They usually sat for life, whereas new burgomasters were chosen every year. What is more, curators were usually chosen from the highest ranks of the Dutch governing elite, and at least partly selected for their interest in science and knowledge of scientists.

The relations of the board of curators and burgomasters as a whole with councils and persons who also had a say in university matters are discussed as well. First their relations with the Estates of Holland, the sovereign provincial government. Although partly chosen by and partly representing the Estates, the board sometimes pretended to be fully independent of the provincial government. The main cause of this attitude was the long tenure of the curators, who in some cases seemed to regard the university as their own. In the end, however, the Estates always had the last word. The influence of the stadholder depended on his personal interest and the situation in state affairs. During his *comp d'etat* of 1618-1619 for example, stadholder Maurits took a firm grip of university matters, to prevent any non-orthodox theology professors from being appointed in the future. After his death in 1625, however, his successor Frederik Hendrik was less interested in university affairs. At the end of the seventeenth century, the appointment of new professors was largely controlled by King-stadholder William III. The stadholders of the eighteenth century seemed not to have had a comparable influence on university matters, although further research is needed to confirm this view. Finally, relations between the board of curators and burgomasters and the university's own teachers resembled one of father and son. The

son sometimes rebelled, but in the end the father was always superior. Teachers in Leiden, as in Dutch universities in general, had much less influence in university matters than abroad.

The main tasks of the university board were subsequently explored. The care for existing buildings and institutions accommodated within, and also the development of new institutions were among these tasks. Especially during the period 1590-1600 the board acted with amazing energy. Three institutions came into being which greatly enhanced the status of the young university: the library, the botanical garden and the anatomical theatre. During the seventeenth century other institutions were established, mainly as a result of competition with the other Dutch universities. These were the school for 'Dutch mathematics', where engineers and surveyors were trained to build city defence systems needed in the war against Spain, the astronomical observatory at the roof of the main university building, the *collegium medico-practicum*, and the chemistry and physics laboratories. The eighteenth century saw less innovative institutions due to financial difficulties and lack of space, although a cabinet of natural history was created. Nevertheless, the botanical garden was greatly enlarged, and collections of books, anatomical preparations, instruments, antiquities and *curiosa* grew.

Perhaps the most important task discussed was the appointment of teachers. As for most people, students in particular, the teaching staff was the embodiment of the university. Great scholars attracted many students, from both inside and outside of the Republic. To find teachers suited for Leiden, the members of the board partly depended on their own knowledge, but mainly on that of others: Leiden teachers of course, but also scholars and office-holders inside and outside the country. Of course this advice was not always asked for: many people wanted to teach in Leiden, and they used influential people to achieve this goal. The board made the ultimate decision, however, and most of the

time the well-being of the university was its main motive. Two other important characteristics of the board's policy must be named. The first was striving to maintain balance. In general, Leiden teaching staff was a mixture of young and old, experienced and promising teachers, and teachers with theoretical and practical skills. The board also tried to hire teachers of varying scientific and theological tendencies, the latter of course within the protestant church. Another characteristic was the preference for Dutch teachers. Even though general opinion regarded Leiden as a university with a relatively large amount of foreign teachers, we must conclude that many of them were already living in the Republic before they were hired, as economic, political or religious refugees. Only when there were no suitable candidates to be found within the country, the board widened its view to include elsewhere. A quantitative analysis of the teaching population showed 'real' foreigners to be only a minor element. It also

showed that foreigners, 'real' as well as 'Dutchified', were mainly Germans, especially during the eighteenth century. With the rise of the scientific level of some German universities, and German sovereigns starting to forbid their subjects to teach and study at foreign universities, German university teachers also stayed away. Leiden university degraded to an institution of only national importance.

Scarcely less important than the appointment of teachers was the financial management of the university, which also rested with the board. At first the financial means of the university consisted mainly of goods from Roman Catholic churches and convents, controlled by the Estates of Holland after the Reformation. From an analysis of the accounts of the university treasurer, which has survived virtually intact, a shift in the composition of the annual income can be seen. The church property became relatively less important as a source of income- some even being sold - whereas direct gifts from the Estates grew to be the most important. The expenses consisted for the most part - 60% on average - of teacher's salaries and other payments, like at any other university during this period. Because the teaching staff is the most important feature of a university, its remuneration was usually what put the university finances under pressure. Competition with universities in the Republic and abroad resulted in almost continuous financial problems, in the seventeenth century as well as the eighteenth. The board always pushed the financial limits - partly out of poor understanding of the university's financial position - in order to keep the institution at the respected position it enjoyed. However, this policy did not prevent the university from losing that leading position in Europe.

In conclusion, although the 'rise and fall' of Leiden university was strongly connected to the 'rise and fall' of the Dutch Republic as a whole, the composition of the administrative body as well as its policy added to the success of institution during the seventeenth century. The composition of the board widened the support it enjoyed from within the governing elite in Holland. They regarded Leiden university as their showpiece and therefore financed it heavily. The board's policy was focused on attracting the best teachers possible and further increasing the university's fame by creating many innovative institutions. Although these were features to be found with the other Dutch university boards as well, the fact that Leiden was situated in Holland, by far the wealthiest province of all, gave the Leiden board a great financial advantage. Because neither composition of the board, nor its policy changed much during the eighteenth century, it can hardly be blamed for the decline of the university. Leiden University was inevitably pulled along in the downfall of the Dutch Republic.

R. Sluijter, *'Tot ciraet, vermeerderinge ende heerhyckmaeckinge der universiteyt'. Bestuur, instellingen, personeel en financiën van de Leidse universiteit, 1572-1812* (Hilversum: Verloren 2004) ISBN 90-6550-754-X

Schlesische Studenten an italienischen Universitäten

Ad Tervoort – VU

De voorliggende studie is de volgende in een reeks recente publicaties door onderzoekers vanuit heel Europa die de aard van de *iter italicum* vanuit diverse Europese landen en regio's nader in kaart probeert te brengen. Ditmaal wordt de regio Silezië en de studentenmobiliteit van daar naar het Italiaanse schiereiland als onderwerp gekozen. De begrenzing in tijd van het onderzoek zijn de jaren 1526 en 1740, die periode van Habsburgse regering over de regio markeren.

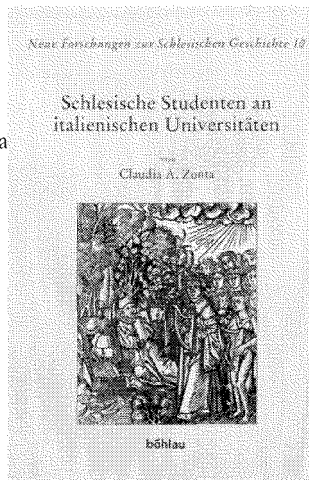
Laat ik maar met de deur in huis vallen: het boek is niet zonder tekortkomingen. Als men kijkt naar de daadwerkelijke tekst van het proefschrift zonder bijlagen, dan bedraagt het aantal pagina's 156. Pas op pagina 51 wordt serieus een aanvang gemaakt met het ten tonele voeren van de personen om wie het hier gaat, de meer dan 1700 Silezische studenten die aan Italiaanse universiteiten stonden ingeschreven. In het vervolg zijn meer dan 15 pagina's gewijd aan lijsten die mijns inziens in de bijlagen thuis horen (bijvoorbeeld een alfabetisch geordende lijst van promoti; p. 111-118). Als er dan nog eens 11 pagina's worden gespenderd aan – op zich interessante – case-studies en motieven van andere categorieën personen om Italië te bezoeken, dan blijft er voor de analyse van de vele prosopografische gegevens, die ca. 300 pagina's van het boek beslaan, eigenlijk maar de helft van de totale tekst over. Nu is er natuurlijk niets tegen een bondige behandeling van belangrijke resultaten, maar ook in de resterende pagina's komen wij nog zaken tegen die ofwel in de inleiding of in de voetnoten behandeld hadden kunnen worden (op pp. 89-95 volgt een behandeling van de voor- en nadelen van matrikels en promotieregisters als bronnen).

Een nadere analyse van de gegevens, die blijkens de bijlagen ruimschoots voorhanden zijn, was het boek zeer ten goede gekomen. Een gemiste kans. Ook het plaatsen van de gegevens in een internationale context had meer aandacht verdiend. Dat gebeurt slechts op een enkele plek, bijvoorbeeld op p. 109-111. Hier worden de matriculaties en promoties van Silezische studenten met studenten uit Oostenrijk vergeleken. Weliswaar wordt geconstateerd dat er driemaal meer Oostenrijkers stonden ingeschreven aan Italiaanse universiteiten, maar dat de gegevens voor promoties van Oostenrijkse studenten ontbreken en dat daarom een case-study van Weense studenten als vergelijkingsmateriaal zal worden gebruikt. Er volgt een tabel, maar geen analyse van de gegevens. Wie verder leest merkt dat de promoties van de Sileziërs aan de universiteit van Padua voornamelijk in de medicijnen promoveren, maar dat voor de Oostenrijkers geldt dat zij een veel gelijkmatiger promotieverhouding tussen studenten medicijnen en rechten kenden. Dergelijke kwesties worden niet verder geanalyseerd.

Nu wordt de lezer sowieso aan zijn lot overgelaten. Het boek is weliswaar verschenen in een reeks die de geschiedenis van de regio betreft, maar er wordt de niet ingevoerde lezer werkelijk nauwelijks informatie geboden die hem of haar helpt de *iter italicum* in het Silezische landschap te plaatsen. De behandeling van de sociale

achtergrond van de studentenpopulatie beslaat 3 pagina's, de geografische herkomst van de studenten uit deze regio moet het doen met 1 pagina! Kaartjes ontbreken jammer genoeg in het boek.

Voor een studie die wel al deze aspecten wil beha-
juristengeslacht moet dan wel een aartsvaderlijke
leeftijd hebben bereikt, maar het blijkt in bijgaande
voetnoot te gaan om Mariano jr.). Dat is jammer,
want het materiaal is, zoals gezegd, wel verzameld.
Dat verdient het dat de auteur nog een aantal artikelen
publiceert die een nadere analyse bieden van
verschillende aspecten die in dit boek onderbelicht
zijn gebleven. Wel is het een 'Fundgrube' die ons in
staat zal stellen nog een stukje van de puzzel in te
passen. Een overzicht van hoe het staat met de hele
iter italicum-puzzel wordt zo langzamerhand wel
'erforderlich'.

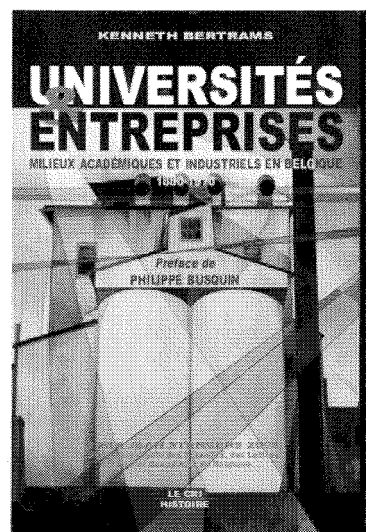
ische l

C.A. Zonta, *Schlesische Studenten an italienischen Universitäten* (Neue Forschungen zur Schlesischen Geschichte 10) (Köln - Weimar - Wien: Böhlau Verlag 2004), ISBN 3-412-12404-4.

Universités et entreprises. Milieux académiques et industriels en Belgique, 1880-1970

Kenneth Bertrams - ULB

À l'heure où il est de plus en plus question de mettre en place les conditions propres à établir une « société de la connaissance » en Europe, ce livre se penche sur un aspect fondamental de cet ambitieux programme : la redéfinition du rôle économique dévolu aux universités en Belgique. L'ouvrage tente de montrer, à travers une perspective historique qui remonte au milieu du XIXe siècle, que les universités belges n'ont pas attendu les années 1970 et la chute des dépenses publiques dans le secteur de la recherche et de l'enseignement supérieur pour élaborer des contacts directs avec le secteur privé. On peut d'ailleurs dire que l'âge d'or des relations industrie-université date de l'entre-deux-guerres, après que la science eût montré la voie à suivre pour accélérer le développement d'une industrie moderne. Que ce soit par l'entremise des ingénieurs issus des Facultés des sciences appliquées ou dans les collaborations interindividuelles impliquant de nombreuses disciplines, les universités belges ont déserté, pour le meilleur et pour le pire, la fameuse « tour d'ivoire » derrière

laquelle on les range si fréquemment. Sur le plan de l'enseignement, elles ont également participé au démarrage des formations en management, s'inscrivant plus que jamais dans une dynamique de perfectionnement des élites dirigeantes. Au final, cet ouvrage évalue dans quelle mesure et à travers quels mécanismes l'espace académique a fini par rencontrer les exigences d'un nouveau régime économique à forte concentration scientifique.

Reprendre ces questions à la lumière de ce brillant ouvrage riche de notre histoire industrielle et des potentialités de nos universités va certainement alimenter l'indispensable débat d'idées. A cet égard, il serait souhaitable que ce livre génère d'autres essais et réflexions centrés sur notre situation en Communauté Française, en Belgique et en Europe. Ainsi, les instruments

qui se mettent en oeuvre pour tenter d'optimiser recherche et innovation en respectant leurs valeurs intrinsèques seront appréciés avec la même rigueur scientifique que celle qui a présidé à la rédaction de cet ouvrage. (Philippe Busquin, Député européen, Ancien commissaire européen à la recherche.)

K. Bertrams, *Universités et entreprises. Milieux académiques et industriels en Belgique, 1880-1970* (Bruxelles: Editions Le Cri 2005), ISBN 287106379-6.

Qui voluerit in iure promoveri...

I dottori in diritto nello Studio di Bologna (1501-1796)

Anuschka De Coster - UGent

In 1999 startte ter gelegenheid van de viering van Bologna 2000 Culturele Hoofdstad van Europa, het project "La storia sui muri". In het kader van "De geschiedenis op de muren" werkten het Archief van de Universiteit van Bologna, de Bibliotheek van het Archiginnasio evenals het Instituut voor Cultureel Erfgoed van Emilia-Romagna samen aan de studie van de befaamde muurdecoratie van het Archiginnasio te Bologna.

Zoals bekend bevat deze decoratie, gegroeid in de periode tussen 1564 en 1796, een enorme schat aan wapenschilden van studenten die zo een getuigenis van hun

aanwezigheid achterlieten, evenals talrijke monumenten voor docenten. Door klimatologische omstandigheden, bewuste naamsveranderingen en door enkele soms foutieve restauratiecampagnes, zijn vele van deze wapenschilden in de loop der eeuwen zowel qua tekst als qua beeld vaak onleesbaar geworden. De bedoeling van het project was nu een nieuwe opknappbeurt te begeleiden en hiervoor de studie van dit enorme iconografische materiaal te koppelen aan de studie van de bewaarde bronnen, matrikels en examenregisters in het bijzonder. Op die manier zouden de talrijke bewaarde seriële bronnen mee de identificatie van de opdrachtgevers van deze wapenschilden kunnen vergemakkelijken.

Een luik van dit project bestond er dan ook uit in de mate van het mogelijke een namenregister van Bolognese studenten uit de vroegmoderne periode op te stellen. Een resultaat daarvan werd het hier besproken boek.

De meest continue seriële bron die voor de vroegmoderne universiteit van Bologna bestaat zijn de examenregisters. Deze werden bovendien dubbel bijgehouden: één maal door de notaris van het college van doctoren, en parallel daarmee registreerde de prior de afgelegde examens ook in het *liber secretus* van datzelfde college.

Deze *libri secreti* zijn voor het college van Romeins recht volledig uitgegeven door Sorbelli en Piana voor de periode van 1378 tot 1500.¹ Voor het canoniek recht werden alleen de gegevens van de erin genoteerde examens uitgegeven voor de periode 1451-1500,² eveneens door Piana. Voor de periode nadien bestaat althans voor de examens in de rechten³ geen enkele publicatie. Dit getuigt niet alleen van het gebrek aan interesse dat er lange tijd is geweest voor de vroegmoderne universiteit van Bologna, een dergelijke onderneming werd ook bemoeilijkt door de enorme aantallen doctorandi.

Het lijkt ons van belang hier even te benadrukken dat *libri secreti* van de Bolognese colleges niet enkel examenregistraties bevatten, hoewel dit de belangrijkste taak van de colleges was. De *libri secreti* vormen de weerslag van de zittingen van het college en bevatten dus ook beslissingen omtrent toetredingen, te verlenen consulten, deelname aan processies, blijde intredes en dergelijke meer. Al te vaak worden ze

¹ Albano Sorbelli, *Il 'Liber Secretus Iuris Caesarei' dell'Università di Bologna* (con un'introduzione sull'origine dei Collegi dottori), I, 1378-1420, Bononia, 1938 (*Universitatis Bononiensis Monumenta*, 2) en id., *Il 'Liber Secretus Iuris Caesarei' dell'Università di Bologna* (con un'introduzione sull'esame nell'Università durante il medioevo), II, 1421-1450, Bononia, 1942, (*Universitatis Bononiensis Monumenta*, 3); Celestino Piana, *Il 'Liber Secretus Iuris Caesarei' dell'Università di Bologna, 1451-1500*, Milano, 1984 (*Orbis Academicus*, 1).

² Celestino Piana, *Il 'Liber Secretus Iuris Pontificii' dell'Università di Bologna, 1451-1500*, Milano, 1989 (*Orbis Academicus*, 2).

³ Voor de artes en geneeskunde is er: Giovanni Bronzino, *Notitia doctorum. Sive catalogus doctorum qui in collegiis philosophiae et medicinae Bononiae laureati fuerunt ab anno 1480 usque ad annum 1800*, Milano, Giuffrè 1962 (*Universitatis Bononiensis Monumenta*, 4).

echter gereduceerd tot pure examenregisters, terwijl ze nog veel meer te bieden hebben.

Het is het enorme werk van de publicatie van dit register dat Maria Teresa Guerrini, in het kader van haar eigen doctoraatsonderzoek onder leiding van Gian Paolo Brizzi, op zich heeft genomen. Haar catalogus bevat de namen van een kleine 9500 studenten die tussen 1500 en 1796 het examen in Romeins recht, canoniek recht of beide rechten aflegden. De overgrote meerderheid (8650) van de studenten legde het examen in beide richtingen tegelijk (in *utroque iure*) en op dezelfde dag af. Een examen uitsluitend in canoniek recht was nog vrij in trek, maar de titel van doctor in het Romeins recht werd zelden apart behaald.

Guerrini integreerde hiervoor de vier voornaamste bronnen, de *libri secreti* en de notariële registers (telkens één per juridisch college), met andere vroegmoderne bronnen en compilaties van examenlijsten. De integratie van de *libri secreti* en de notariële akten is voor de historicus op zich al van groot belang. De *libri secreti* werden door de colleges zelf als belangrijkste autoriteit gezien, maar in de notariële akten is de naam van de student over het algemeen correcter en uitgebreider opgenomen. In mindere mate werd hier al een integratie met matrikels en *fides* gedaan, verder onderzoek zal hiervoor nodig zijn. Daarnaast worden ook verwijzingen naar enkele bestaande registers, biografische woordenboeken en prosopografische studies vermeld. Voor de leden van de Germaanse *natio* en voor de Nederlanden gebeurt dit naar de belangrijke werken van resp. Gustav Knod en Ad Tervoort.¹ Beide auteurs lieten hun namenlijst echter stoppen in de tweede helft van de 16de eeuw, wat nogmaals aantoont welk belangrijk startpunt deze uitgave kan vormen voor het onderzoek naar studentenaanwezigheid te Bologna in latere periodes.

Omdat deze transcriptie enkel op de identificatie van studenten is gericht, wordt in het register enkel daarvoor essentiële informatie opgenomen: naam en naamsvarianten, plaatsnamen, datum van het afgelegde examen, evenals de richting waarin het examen werd afgelegd, en bronverwijzingen. Andere gegevens over de afgelegde examens werden niet opgenomen.

De editie wordt voorafgegaan door een uitgebreide inleiding op de materie. In de inleiding wordt de examenprocedure besproken, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan het beperkte aantal veranderingen dat deze procedure nog kende tussen de 16de en de 18de eeuw. Het eerste hoofdstuk is gewijd aan de kwantitatieve analyse van de afgestudeerden, waarbij de nodige aandacht aan de methodologie werd besteed. Volgens de analyse van Guerrini zette de stijging van het aantal studenten die

¹ Gustav C. Knod, *Deutsche Studenten in Bologna, 1289-1562. Biographischer Index zu den Acta nationis Germanicae Universitatis Bononiensis*, Berlin, 1899 (reprint Bologna, 1970) en Ad Tervoort, *The Iter Italicum and the Northern Netherlands. Dutch Students at Italian Universities and their Role in the Netherlands' Society (1426-1575)*, Leiden, Brill, 2005. (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance, 21).

reeds in de tweede helft van de 15de eeuw te zien was zich na de politieke troebelen tussen 1506 en 1520, bijna exponentieel verder. Tegen het einde van de 16de eeuw was het aantal nieuwe doctoren zes maal zo groot als op het einde van de 15de eeuw ($\pm 100/600$). Vanaf de jaren 1630 zette zich weer een periode van daling in om rond 1700 te eindigen op het niveau van rond 1500, en dan de rest van de 18de eeuw min of meer stabiel te blijven. De crisis die de daling tussen 1630 en 1699 veroorzaakte was niet alleen te wijten aan de onrusten door de Dertigjarige oorlog en de kerkelijke controle op de geloofseed, maar werd volgens Guerrini ook veroorzaakt door de interne onwil tot vernieuwingen en aanpassingen van het curriculum.

Aangezien de rechtenstudenten in Bologna steeds qua aantallen dominant waren geweest, was de terugslag daar het grootste. In de loop van de 18de eeuw werden zij zelfs in aantallen bijgebeend door de examenkandidaten van de geneeskunde en de artes, omdat in deze richtingen juist aan het begin van de 18de eeuw wel oog voor vernieuwing was, o.a. dankzij het nieuwe Istituto delle Scienze.

Ook het aantal gratis examens steeg in de loop van de vroegmoderne tijd. In het totaal werden er 329 geteld, dit was vooral te wijten aan het toenemend aantal geprivilegieerden dat studenten kon voordragen voor gratis examens. Waar dit sinds de middeleeuwen in eerste instantie de bevoegdheid van de rector van de universitas was, konden nu ook de Germaanse natio evenals familieleden van Bolognese Pausen dit privilege uitoefenen.

Het tweede hoofdstuk is gewijd aan de analyse van de studentenmobiliteit. Een degelijke analyse van de peregrinatio academica moet, zo benadrukt de auteur, een studie zijn van het hele parcours waarbij de universiteit in kwestie naast talrijke andere bezochte universiteiten wordt geplaatst. Jammer genoeg bieden de Bolognese examenregisters, in tegenstelling tot bronnen van sommige andere universiteiten, geen informatie over de voorheen door de examenkandidaat bezochte universiteiten. Zonder verdergaand prosopografisch onderzoek, kan op basis van de Bolognese bronnen dan enkel een kwantitatieve studie gebeuren van de geografische afkomst van de studenten die gedurende de drie bestudeerde eeuwen te Bologna een examen aflegden, wat hier dan ook vrij uitgebreid is gebeurd.

Volgens de verwachtingen blijkt dat onder de Italianen de Bolognezen evenals de inwoners van de Pauselijke Staten het meest vertegenwoordigd waren en dat onder de "Ultramontanen" de onderdanen van het Heilige Roomse Rijk op de eerste plaats stonden en de Spanjaarden in aantal op de tweede plaats kwamen.

Confrontaties met de slechts gedeeltelijk bewaarde matrikels van nationes en universitas leveren echter interessante vaststellingen op. Het aantal vreemdelingen (niet-Italianen) blijkt uit de matrikels proportioneel veel groter dan uit de examenlijsten voor de corresponderende periode; bij de Italianen is dit verschil minder groot. Dit bevestigt dat de Universiteit van Bologna voor buitenlandse studenten een studeeruniversiteit was en minder een afstudeeruniversiteit, zoals reeds in ander onderzoek werd geopperd.

Een andere interessante vaststelling is dat de keuze voor richtingen aan afkomst kan gekoppeld worden. Bij de Italianen, evenals bij de Spanjaarden en bij de Fransen opteerde een duidelijke meerderheid voor de doctorstitel in de rechten, terwijl bij de “Duitsers” reeds bijna de helft koos voor geneeskunde. Bij het geringe aantal studenten afkomstig uit noordelijkere en meer oostelijk gelegen gebieden (Nederlanden, Polen, ...) lijkt Bologna meer in trek te zijn geweest voor het diploma in de artes en geneeskunde dan in de rechten. Duidt dit op de aantrekkingskracht van een studie geneeskunde in Italië voor mensen afkomstig uit deze gebieden? Duidt dit op een grotere interesse in filosofie en geneeskunde tout cours in deze gebieden? Of toont dit het belang van Bologna voor het artes en geneeskunde-onderricht? Vooral vanaf de 17de eeuw steeg de interesse voor de natuurwetenschappen wat zeker te maken had met de vernieuwingen in die periode. Of betekent het dat het examen rechten duurder en moeilijker te halen was dan dat in de artes? Ook Ad Tervoort wees in zijn studie van Noordnederlandse studenten in Italië op het belang van dit land voor de verlening van de doctorstitel in geneeskunde. Verder grondig onderzoek zal hier misschien een antwoord op kunnen bieden. Voor een doctoraat in de theologie was de interesse daarentegen zeer gering en behalve uit Spaanse studenten, bestond de groep kandidaten vooral uit Bolognezen zelf.

Het derde en laatste hoofdstuk biedt een startpunt voor een studie van de sociale afkomst van de nieuwe doctoren. Uit de gebruikte bronnen valt enkel het bezit van adellijke titels op te maken, andere gegevens staan niet in deze bronnen vermeld. De auteur merkt terecht op dat men bij het gebruik van dit soort bronnen afhankelijk is van hoe de examenkandidaat in kwestie zichzelf voor stelde. Zelfs over de correctheid van aangehaalde adellijke titels kan men dus niet altijd zeker zijn. Bijgevolg kan deze vraagstelling pas beantwoord worden aan de hand van uitgebreid familieonderzoek.

De eerste kwantitatieve analyse van het door Guerrini verzamelde materiaal biedt reeds interessante resultaten, maar we hopen vooral dat deze uitgave de aanzet zal zijn voor andere onderzoekers om de grote leemte aan studies van het vroegmoderne Bologna mee te vullen.

Het register bevat een index op persoons- en op plaatsnamen. Een groot nadeel bij de plaatsnamenindex echter is dat de namen slechts op één – en niet altijd even consequent gekozen – plaatsnaam werden geïndexeerd, wat het voor de gebruiker niet altijd eenvoudig maakt om personen via dit criterium terug te vinden.

Voor de Nederlanden kan men dus b.v. namen terugvinden via de regio's “Brabantia, Flandria, Hollandia, ...”, maar via allerlei stads- en andere plaatsnamen worden dan weer andere personen gevonden. We nemen hier een overzicht op van de plaatsnamen die het bekijken van de index nog extra heeft opgeleverd: Antwerpen (9), Belgium (5), Blankenberge (1), Brabant (2), Brugge (5), Brussel (83), Den Haag (2), Deventer (2), Dokkum (2), Dordrecht (2), Friesland – Frisia (1), Gelderland (2),

Gent/Gouda (2),¹ Holland (3), Leeuwarden (1), Liège (Luik) (7), Limburg (1), Luxemburg (3), Mechelen (1), Oudenaarde (1), Tournai (Doornik) (1), Utrecht (10), Vlaanderen – Flandria (6), Zevenaar (1), Zierikzee (1).

Het grote aantal studenten afkomstig uit Brussel dat vooral vanaf de tweede helft van de 17de eeuw het examen te Bologna aflegde, is opvallend in verhouding tot de overige aanwezigheid uit de (Zuidelijke) Nederlanden. Zij waren bijna allen collegialen van het in 1650 opgerichte Collegio Jean Jacobs. Van de 83 Brusselaars die te Bologna graduateerden, deden 71 de stad na 1650 aan. Het totaal van de studenten afkomstig uit de andere plaatsen van de Nederlanden is 71 voor de drie bestudeerde eeuwen.

Voor het project « La storia sui muri » zie : <http://www.archiginnasio.it/html/1progetti.htm>; voor een rechtstreekse link naar de zoekpagina: <http://badigit.comune.bologna.it/stemmi/ricerchestemmi2.asp>.

M.T. Guerrini, *Qui voluerit in iure promoveri ... I dottori in diritto nello Studio di Bologna (1501-1796)* (Voci di Clio. Fonti e studi per l'età moderna 2) (Bologna: CLUEB 2005), ISBN 88-491-2456-2.

Germania. Een geschiedenis 1930-1974

Bart Latré - K.U.Leuven

In 1997 leverde Stefan Hendrix een licentieverhandeling over de studentenkring Germania af bij professor Louis Vos. Deel van de examencommissie was professor Vik Doyen, die er op aandrong dat het werk zou uitgegeven worden, zeker toen duidelijk werd dat de studierichting Germaanse in 2004 opgeheven zou worden. Het resultaat is dat een door Lot Brems, Vik Doyen, Luk Draye, Ray Janssens, Annie Van Avermaet, Freek Van de Velde en Joris Vlasselaers bewerkte versie van de oorspronkelijke tekst in 2005 werd uitgegeven door de Germanistenvereniging.

Het boek is opgedeeld in zes chronologische hoofdstukken: de evolutie van de kring voor de Tweede Wereldoorlog, in het interbellum, tussen 1945 en 1955, tussen 1955 en 1966, 1966 en 1970, en 1970 en 1974. Het werk wordt dan vervolledigd door een reeks bijlagen en illustratiemateriaal. De auteur heeft vooral aandacht voor de organisatiestructuur en de dagelijkse werking van de kring, de relatie tot de professoren (in het bijzonder de 'erevoorzitters' die tot in de vroege jaren zeventig actief meewerkten aan het kringgebeuren) en de betekenis van Germania voor haar leden. Dit alles wordt gekaderd in de bredere maatschappelijke context, met bijzondere aandacht voor de evolutie van de globale studentenbeweging.

¹ De index vermeldt Gent als zoekterm, maar we vermoeden dat het hier eerder om Gouda gaat, gezien de vermelding "Iraicctensis diocesis" en de term "gaudensis".

Hendrix weet de evolutie van Germania van ‘modelkring’, met de nadruk op hoogstaande ontspanning en culturele vorming, naar (gematigd) gepolitiseerde kring in de jaren zeventig goed in kaart te brengen. De houding van de kring tegenover maatschappelijke evoluties en specifieke veranderingen in de universitaire en studentenwereld komen zoals gezegd ruimschoots aan bod: Revolution von Rechts, oorlog en bezetting, mentaliteitsomslag van de jaren zestig, de overgang van een eerder elitaire studentencultuur, over het met de democratisering van het onderwijs gepaard gaan studentensyndicalisme, naar Leuven Vlaams, de nieuw linkse studentenrevolte en het daarop volgende rode Leuven,... Toch blinkt het werkje niet uit door steile wetenschappelijke ambities en wie op zoek is naar verrassende nieuwe inzichten in de geschiedenis van de studentenbeweging, zal wellicht wat op zijn honger blijven zitten. Zo ontbreekt bijvoorbeeld een echt goed uitgewerkte vraagstelling. Die mindere nadruk op een hoog wetenschappelijk niveau is ook een bewuste keuze van de redactie geweest: zij hebben ‘alle niet-noodzakelijke uitweidingen weggelaten, de meeste voetnoten geschrapt en sommige paragrafen met algemene achtergrondinformatie aanzienlijk ingekort’.

Daardoor is het boek geworden wat door de redactie vermoedelijk ook echt bedoeld was: een pretentieloos, maar degelijk overzicht van de historische evolutie van de kring, met heel wat aandacht voor leuke anekdotes. Soms is er zelfs wat te veel aandacht voor kleine feitjes en faits divers, maar in het algemeen maken ze het boek juist tot een vlot en aangenaam leesbaar geheel, waarin zeker oud-studenten en – professoren graag zullen bladeren, nu eens nostalgisch, dan weer met de glimlach. Laat dat dan ook de grote verdienste zijn van dit zonder meer leuk en degelijk werkstuk.

S. Hendrix, *Germania. Een geschiedenis 1930-1974* (Leuven: Germanistenvereniging 2005).

Een eeuw Radboudstichting, 1905-2005

Willem Frijhoff - VU

Tijdens de aanstormende emancipatieperiode van de rooms-katholieke bevolking van Nederland werd de behoefte aan een eigen katholieke universiteit en aan katholiek onderwijs aan de openbare universiteiten met hun sterk protestantse of liberale inslag steeds sterker gevoeld. Toen de nieuwe Hoger Onderwijswet van 1905 daar ruimte voor bood, werd in 1905 daarom de Sint Radboud-Stichting opgericht met als doel zo’n katholieke universiteit tot stand te brengen en katholieke studenten en hun organisaties te ondersteunen. In afwachting daarvan zou de stichting een aantal bijzondere leerstoelen van katholieke signatuur aan de openbare universiteiten

vestigen. Toen waren dat Leiden, Utrecht, Groningen en Amsterdam, maar alleen in Amsterdam en Utrecht werden op korte termijn, in 1909 en 1910, zulke leerstoelen gevestigd, Leiden volgde pas in 1925, Groningen in 1991. In 1923 was intussen al de Katholieke Universiteit Nijmegen geopend, onder het bestuur van de stichting die toen nog door de bisschoppen werd gedomineerd. Het proces van verzelfstandiging dat na de Tweede Wereldoorlog startte, liep in 1961 uit op een splitsing tussen het bestuur van de universiteit (voortaan ondergebracht in de Stichting Katholieke Universiteit) en de koepel voor het katholiek hoger onderwijs in Nederland waarin de Radboudstichting (voortaan zonder het predikaat Sint) de toon aangaf. De financiële gelijkstelling van het bijzonder hoger onderwijs met het openbare onderwijs maakte die taak overbodig. Vanaf 1968 functioneert de Radboudstichting dan ook vooral als een breed maatschappelijk steunfonds voor levensbeschouwelijke verdieping in en rond het wetenschappelijk onderwijs. Als Radboudstichting Wetenschappelijk Onderwijsfonds onderhoudt ze de bijzondere leerstoelen en sticht zo nodig nieuwe, ondersteunt het studentenpastoraat en studentenorganisaties, organiseert een cursus cultuurfilosofie aan de Open Universiteit, stuwt het intellectuele debat op academisch niveau, en verleent beurzen voor een verdiepingsjaar in filosofie, theologie of ethiek aan levensbeschouwelijk gemotiveerde studenten (niet per se katholieken). Een aantal interessante getuigenissen van zulke studenten, tesamen met een lijst van bursalen, is door de Stichting apart uitgegeven in een aantrekkelijk en zeer leesbaar boekje met de titel *Net dat beetje extra. Over het beurzenprogramma van de Radboudstichting* (2005). Zojuist heeft de Katholieke Universiteit van Nijmegen zelf de naam van de Stichting overgenomen en heet zij voortaan Radboud Universiteit.

Bij gelegenheid van het eeuwfeest van de Radboudstichting is een gedenkboek verschenen dat een geschiedenis van de Stichting bevat van de hand van Hub. Laeven (pp. 11-123), alsmede een uitvoerige bijdrage van Lodewijk Winkeler waarin chronologisch de rol van de stichting in het openbaar hoger onderwijs wordt gedocumenteerd, met veel aandacht voor de bijzondere leerstoelen en hun leerstoelhouders, van wie ook steeds een foto is opgenomen. Laeven meldt in de inleiding op zijn bijdrage dat het jubileumboek met veel haast tot stand is gebracht, maar dat valt er op het eerste gezicht toch niet echt aan af te zien. De bronnen zijn over vele archieffondsen verspreid en vergen zeker nader onderzoek, maar het vooral op basis van eerdere literatuur (door G. Brom, A.F. Manning, C.W. van Voorst van Beest en J. Brabers) samengestelde jubileumboek vervult de rol die men van zo'n uitgave verwacht: het is bijzonder informatief, benoemt nauwkeurig doelstellingen, fasen en personen, geeft inzicht in zowel de context van het land en de geloofsgemeenschap als de ontwikkeling van de stichting zelf, zit boordevol data en gegevens, en bewaart een redelijk evenwicht tussen de verschillende perioden.

Zoals het een jubileumboek betaamt, bevat deze uitgave een goede bibliografie van en over de Radboudstichting, alsmede de noodzakelijke bijlagen met naamlijsten: de bestuursleden van de Sint Radboud-Stichting (1905-1961), zowel de vaste leden (de bisschoppen) als de niet-vaste, het bestuur van de Radboudstichting

vanaf 1962, de directeuren vanaf 1962, de leden van de Raad van advies voor de bijzondere leerstoelen van de stichting vanaf 1976, de bijzonder hoogleraren op de verschillende leerstoelen aan tien Nederlandse Universiteiten, het bestuur van de Stichting Centraal Fonds voor Katholiek Hoger Onderwijs (1957-1968), het College van Curatoren van de Katholieke Universiteit, vanaf 1961 tevens bestuur van de Stichting Katholieke Universiteit [Nijmegen] (1923-1972), en het bestuur van de zelfstandige Stichting Katholieke Universiteit vanaf 1972. Het boek wordt besloten met een register van persoonsnamen dat gelukkig ook de namen uit de bijlagen omvat en daarom leest als een *Who is who?* van de klerikale en de intellectuele elite van katholiek Nederland in de afgelopen eeuw.

Adres van de Radboudstichting: Postbus 37, NL-5260 AA Vught.

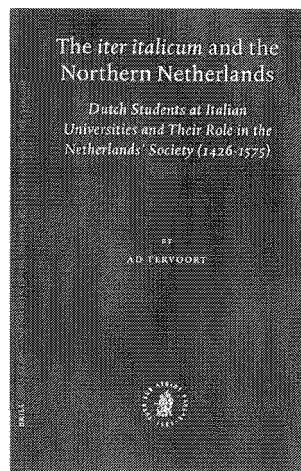
H. Laeven en L. Winkeler, *Radboudstichting 1905-2005* ([Nijmegen]: Valkhof Pers 2005), ISBN 90 5625 202 X. (Verspreiding in België: Maklu-Distributie, Antwerpen).

The iter italicum and the Northern Netherlands¹

Dutch Students at Italian Universities and Their Role in the Netherlands' Society (1426-1575)

Anuschka De Coster - UGent

Dat het Italië van de Renaissance een grote internationale aantrekkingskracht had en dat haar universiteiten bevolkt werden door studenten van over heel Europa is een genoegzaam bekend fenomeen. Maar wie waren deze studenten? Wat was hun sociale en geografische afkomst? Wat voor een universitair curriculum legden zij binnen en buiten Italië af? En, hoe beïnvloedde hun Italiaanse tijd hun latere carrières? Tijdens de laatste decennia werd binnen universiteitsgeschiedenis steeds meer aandacht besteed aan de invloed van socio-economische situaties en aan de relatie tussen universiteit en maatschappij waardoor onderzoeksvragen als deze regelmatig worden gesteld. Voor enkele coryfeeën zijn de antwoorden op deze vragen ook bekend. Moeilijker, doch bijzonder

¹ De Engelstalige versie van deze bespreking werd aangeboden aan Paedagogica Historica in het najaar van 2005.

interessant, is het hierop antwoorden te vinden voor de overgrote meerderheid van onbekende of weinig bekende studenten. Grondige prosopografische studies zijn noodzakelijk als we een terecht te veralgemenen beeld van de Europese studentenpopulatie willen krijgen, ondanks het feit dat ze bijzonder arbeidsintensief blijven. Sinds het veralgemeende gebruik van de PC werd dit soort onderzoeken over studenten afkomstig uit verschillende streken van Europa makkelijker, zoals ook blijkt uit het toenemende aantal ervan. Weinig uitgebreide studies werden tot nu toe echter gewijd aan studenten uit de Nederlanden, en het deze lacune die Ad Tervoort - althans voor het Noorden - deels vulde met dit gedetailleerde en indrukwekkende werk.

De bestudeerde periode loopt van 1426 tot 1575, de tijdsspanne tussen de stichtingsdata van de universiteiten van Leuven en Leiden. In deze periode van "nationalisering" van universiteiten bleven vele Nederlandse studenten reizen naar Frankrijk, Duitsland en vooral Italië. Het is vanuit deze vaststelling dat de auteur is vertrokken. Wat zochten studenten nog steeds in Italië als ze het universitaire curriculum ook in de Lage Landen konden afronden? Vele antwoorden werden reeds in andere studies opgeworpen en worden ook in dit werk gesuggereerd: de faam van het Italiaanse humanisme, de nieuwe disciplines en benaderingen die er onderwezen werden, de reputatie van de docenten, de goedkopere graden, het klimaat, de lok van een buitenlandse ervaring, het aanleren van vreemde talen, het uitbouwen van netwerken, etc. Het gaat hier echter om de vraag of deze zich weerspiegelen in de curricula van Noord-Nederlandse studenten zoals die uit dit prosopografisch onderzoek naar voren komen.

Het onderzoeksgebied beslaat ongeveer het grondgebied van het Bisdom Utrecht: Holland, Zeeland, Friesland, Gelderland, Utrecht, Overijssel en Groningen. Ad Tervoort verzamelde gegevens over studenten afkomstig uit deze regio's in zoveel mogelijk Italiaanse universiteiten. Een zeer grote variëteit aan uitgegeven en onuitgegeven bronnen heeft hij hiervoor geraadpleegd en geïntegreerd, zoals de matriculae, acta van de Germaanse nationes, docentenlijsten, examenregisters waarin zowel de namen van de kandidaten als van de getuigen van belang kunnen zijn.

Een zeer opvallend en interessant kenmerk van dit werk is dat het een algemeen beeld geeft van _ voor zover de bronnen dit toestonden natuurlijk _ de Noord-Nederlandse studenten aan alle bestaande Italiaanse universiteiten en dat Tervoort zich juist niet op een of meerdere bekende universiteiten heeft geconcentreerd. De in de Italiaanse historiografie nog steeds niet evidente interesse voor vergelijkend onderzoek tussen grote en kleinere universiteiten kan alleen maar onze aanmoediging verdienen. De universiteiten van Bologna, Ferrara, Napels, Padua, Parma, Pavia, Perugia, Pisa / Firenze, Rome, Siena en een aantal kleinere en minder vaak bezochte universiteiten zoals Arezzo en Turijn passeren de revue.

Het onderzoek heeft de namen van 640 studenten opgeleverd, van wie de biografieën hier in detail werden bestudeerd.

Het boek is opgedeeld in zes hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk geeft een grondige inleiding in de universiteitsgeschiedenis, de methodologie en de gebruikte bronnen evenals in de themata en de vragen die verder in het boek aan bod komen.

Hoofdstuk twee bevat een kwantitatieve studie van de populatie van Noord-Nederlandse studenten aan Italiaanse universiteiten en van hun curriculum studiorum. Het toont de groeiende aantallen studenten en probeert hun peregrinatio academica te reconstrueren, waarbij dus ook de buiten Italië bezochte universiteiten, evenals de bestudeerde vakken en behaalde graden worden opgenomen. Italië was over het algemeen de laatste étape van de peregrinatio academica, de meeste studenten hadden immers eerst Artes gestudeerd in een dichterbij gelegen universiteit. De meest gebruikte route liep van Leuven naar Bologna of Padua. Onder de andere dichtbij gelegen universiteiten volgden Keulen op de tweede plaats en in iets mindere mate Parijs en Orléans.

Zoals algemeen bekend is, vormde het onderwijs in de Rechten de belangrijke aantrekkingskracht van de Italiaanse universiteiten, en zeker van de universiteit van Bologna. Tervoort bevestigt hier echter dat, wat de geneeskunde betreft, Padua vanaf de tweede helft van de 16de eeuw de dominante positie van Bologna overnam en benadrukt vooral dat het belang van het Italiaanse onderwijs in de geneeskunde niet onderschat moet worden. Waarschijnlijk haalde minstens een derde van de Nederlandse studenten geneeskunde de graad van doctor medicinae in Italië. De rol van de Italiaanse universiteiten als “place to be” voor het behalen van een doctorstitel en vooral in de geneeskunde is heel opvallend binnen de Europese context en verdient meer aandacht op vergelijkend Europees niveau.

Hoofdstuk drie bekijkt de geografische afkomst van de Nederlandse populatie. Hierbij wordt de invloed van de verschillende karakteristieken van de aparte regio's evenals die van de economische en politieke situatie van de thuislanden op het universiteitsbezoek in beschouwing genomen.

Aangezien studeren nu eenmaal een dure aangelegenheid was, wordt de sociale achtergrond van de studenten en het beroep van hun vader in een apart hoofdstuk bestudeerd. Het vierde hoofdstuk toont dat de studenten geneeskunde over het algemeen van lagere komaf waren dan hun collega's juristen. Dit bevestigt wat reeds in verschillende studies over “Duitse” studenten in Italië is aangetoond; rechtenstudenten waren vaker van adel. Tervoorts werk toont verder ook aan dat tijdens de bestudeerde periode het aantal studenten van nederigere origine steeds verder afnam.

Hoofdstuk vijf is dan weer gewijd aan de latere rol van deze studenten in de maatschappij en in de zich ontwikkelende staatsadministratie. Hierbij worden hun carrières, de netwerken waarin ze zich bewogen, evenals eventuele sociale mobiliteit als gevolg van deze buitenlandse studieverblijven bestudeerd. Vooral voor de rechtenstudenten betekende de verdergaande ontwikkeling van het staatsapparaat nieuwe kansen. Een Italiaanse doctorstitel was duidelijk, naast sociale afkomst en de vele tijdens de studiereis gelegde contacten, een van de belangrijkste wapens

professionele juristen in hun concurrentiestrijd om belangrijke posities voor. Maar ook voor de andere studenten gold dat hun latere carrières in belangrijke mate positief werden bevorderd door een studieverblijf in Italië.

Het laatste hoofdstuk is een epiloog waarin de in deze studie verkregen resultaten geïntegreerd worden in de culturele en religieuze geschiedenis van de bestudeerde periode. De rol van deze studenten als middelaars in de verspreiding van het humanisme kan niet worden ontkend.

Het grootste deel van deze studie is natuurlijk kwantitatief. Het hele werk is rijk gestoffeerd met duidelijke grafieken en tabellen.

Aan het boek werd ook een CD-ROM toegevoegd met een 230 pagina's tellend PDF-document, waarop de biografieën van de 640 studenten uit het Utrechtse bisdom die tussen 1426 en 1575 gedurende korte of langere tijd, aan Italiaanse universiteiten hebben gestudeerd, te vinden zijn. De biografieën werden opgedeeld in zes duidelijke secties: 1 naam, familienaam en eventueel een alias, 2 universitair curriculum, 3 geografische en sociale afkomst, 4 carrière, 5 culturele activiteiten, 6 familie en huwelijk.

Aan het einde van dit overzicht worden ook nog namen opgegeven van personen die waarschijnlijk uit de Nederlanden afkomstig waren en die in Italiaanse bronnen werden gevonden, maar van wie niet duidelijk bewezen kan worden dat ze inderdaad in Italië studeerden.

Het voorliggende boek is de herwerkte uitgave van het promotieonderzoek dat Ad Tervoort in 2000 verdedigde aan het Europees Universitair Instituut te Firenze.

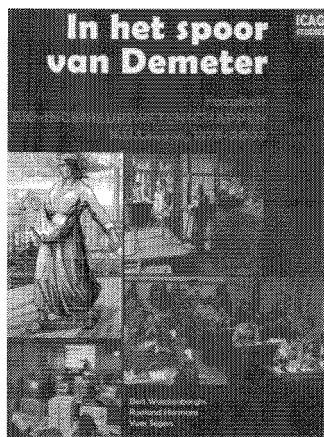
A. Tervoort, *The iter italicum and the Northern Netherlands. Dutch Students at Italian Universities and Their Role in the Netherlands' Society (1426-1575)* (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 21) (Leiden – Boston: Brill 2005) + CD-ROM, ISBN 90-04-14134-0, ISSN 0926-6070.

In het spoor van Demeter

Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen K.U.Leuven, 1878-2003

Bert Woestenborghs - K.U.Leuven

De Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen van de K.U.Leuven vierde tijdens het academiejaar 2003-2004 haar 125-jarig jubileum. In 1878 werd immers in Leuven een hogere landbouwschool opgericht, als exponent van de vernieuwde katholieke aandacht voor het platteland en als reactie op de rijkslandbouwhogeschool in Gembloux.

In de loop van haar bestaan groeide het Institut Agronomique, later ook Landbouwinstituut, uit tot een vooraanstaande onderzoeks- en onderwijsinstelling die de ontwikkelingen in de landbouwsector en daarbuiten op de voet volgde. Na de omvorming tot zelfstandige universitaire faculteit in 1965 en de inhoudelijke verruiming van de opleiding tot alles wat met levende materie te maken heeft, kende de faculteit een explosieve groei. Logisch gevolg is de recente naamsverandering tot faculteit Bio-ingenieurswetenschappen.

Het project is een initiatief van de faculteit en werd gerealiseerd door het Interfacultair Centrum Agrarische Geschiedenis (ICAG, K.U.Leuven).

B. Woestenborghs, R. Hermans, Y. Segers, *In het spoor van Demeter. Faculteit Bio-ingenieurswetenschappen K.U.Leuven, 1878-2003* (ICAG-Studies - volume 02) (Leuven: Universitaire Pers 2005), ISBN 90 5867 493 2.

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden 2005 met aanvullingen – Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique 2005 avec additions

Anuschka De Coster – UGent

Met dank aan Paul Bockstaele, Jeanine De Landtsheer, Hilde De Ridder-Symoens, Pieter Dhondt, Dagmar Germonprez, Marc Nelissen, Jan Papy, Omer Steeno, Ad Tervoort, Dirk van Miert, Kaat Wils voor hun bijdragen en medewerking. Alle bibliografische referenties zijn welkom bij:

Anuschka De Coster

Universiteit Gent

Vakgroep Nieuwe Geschiedenis

Blandijnberg 2, B-9000 Gent

Tel. (32) (9) 264 3998, Fax. (32) (9) 264 4175

E-mail: Anuschka.DeCoster@UGent.be

Algemeen

1. Chang, Ku-ming Kevin, 'From oral disputation to written text: the transformation of the dissertation in early Modern Europe ', *History of universities*, 19, 2005, 2, pp.129-187.
2. Gemert, Guillaume Van, Korsten, Frans, Rietbergen, Peter & Vet, Jan De (red.), *Orbis doctus 1500-1850. Perspectieven op de geleerde wereld van Europa: plaatsen en personen. Opstellen aangeboden aan professor dr. J.A.H. Bots, Nijmegen, Amsterdam// Utrecht, APA - Holland University Pers, 2005, ISBN 90 302 1000 1.*
(ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar aan de Radboud Universiteit Nijmegen).
3. Hermans, Jos M. M. & Nelissen, Marc (eds.), *Charters of Foundation and Early Documents of the Universities of the Coimbra Group*), second, revised edition, Leuven, University Press, 2005, ISBN 90 5867 474 6.
Voor de Nederlanden: Groningen: p.54-55, 125; Leiden: p.62-63, 129-130; Leuven: p.64-65, 130-131.
4. Lines, David A., 'Moral philosophy in the Universities of Medieval and Renaissance Europe', *History of universities*, 20, 2005, 1, pp.38-80.
5. Murphy, James J., *Latin Rhetoric and Education in the Middle Ages and the Renaissance*, Aldershot, Ashgate, 2005. (Variorum Collected Studies Series, 827).

6. Schwinges, Rainer Christoph (hrsg.), *Finanzierung von Universität und Wissenschaft in Vergangenheit und Gegenwart*, Basel, Schwabe Verlag, 2005, ISBN 3-7965-2028-6. (Veröffentlichungen der Gesellschaft für Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte, 6).

Algemeen Nederlanden

7. Akkerman, Fokke, 'Erasmus und die Friesen', in: Forner, Fabio, Monti, Carla Maria & Schmidt, Paul Gerhard (a cura di), *Margarita amicorum. Studi di cultura europea per Agostino Sottili*, Milano, Vita e Pensiero, 2005, 1, pp.3-21, ISBN 88-343-1059-4. (Bibliotheca Erudita)
8. Dhondt, Pieter, 'La situation précaire de l'enseignement supérieur dans les départements belges entre 1797 et 1815', *Revue Belge de Philologie et d'Histoire - Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 82, 2004, 4, pp.935-967.
9. Dorsman, Leen & Knechtmans, P. J. (red.), *Universitaire vormingsidealen: de Nederlandse universiteiten sedert 1876*, Hilversum, Verloren, 2005, ISBN 90-6550-896-1. (Reeks U en S, 1).
10. Heiden P. van der, *In de schaduw van de mammoet. Het onderwijsbeleid van minister F.J.Th. Rutten (1948-1952)*, Zutphen, Walburg pers, 2004, ISBN 90 5730 272 1.
11. Miert, Dirk van, 'Latijn in de Nederlanden in de achttiende eeuw', *Spiegel der Letteren*, 45, 2004, 2-3, pp.403-420.
12. Oosterhout, Moniek Van, 'Aen Mijn Heer De Groot/ Aen Anna Roemer Vissers, Me juffrou. Contacten tussen de Grotii en de Visschers, 1619-1621', *Lias. Sources and Documents relating to the Early Modern History of Ideas*, 31, 2004, 1, pp.165-183.
13. Papy, Jan, 'Neostoicismus und Humanismus. Lipsius' neue Lektüre von Seneca in der *Manuductio ad Stoicam Philosophiam* (1604)', in: Boros, G. (ed.), *Der Einfluss des Hellenismus auf die Philosophie der frühen Neuzeit*, Wiesbaden, Harrassowitz, 2005, pp.53-80. (Wolfenbütteler Forschungen, 108)
14. Papy, Jan, 'Les points de vue d'Érasme et de Lipse sur la philologie: continuité ou rupture?', in: Galand-Hallyn, P. e. a (eds.), *La philologie humaniste et ses représentations dans la théorie et dans la fiction*, Genève, Droz, 2005, pp.599-620. (Romanica Gandensia, 32)
15. Tournoy, Gilbert, 'Promulsis Vivica: A Critical Edition of the First Five Letters of Juan Luis Vives' Correspondence', in: Forner, Fabio, Monti, Carla Maria & Schmidt, Paul Gerhard (a cura di), *Margarita amicorum. Studi di cultura europea per Agostino Sottili*, Milano, Vita e Pensiero, 2005, 2, pp.1103-1119, ISBN 88-343-1059-4. (Bibliotheca Erudita)

16. Waardt, Hans De, *Mending minds. A cultural history of Dutch academic psychiatry*, Rotterdam, Erasmus Publishing, 2005.
17. Waszink, Jan, 'Hugo Grotius' *Annales et Historiae de rebus Belgicis* from the evidence in his correspondence, 1604 - 1644', 31, 2004, 2, pp.249-267.
18. Waszink, Jan, 'Tacitisme in Holland: de *Annales et Historiae de rebus Belgicis* van Hugo de Groot', *De zeventiende eeuw*, 20, 2004, pp.240-263.
19. Wils, Kaat, *De omweg van de wetenschap. Het positivisme en de Belgische en Nederlandse intellectuele cultuur, 1845-1914*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2005. (K.U.Leuven doctoraal proefschrift, 2000).

Amsterdam

20. Aalders, Maarten, *125 jaar Faculteit Godgeleerdheid aan de Vrije Universiteit*, Zoetermeer, Meinema, 2005. (Historische Reeks VU, 9).
21. Bergen, Leo van, *Van genezen in geloof tot geloof in genezen. De medische faculteit van de Vrije Universiteit 1880-2000*, Diemen, Veen, 2005.
22. Boer-van Rhenen, Kirstin de & Velthorst, Nel, *Bijzondere chemie?! 75 jaar scheikunde aan de Vrije Universiteit*, Zoetermeer, Meinema, 2005. (Historische Reeks VU, 8).
23. Deursen, A. Th. van, *Een hoeksteen in het verzuimd bestel. De Vrije Universiteit 1880-2005*, Amsterdam, Bert Bakker, 2005.
24. Flipse, Ab, *Hier leert de natuur ons zelf den weg'. Een geschiedenis van Natuurkunde en Sterrenkunde aan de VU*, Zoetermeer, Meinema, 2005. (Historische Reeks VU, 6).
25. Miert, Dirk van, 'Het nut van dissertaties', *Omslag. Bulletin van de Universiteitsbibliotheek Leiden en het Scaliger Instituut*, 1, 2005, pp.12.
26. Miert, Dirk van, "'Gepromoveerden zijn nog geen geleerden". Het Amsterdamse Athenaeum in de Gouden Eeuw', *Holland, historisch tijdschrift*, 37, 2005, 3, pp.148-159.
27. Roeleveld, Win, *Aardwetenschappen aan de Vrije Universiteit 1960-2001*, Amsterdam, 2005.
28. Schutte, Gerrit, *De Vrije Universiteit en Zuid-Afrika 1880-2005*, Zoetermeer, Meinema, 2005, 2 dln vols. (Historische Reeks VU, 10).
29. Thijs, Gerard, *Kleine hyden in ontwikkeling. Vrije Universiteit en Derde Wereld 1955-2005*, Zoetermeer, Meinema, 2005. (Historische Reeks VU, 7).

Brussel - Bruxelles

30. Wils, Kaat, 'Le génie s'abritant sous un crâne féminin? La carrière belge de Iosefa Ioteyko', in: Carroy, Jacqueline, Edelman, Nicole, Ohayon, Annick & Richard, Nathalie (eds.), *Les femmes dans les sciences de l'homme (XIX e-X^{xe} siècles). Inspiratrices, collaboratrices ou créatrices?*, Parijs, Séli Arslan, 2005, pp.49-67.

Douai

31. Sharratt, Peter, 'The lost library of Nicolas de Nancel', *History of universities*, 19, 2004, 2, pp.1-90.
Nicolas de Nancel was professor in Douai van 1562 tot 1564 en leerling van Pierre Ramus.

Groningen (Zie nr. 3)

Kampen

32. Graaf, Beatrice de & Klinken, Gert van, *Geschiedenis van de Theologische Universiteit in Kampen 1854-200*, Kampen, Kok, 2005.

Leiden (Zie nr. 3)

33. Blok, Nicolette (red.), *Vier eeuwen geschiedenis in steen: universitaire gebouwen in Leiden*, Leiden, Universiteit Leiden, 2005, ISBN 90-9018052-4.
34. Breugelmans, R., 'Een onbekend Cicero-uitgaafje van F. Raphelengius uit het bezit van Arnoldus Buchellius. Met een opmerking over Leidse colleges en studieboeken voor 1587.', in: *E Codicibus Impressisque. Opstellen over het boek in de Lage Landen voor Elly Cockx-Indestage. 2: Drukken van de zestiende tot de twintigste eeuw*, Leuven, Peeters, 2004, pp.67-72.
35. Heesakkers, Chris, 'Marte et Arte. Het beleg van Leiden en de stichting der universiteit, gezien door een Neolatijnse bril', *Neolatinisten Nieuwsbrief*, 18, 2005, oktober, pp.41-57.
36. Hoftijzer, P. G. (red.) (met bijdragen van R. Breugelmans, W.P. Gerritsen, H.J. de Jonge, C.L. Heesakkers, D. van Miert, J. De Landsheer en K. van Ommen), *Adelaar in de wolken. De Leidse jaren van Josephus Justus Scaliger 1593-1609. Catalogus bij een tentoonstelling in de Leidse Universiteitsbibliotheek, 30 juni - 31 juli 2005.*, Leiden, Universiteitsbibliotheek, 2005. (Kleine publicaties, 69).

37. Knoll, Stefanie A., *Creating Academic Communities: Funeral Monuments to Professors at Oxford, Leiden and Tübingen, 1580-1700*, Oss, Equilibris publishers, 2003.
38. Landtsheer, Jeanine De, 'Inscriptions and Coins in Lipsius's Works, 1588-1603', *Lias. Sources and Documents relating to the Early Modern History of Ideas*, 31, 2004, 1, pp.119-139.
39. Landtsheer, Jeanine De (ed.), *Iusti Lipsi Epistolae. Pars VIII (1595)*, Brussel, Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen en Kunsten van België, 2004, ISBN 90 6569 932 5.
Deel 8 in de reeks die een kritische editie met uitvoerige commentaar van het volledige epistolaire oeuvre van Justus Lipsius beoogt. Vanaf deel VIII zijn korte inhoud, inleiding en commentaar bij elke brief in het Engels in plaats van in het Nederlands.
40. Landtsheer, Jeanine De, 'Justus Lipsius, *De bibliothecis syntagma*', in: Clarysse, W. & Dorpe, Katelijn Van (ed.), *Boeken en Bibliotheken in de Oudheid*, Leuven, 2004, pp.98-102.
41. Landtsheer, Jeanine De, 'Lipsius' *De Const.* 1, 3: een les in Seneca', in: Sacré, Dirk & Schepper, Marcus De, 'Et scholae et vitae'. *Acta selecta van twee colloquia van Orbis Neolatinus (Leuven, 1998-2002)*, Amersfoort, Florivallis, 2004, pp.101-113.
42. Marsh, David, 'Julius Caesar Scaliger's Poetics. Review Essay', *Journal of the History of Ideas*, 65, 2004, 4, pp.667-676.
over: Julius Caesar Scaliger, *Poetices libri septem*. Sieben Bücher über die Dichtkunst, Fuhrmann, M. (ed.) 5 vols., Stuttgart-Bad Cannstatt, Frommann-Holzboog, 1994-2003.
43. Miert, Dirk van, 'Een profielschets van een scherp geleerde: Scaliger in zijn brieven', in: Hoftijzer, P. G. (red.), *Adelaar in de wolken. De Leidse jaren van Josephus Justus Scaliger 1593-1609. Catalogus bij een tentoonstelling in de Leidse Universiteitsbibliotheek, 30 juni - 31 juli 2005*, Leiden, 2005, pp.101-124. (Kleine publicaties van de Universiteitsbibliotheek Leiden, 69)
44. Otterspeer, Willem, *De werken van de wetenschap: de Leidse universiteit, 1776-1876*, Amsterdam, Bakker, 2005, ISBN 90-351-2746-3. (Groepsportret met dame, 3).
45. Sacré, Dirk, 'Ignota atque inedita epistula ad Gasparem Barlaeum (1584-1648) poetam scripta', *Melissa*, 122, 2004, pp.11-13.
46. Welkenhuysen, Andries, 'Een boek uit Vondels bibliotheek weergevonden: de *Poetices libri septem* van Julius Caesar Scaliger', in: *E Codicibus Impressisque. Opstellen over het boek in de Lage Landen voor Elly Cockx-Indestage. 3: Band, Papier, Verzamelaars en verzamelingen*, Leuven, Peeters, 2004, pp.583-598.

47. With, Claudine de, Haverkamp, Florentine & Mertens, Olivier, *Vriendschap voor het leven: reisimpressies en herinneringen aan de Leidse Sociëteit Minerva van Alexander Ver Huell*, Leiden, Universiteitsbibliotheek, 2004. (Kleine publicaties van de Leidse Universiteitsbibliotheek, 58)
Catalogus bij een tentoonstelling in de universiteitsbibliotheek Leiden, 8 jan.-29 febr. 2004.

Leuven (zie ook nrs. 3, 38, 39, 40, 41)

48. Alberts, Leen, 'Tussen Keulen en Parijs ligt de weg naar Leuven. Studiegedrag van Amersfoortse studenten aan universiteiten (1370-1650) ', *Flebite. Historisch Jaarboek voor Amersfoort en omstreken*, 2005, pp.22-63.
49. Bockstaele, Paul, 'Meester Thomas Montis en de zondvloed voorspeld voor het jaar 1524', in: *E Codicibus Impressisque. Opstellen over het boek in de Lage Landen voor Elly Cockx-Indestage. 2: Drukken van de zestiende tot de twintigste eeuw*, Leuven, Peeters, 2004, pp.3-18.
50. Coppens, Chris, Derez, Mark & Roegiers, Jan (red.), *Universiteitsbibliotheek Leuven, 1425-2000*. Leuven, Universitaire Pers, 2005, ISBN 90 5867 466 5.
51. Coppens, Chris, Tavernier, Roger, Smeyers, Katharina & Dekeyser, Raf, *Hortus botanicus: vijf eeuwen plantenboeken te Leuven*, Leuven, Universitaire pers, 2004, ISBN 90-5867-388-X.
Tentoonstelling: KULeuven, Centrale bibliotheek, 25 juni - 3 september 2004.
52. Ickx, J., *La Santa Sede tra Lamennais e san Tommaso d'Aquino. La condanna di Gerard Casimir Ubaghs e della dottrina dell'Universita Cattolica di Lovanio 1834-1870*, Rome, 2005. (Collectanea Archivi Vaticani, 56).
53. De Koning, Ivo A. (ed.), *Schrijvend over Leuven. Een poging tot bio-bibliografische inventarisatie van creatief schrijven en geschreven Leuven*, Leuven, Bibliotheek Tweebronnen, 2005.
Bevat verwijzingen naar H. Buslidius, D. Erasmus, I. Lipsius, P. Nannius en E. Puteanus.
54. Roegiers, Jan, 'Een katholieke universiteit eert een christelijke vorstin. Het Leuvense eredoctoraat voor koningin Wilhelmina (1947)', *Moeizame moderniteit. Katholieke cultuur in transitie. Opstellen voor Jan Roes (1939-2003)*, themanummer van *Trajecta. Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholieke leven in de Nederlanden*, 13, 2004, 400-416.
55. Sacré, Dirk, 'A Forgotten *Somnium*: Philippus Wannemakerus (1586-1630) and his *Triumphus Litteratorum*, 1611', *Lias. Sources and Documents relating to the Early Modern History of Ideas*, 31, 2004, 1, pp.141-164.

o.a. student van E. Puteanus (1574-1646).

56. Tollebeek, Jo & Nys Liesbet (red.) (m.m.v. Lieve Gevers, Louis Vos en Ruben Mantels), *De stad op de berg. Een geschiedenis van de Leuvense Universiteit sinds 1968*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2005.
Een recensie hiervan volgt in het eerste nummer van de Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis van 2006.
57. Vanpaemel, Geert, 'Latijnse wiskunde. Gemma Frisius en de landmeting', in: Sacré, Dirk & Schepper, Marcus De (eds.), *Et scholae et vitae'. Acta selecta van twee colloquia van Orbis Neolatinus (Leuven, 1998-2002)*, Amersfoort, Florivallis, 2004, pp.89-96.
58. Woestenborghs, Bert, Hermans, Roeland & Segers, Yves, *In het spoor van Demeter. Faculteit Bio-Ingenieurswetenschappen K.U.Leuven, 1878-2003*, Leuven, Universitaire Pers, 2005. (ICAG Studies, 2).¹

Luik

59. Hoven, R., *Jean Chapeville (1551-1617) et ses amis. Contribution à l'historiographie liégeoise*, (Édition critique du texte latin, traduction française et notes philologiques de René Hoven. Introduction et annotations historiques de Jacques Stiennon. Description bibliographique détaillée et notes complémentaires de Pierre-Marie Gason, Bruxelles, Académie Royale de Belgique, 2004. (Académie Royale de Belgique, Classe des Lettres, Collection des Anciens auteurs belges)
(Seminarie en Jezuïetencollege, conflicten met Leuvense universiteit).

Internationaal (zie ook nrs 28, 29, 48)

60. Berth, Edouard, 'Proudhon et Sorbonne', *Revue Française d'Histoire des Idées Politiques*, 17, 2003, pp.149-160.
61. Courtenay, William J., *Rotuli Parisienses: Supplications to the pope from the university of Paris. Volume I: 1316-1349*, Leiden/ Boston, Brill, 2002. (Education and society in the Middle Ages and Renaissance, 14).
62. Doucet, Corinne, 'Les académies équestres et l'éducation de la noblesse (XVIe-XVIIIe siècle)', *Revue Historique*, 127, 2003, pp.817-836.
63. Forner, Fabio, Monti, Carla Maria & Schmidt, Paul Gerhard (a cura di), *Margarita amicorum. Studi di cultura europea per Agostino Sottili*, Milano, Vita e Pensiero, 2005, 2 vols., ISBN 88-343-1059-4.

¹ Zie pp. 89-90.

64. Guerrini, Maria Teresa, *"Qui voluerit in iure promoveri ..." I dottori in diritto nello Studio di Bologna (1501 - 1796)*, Bologna, CLUEB, 2005. (Voci di Clio. Fonti e studi per l'et  moderna, 2).¹
65. Heesakkers, Chris L., "'Italia optima morum ingeniorumque officina". Die Fr chte einer Italienreise in den Werken des Hadrianus Junius', in: Forner, Fabio, Monti, Carla Maria & Schmidt, Paul Gerhard (a cura di), *Margarita amicorum. Studi di cultura europea per Agostino Sottili*, Milano, Vita e Pensiero, 2005, 1, pp.469-500, ISBN 88-343-1059-4. (Bibliotheca Erudita)
66. Masandi, Pierre Kita, 'De meisjesopvoeding in Belgisch Kongo', *Trajecta*, 12, 2003, 4, pp.375-407.
67. Morgan, Victor, *A History of the University of Cambridge, 2: 1546-1750*, Cambridge, Cambridge U.P., 2004.
68. Shelford, April G., 'Cautious curiosity: Legacies of a Jesuit scientific education in seventeenth-century France', *History of universities*, 19, 2004, 2, pp.91-128.
69. Steeno, Omer, 'Herinneringen en eerbetoon aan Andreas Vesalius op het Ionisch eiland Zakynthos (Zante)', *Vesaliustijdschrift. KULeuven. Faculteit Geneeskunde. Permanente Vorming*, 2004-2005, 4, pp.31-39.
70. Zonta, Claudia A., *Schlesische Studenten an Italienischen Universitaeten*. Köln/Weimar/ Wien, Boehlau, 2004, ISBN 3-412-12404-4. (Neue Forschungen zur Schlesischen Geschichte, 10).²

¹ Zie pp. 78-83.

² Zie pp. 76-77.

EUR	Erasmus Universiteit Rotterdam
LUW	Landbouw Universiteit Wageningen
RU Groningen	Rijksuniversiteit Groningen
RU Nijmegen	Radbouduniversiteit Nijmegen
TUD	Technische Universiteit Delft
TUE	Technische Universiteit Eindhoven
TUT	Technische Universiteit Twente (Enschede)
UL	Universiteit Leiden
UM	Universiteit Maastricht
UU	Universiteit Utrecht
UvA	Universiteit van Amsterdam
UvT	Universiteit van Tilburg (UvT)
VU	Vrije Universiteit (Amsterdam)
FPMs	Faculté Polytechnique de Mons
FuCam	Facultés Universitaires Catholiques de Mons
FUNDP	Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix (Namur)
FUSAGx	Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques de Gembloux
FUSL	Facultés Universitaires Saint-Louis (Bruxelles)
FUTPB	Faculté Universitaire de Théologie Protestante de Bruxelles
UCL	Université Catholique de Louvain
ULB	Université Libre de Bruxelles
ULg	Université de Liège
UMH	Université de Mons-Hainaut
KUB-Brussel	Katholieke Universiteit Brussel
KULAK	Katholieke Universiteit Leuven Afdeling Kortrijk
K.U.Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
LUC	Limburgs Universitair Centrum (Diepenbeek)
UA	Universiteit Antwerpen
UGent	Universiteit Gent
VUB	Vrije Universiteit Brussel